

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Έτος 67ον

Ίούλιος - Αύγουστος 2018

Τεύχος 4ον

Περιεχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ	
Εισοδικόν	3
ΛΙΤΣΑΣ Ι. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ	
Ή Παναγία μας	7
ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΧΑΤΖΗΩΑΝΝΟΥ	
Πτυχές τής Θεοτοκολογίας του Ἁγίου Ἰωάννου του Δαμασκηνού	9
ΜΙΑΤΙΑΔΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	
Τό προσκλητήριο τής Σοφίας. Ἡ Κοίμησις τής Ὑπεραγίας Θεοτόκου. Γ' Ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑσπερινού: Παρ θ' 1-11	12
ΠΡΩΤ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	
Πῶς ἡ μνήμη τοῦ θείου νόμου πιστοποιεῖ τή διαχρονικότητά του	15
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΣΚΑΛΤΣΗ	
Περί τοῦ καθαγιασμοῦ τοῦ ὕδατος τοῦ μικροῦ Ἁγιασμοῦ	17
ΠΡΩΤ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΡΙΩΤΟΓΛΟΥ	
Βασικά θέματα τής Κατήχησις. Ἡ λατρεία τής Ἐκκλησίας	20
ΠΡΩΤ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ	
Κυριακή ΙΑ' Ματθαίου	22
ΑΡΧΙΜ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ	
Κυριακή Ζ' Ματθαίου (Τιτ. 3, 8-15· Ματθ. 5, 14-19)	24
ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ	
Ἡ ταυτότητα τής Ἐκκλησίας ΙΘ'. Τό ἐκκλησιαστικό ἦθος. β'	26
ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΟΥΛΟΥΛΗ	
Ἡ Ἁγία Σκέπη, ὁ ναός τής Θεοτόκου Βλαχερνῶν καί τά τείχη τής Κων/πόλεως	29
ΑΡΧΙΜ. ΙΑΣΟΝΟΣ ΚΕΣΕΝ	
Σημείωμα στήν ἐξέλιξη τοῦ εἰκονογραφικοῦ τύπου τής Ἁγίας Μεγαλομάρτυρος Μαρίνας	32
ΑΡΧΙΜ. ΒΑΡΝΑΒΑ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ	
Ἑλλην Λόγος καί Ὁρθοδοξία	35
ΠΡΩΤ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ	
Σύγχρονοι Προτεστάντες Ψευδοπροφήτες (25 Περιπτώσεις)	37
ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΜΠΡΟΥ	
Νεοελληνικός Διαφωτισμός Ι	39
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΜΠΟΥΜΗ	
Ἀποστολικοί Κανόνες (ιη)	43
Βιβλιοπαρουσίαση	45
Ἐφημεριακά	48

Ὁ θάνατός της ὑπῆρξε ζωηφόρος, ἀφοῦ μεταβιβάζει σέ οὐράνια καί ἀθάνατη ζωή, ἡ μνήμη του εἶναι πανηγύρι σέ ὅλη τήν οἰκουμένη, ὄχι μόνον ἐπειδὴ ἀνανεώνει τήν θύμηση τῶν θαυμάτων τῆς Θεομήτορος, ἀλλά καί διότι προσέθεσε τήν κοινή καί πρωτόφαντη συγκέντρωση τῶν ἀποστόλων ἀπό ὅλα τά ἔθνη στήν πανίερη κηδεῖα της, τοὺς οὐρανοφάντορες ὕμνους τῶν θεόπνευστων ἐκείνων· τίς ἀγγελικές παρουσίες, τίς χοροστασίες καί λειτουργίες γύρω της· ὅλους ὅσοι τήν προέπεμπαν, παρακολούθουσαν, συμμετεῖχαν, ἀνταγωνίζονταν, ἀμύνονταν καί ἀγωνίζονταν· συνέψαλλαν μέ ὅλες τους τίς δυνάμεις μέ αὐτούς πού μέ κάθε τρόπο ἔδειχναν τόν σεβασμό τους στό ζωαρχικό καί θεοδόχο ἐκεῖνο σκήνωμα, τό φάρμακο τῆς σωτηρίας τοῦ γένους μας, τό σεμνολόγημα ὅλης της κτίσης· καί ἐνῶ πολεμοῦσαν καί ἀντιπαραβάλλονταν κρυφά μέ τοὺς Ἰουδαίους, πού ἐπενέβαιναν καί ἀντιστέκονταν μέ ἐχθρικές ἐνέργειες καί ἀπόψεις, ὁ ἴδιος ὁ Κύριος Σαβῶθ καί υἱός αὐτῆς τῆς ἀειπαρθένου, ἀοράτως παρευρισκόταν καί ἀπέδιδε στήν Μητέρα του τήν ἐξόδιο τιμή καί ἐλάμβανε στά χέρια του τό θεοφόρο πνεῦμα της, μαζί μέ τό ὁποῖο ἔπειτα ἀπό λίγο θά μετέθετε καί τό σῶμα της σέ χῶρο ὀλοζώντανο καί οὐράνιο, κατάλληλο γιά τήν ζωή της ἀπό τήν ἀρχή ὡς τώρα. Διότι πολλοί ἔτυχαν τῆς θείας εὐμένειας καί δόξας καί δυνάμεως ἀνά τοὺς αἰῶνες, ὅπως λέγει ὁ Δαβίδ «... Γιά ἐμένα οἱ φίλοι σου τιμήθηκαν πολύ, Θεέ μου, πολύ ἐνισχύθηκαν οἱ ἐξουσίες τους. Ἐάν τοὺς ἀπαριθμήσω θά εἶναι περισσότεροι καί ἀπό τοὺς κόκκους τῆς ἄμμου...». Πολλοί ἀπέκτησαν πλοῦτο, λέγει ὁ Σολομών, καί πολλές γυναῖκες ἔκαναν ἀνδραγαθήματα. Ἡ Παναγία ὅμως ὑπερβαίνει ὅλους καί ὑπερτερεῖ πάντων, ἀνδρῶν καί γυναικῶν, ὅ,τι καί νά πεῖ κάποιος. Διότι μόνον ἐκεῖνη εὐρέθηκε ἀνάμεσα στόν Θεό καί σέ ὅλο τό ἀνθρώπινο γένος καί κατέστησε τόν Θεό υἱό τοῦ ἀνθρώπου καί τοὺς ἀνθρώπους μετέβαλε σέ υἱούς τοῦ Θεοῦ, μετέτρεψε τή γῆ σέ οὐρανό καί θέωσε τοὺς ἀνθρώπους καί μόνη αὐτή, ἀπό ὅλες τίς γυναῖκες, ἀναδείχθηκε μητέρα τοῦ Θεοῦ ἐκ φύσεως καί πάνω ἀπό κάθε φύση καί χάρη στόν ἄφραστο τόκο της καταστάθηκε βασίλισσα κάθε ἐγκόσμιου καί ὑπερκόσμιου κτίσματος. Ἔτσι ὅλους ὅσοι ἦσαν ὑπ' αὐτήν τοὺς ὕψωσε καί τοὺς ἀνέδειξε σέ ὑπηκόους τοῦ οὐρανοῦ, τοὺς ἐπίγειους, διότι μετεῖχε μεγαλύτερης ἀξίας καί ὑπέρτερης δυνάμεως, καί μέ τήν χειροτονία ἀπό τοὺς οὐρανοὺς διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀναδείχθηκε ὑψηλότερη ἀπό τοὺς ὑψηλοὺς καί μακαριότατη βασίλισσα ἀπό κάθε μακάριο γένος.

Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ Ὁμιλία ΑΖ', Εἰς τήν πάνσεπτον Κοίμησιν τῆς πανυπεράγνου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καί ἀειπαρθένου Μαρίας, PG 151. Ἀπόδοση στή Νεοελληνική: Λίτσα Ι. Χατζηφώτη.

Σεβαστοί πατέρες,

φράσεις όπως του Ντοστογιέφσκυ: «ή όμορφιά θά σώσει τόν κόσμο» προσφέρονται για προβληματισμό, ιδίως στην εποχή μας όπου ή έξωτερική εμφάνιση κυριαρχεί, όπου ίλιγγιώδη ποσά ξεοδεύονται στή διατήρηση ή τή βελτίωση τής εικόνας προσώπου καί σώματος. 'Ο άνθρωπος ανέκαθεν αναζητεί μιά θέση στό κάδρο τής απόλυτης όμορφιάς. Τό κυνήγι της είναι οικουμενικό. Ουδείς φαίνεται νά μένει άσυγκίνητος σέ ό,τι ό καθένας όρίζει ως όμορφιά. 'Επομένως ή όμορφιά στην πιό βαθυστόχαστη έννοιά της σχετίζεται μέ τό νόημα τής ύπαρξης, άγγίζει τήν ίδια τή ζωή, τή δομή κάθε ανθρώπου.

'Αλλά σέ ποιά όμορφιά νά αναφέρεται ό Ντοστογιέφσκυ; Τήν ταυτίζει μέ τή σωματική εμφάνιση ή τά «ψυχικά» χαρίσματα; Μάλλον όχι, άφοϋ ή σωματική ή ψυχική όμορφιά υπόκεινται στους νόμους τής γήρανσης, τής φθοράς, έως βαθμού έξαφάνισης, «μή έχουσα είδος». 'Επομένως κάτι πού δέν μπορεί νά αυτοδιασωθει δέν είναι δυνατόν νά «σώσει τόν κόσμο», από τήν φθορά καί τόν θάνατο.

Μέ τό θέμα τής όμορφιάς άσχολήθηκαν όλοι οί μεγάλοι φιλόσοφοι κάθε εποχής. 'Αναζήτησαν τόν όρισμό τής ιδανικής όμορφιάς καί τά κριτήρια βάσει τών όποίων κάποιος ή κάτι χαρακτηρίζεται ως όμορφος -ο, εϋμορφος -ο. Οί περισσότεροι αναζήτησαν τό βαθύτερο νόημα τής όμορφιάς, πέρα από τήν έξωτερική εμφάνιση. Καθ' ότι «κάλλος περιμάχητον μέν άλλ' όλιγοχρόνιον» (Πλούταρχος), άλλοι προσέδωσαν μιά μεταφυσική διάσταση: «Οί δέ τουτο μέν Διογένη φασίν όρίσασθαι, αυτών δέ δώρον ειπειν εϋμορφίας» ('Αριστοτέλους Βίος κατά Διογένη τόν Λαέρτιον). [Τό ώραίο, κατά τόν Πλάτωνα, δέν ύπάρχει σέ τουτο τόν κόσμο, αλλά στόν κόσμο τών ιδεών. Τό ώραίο ως ιδέα οϋτε γεννιέται οϋτε άφανίζεται. 'Η όμορφιά έχει υπεραίσθητό χαρακτήρα, γι' αυτό δέν είναι προσιτή μέ τήν αΐσθηση αλλά μέ τή νόηση (Πλάτωνος 'Ιππίας μειζων)].

Στήν άρχαία 'Ελλάδα ή έννοια του όμορφου αποδίδεται μέ τή λέξη: κάλλος, τό όποιο χαρακτηρίζει ή συμμετρία, ή αναλογία καί ισορροπία. 'Επικράτησε νά λέμε: «έχει κλασική όμορφιά». Στους έλληνιστικούς χρόνους αποδίδεται μέ τή λέξη ώραίος, πού προέρχεται από τήν ώρα καί σημαίνει εκείνον ό όποιος βρίσκεται «στήν ώρα του», δηλαδή στην καλύτερη στιγμή του!

'Η όμορφιά «έχει τήν τιμητική της» καί στην ψυχολογία. Γνωρίζουμε περιπτώσεις ανθρώπων οί όποιοι υπεραπασχολούνται «μέ ένα έλασσον ή τελείως φανταστικό

φεγάδι της εμφάνισής τους» και οι όποιοι καταφεύγουν στην κοσμητική χειρουργική για αυτές τίς δὴθεν σωματικές ἀτέλειες καὶ δυσμορφίες ἐνῶ κατὰ τοὺς εἰδικούς τὸ ζήτημα ξεφεύγει μιᾶς «ἀντικειμενικῆς» σωματικῆς δυσμορφίας καὶ ἡ ἐμμονὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ παραλύει ἐν γένει τὴ ζωὴ τους.

Γιὰ αὐτὸ καὶ μιὰ μερίδα ψυχολόγων συμπέρανε ὅτι τὸ νὰ νιώθει κάποιος ὁμορφος ἢ ἄσχημος δὲν σχετίζεται τόσο μὲ μιὰ σωματικὴ ἄρμονία ἢ δυσμορφία, ἀλλὰ ἔχει νὰ κάνει μὲ τὸ κατὰ πόσον αἰσθάνεται ἀποδεκτός, ἀναγνωρίσιμος, ἐλκυστικός –χαρακτηριστικὰ τὰ ὅποια οἱ ψυχολόγοι αὐτοὶ τὰ συνδέουν μὲ τὴ στάση τῆς μητέρας ἀπέναντι στοῦ παιδὶ τῆς στά πρώτα στάδια τῆς ζωῆς του. Τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν αὐτοδημιουργεῖται τὸν φέρει ἐνώπιον τῆς ἐμπειρίας τῆς ἐξάρτησης ἀπὸ τὴν μητέρα, ἄλλον (m)other. Ἀλλὰ τὸ ἔχνος τοῦ ἄλλου εἶναι δεδομένο. Αὐτὴ ἡ πραγματικότητα σχετικοποιεῖ τὸ βρέφος ἐνώπιόν τῆς, γεγονός πού τοῦ προκαλεῖ ἔντονη ἀμφιθυμία, θετικὰ καὶ ἀρνητικὰ συναισθήματα. Μία ἀπὸ τίς λειτουργίες καλῆς μητέρας θὰ ἦταν νὰ «μάθει» τὸ παιδί νὰ ἀνέχεται τὰ ἀρνητικὰ του συναισθήματα, μιᾶς καὶ ἐκείνη, ἂν καὶ τὰ βλέπει, ἐν τούτοις δὲν ἐπηρεάζεται ἀπὸ αὐτὰ καὶ ὄχι μόνο δὲν ἐπηρεάζεται, ἀλλὰ καὶ πέρα ἀπὸ αὐτὰ τὸ βλέπει ὡς ἀξιαγάπητο, ἐπομένως πεντάμορφο. «Ἡ κουκουβάγια τὰ παιδιὰ τῆς τὰ βλέπει πιὸ ὁμορφα ἀπὸ τὰ ἄλλα». Ὑπ’ αὐτὴν τὴν ἔννοια ἡ ὁμορφία εἶναι κάτι πού δὲν πηγάζει ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ παιδί, ἀλλὰ τὴν ἀποδοχὴ ἢ μὴ ἀπὸ τὴν μητέρα. «Ἡ ὁμορφία –πηγάζει– βρίσκεται στὰ μάτια ἐκείνου πού κοιτάζει».

Ὁ πρωταγωνιστὴς τοῦ βιβλίου Φραγκεστάιν τῆς Σέλλειν φίλοδοξεῖ νὰ δώσει ζωὴ σέ ἕνα πλάσμα πού συναρμολόγησε ἀπὸ τὰ πιὸ ὁμορφα μέλη διαφόρων ἀνθρώπων. Ὅταν μέσα ἀπὸ τοὺς πειραματισμοὺς του κατάφερε νὰ τὸ ζωντανέψει βρέθηκε πρὸ μιᾶς τρομακτικῆς ἐκπλήξεως. Ἀντιλήφθηκε τότε ὅτι εἶχε δημιουργήσει ἕνα ἀποκρουστικὸ τέρας. Ἐνωσε ἀηδία καὶ ἀποστροφή καὶ ἔκτοτε οἱ δρόμοι τους χωρίστηκαν. Τὸ γεγονός ὅτι αὐτὸ τὸ πλάσμα συναρμολογήθηκε ἀπὸ τὰ πιὸ τέλεια ἀνθρώπινα μέλη δὲν τοῦ χάρισε καμία αὐτοπεποίθηση ὁμορφιάς ἀλλὰ ἀπεναντίας ἄρχισε νὰ περιπλανιέται ἀναζητώντας στοργὴ καὶ ἀποδοχὴ. Ὁ Φραγκενστάιν στὴν προσπάθειά του νὰ δημιουργήσει τὴ ζωὴ καταφέρνει νὰ πλάσει ἕνα πλάσμα τὸ ὁποῖο δὲν «βλέπεται».

Στὴν ὀρθόδοξη θεολογία πρώτη φορά τίθεται ἡ ἔννοια τῆς ὁμορφιάς στὴν πιὸ βαθυστόχαστη ἐκδοχὴ τῆς, σέ ὄντολογικὴ διάσταση στά πρώτα κεφάλαια τῆς Γενέσεως. Ὁ Θεὸς μόλις τελειώνει τὴ δημιουργία κτίσης καὶ ἀνθρώπου, ἴσταται, κοιτάζει, βλέπει τὸ δημιούργημά του καὶ ἀναφωνεῖ τὸ: «Καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν» (Γεν. 1, 31). Ὅχι μόνο δὲν τὸ ἀηδιάζει ἢ δὲν τὸ ἀπορρίπτει, ὅπως ὁ Φραγκενστάιν, ἀλλὰ ἀντιθέτως τὸ «θαυμάζει». Ὁ ἄνθρωπος τῆς Βίβλου καὶ τὸ πλάσμα τοῦ Φραγκενστάιν ἔχουν κάτι κοινὸ: δὲν φέρουν τὴ ζωὴ. Ἡ βιολογικὴ τους κατασκευὴ δὲν φέρει καθαυτὴ τὴν αὐτοπεποίθηση τῆς ὁμορφιάς. Διαφέρει ὅμως ἡ στάση τῶν δημιουργῶν.

Τὸ ἐντυπωσιακὸ εἶναι ὅμως ὅτι στὴ Βίβλο ἀποσυνδέεται ἡ πορεία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ πόσο ὁμορφο καὶ ἀξιαγάπητο τὸν θεωρεῖ ὁ δημιουργὸς Του. Ἡ ἀναγνώρι-

ση ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὡς «λίαν καλοῦ», ὡς Ὁραίου, ἀφοῦ σ' αὐτόν βλέπει καί τήν εἰκόνα Του («κατ' εἰκόνα ἡμετέρα), ἡ στοργή καί ἡ φροντίδα πού διοχέτευσε ὁ Θεός μέ πολλούς τρόπους: Ἐδέμ, Δένδρον ζωῆς, δέν συνέτεινε ὥστε ὁ ἄνθρωπος νά ἀποδεχθεῖ τήν προσφορά τῆς ὑπέρ πᾶν ὁμορφιάς, «τοῦ ὠραίου κάλλει» καί τήν δυνατότητα γιά «βρωσίν καί πόσιν» τοῦ ἴδιου Τοῦ Θεοῦ (δένδρον ζωῆς). Ἀπεναντίας ὁ Ἀδάμ ἐξ ἀρχῆς μπαίνει στόν πειραματισμό καί τόν πειρασμό νά δημιουργήσει αὐτός ζωή. Στρέφεται στίς δικές του δυνάμεις προκειμένου νά ἀναμορφώσει, νά ἀνακατασκευάσει, νά αὐτοανασκευάσει ἕναν νέο «ἐαυτό», ἀλλά τό ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ἐπιλογῆς εἶναι ἀποκρουστικό, ὅπως τοῦ Φραγκενστάιν: «δέν βλέπεται» καί ἐπιστρατεύονται τά φύλλα συκῆς γιά νά καλυφθεῖ τό τερατώδες ἀποτέλεσμα. Εἶναι πολύ παλιά ἡ σύγχρονη τάση τῆς ἐπιστήμης διά τῆς τεχνολογίας νά παρέμβει στήν οὐσία τῆς ζωῆς, ἀλλά ὅταν καταπιάνεται μέ τήν οὐσία τῆς ζωῆς ἐπιφέρει μεγάλους κινδύνους.

Ἐπομένως καί ἂν ἀκόμη εἶχαμε ὅλοι μιά καλή μητέρα, ὅπως εὔστοχα τό διατύπωσε ὁ ἄγγλος ψυχολόγος Γουίνικοτ, ἀπό θεολογικῆς ἀπόψεως, πρὸς θλίψη πολλῶν ἀπό ἐμᾶς, καί ἂν ὁ Φραγκενστάιν δέν εἶχε ἀπορρίψει τό δημιούργημά του, αὐτό ὑποχρεωτικά δέν θά προοιωνίζε διαφορετική πορεία, γιά τό πλάσμα τοῦ Φραγκεστάιν, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος τῆς Βίβλου ἂν καί τά εἶχε τά ἀπέρριψε; Ὅποτε δέν φαίνεται νά βοηθεῖ στήν κατάκτηση τῆς αἴσθησης ὁμορφιάς οὔτε ὅποια σωματική ἢ ψυχική ἄρμονία πού φέρουμε μέ τήν γέννησή μας οὔτε ἡ κατάφαση τοῦ δημιουργοῦ.

Αὐτό ὁδηγεῖ στήν ἀπλή διαπίστωση: πῶς ὄση ἀναγνώριση καί ἂν λάβει κάποιος, ὅσο ὡς ὁμορφος, ἀξιαγάπητος καί ἐλκυστικός καί ἂν ἀντιμετωπισθεῖ, αὐτό δέν μεταδίδεται μαγικά, οὔτε μεταγίγνεται, ἀλλά προϋποθέτει τή λειτουργία ἑνός «κλειδιοῦ» πού μᾶς διαφεύγει συχνά τῆς προσοχῆς: τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας. Διαφορετικά μένει ἀνεξήγητο γιά ποιό λόγο ἡ κατάφαση τοῦ δημιουργοῦ δέν λειτουργεῖ.

Κάθε δημιουργία φέρει τήν ἐμπειρία τῆς ἐξάρτησης ἀπό τόν κτιστόν ἄλλον, φέρει τό ἴχνος τοῦ ἄλλου «*τοῦτό ἐστι ὅστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου...*» ἀλλά τό ἀποτύπωμα ἀπό τόν Ἄκτιστον Ἄλλον, τόν Θεόν, ἀφοῦ τόν δημιουργεῖ τόν ἄνθρωπο «κατ' εἰκόνα του». Κάθε προσπάθεια παράκαμψης ὁδηγεῖ σέ παραμόρφωση. Πῶς καί δέν θά παρακαμφθεῖ ὁ δημιουργός ἄλλος ἀλλά καί θά διασωθεῖ ἡ ἑτερότητα τοῦ δημιουργήματος εἶναι ὁ γόρδιος Δεσμός; Ἡ σχέση ἀνάμεσα τήν κοινωνία καί τήν ἑτερότητα εἶναι τό ζήτημα τοῦ ἀνθρώπου;

Αὐτή τήν «ἰσορροπία» προσφέρει ἡ Ὁρθοδοξία, προβάλλοντας ὡς ἀρχετυπικό τρόπο ὑπάρξεως τόν Χριστό, ὁ ὁποῖος ἐνῶ βρίσκεται σέ ἀκατάλυτη ἐνότητα μέ τόν Πατέρα Θεό δέν ἀπεκδύεται τά ὑποστατικά του ἰδιώματα, ἐνῶ σαρκώνεται οὔτε ἀποροφᾶται ἀπό τήν ἀνθρώπινη φύση οὔτε τήν ἀποροφᾶ. Αὐτός ὁ τρόπος ὑπάρξεως ταυτίζεται μέ τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ πού εἶναι «*ὁ ὠραῖος κάλλει παρά πάντας βροτούς*», ὁ προτυπωτικός Νυμφίος τοῦ Ἄσματος Ἀσμάτων. Ὁμορφος γίνεται ὁ ἄνθρωπος ὅταν ἐλεύθερα ἀποφασίζει νά δεχθεῖ τήν πρόσκλησή Του νά ἐνωθεῖ μέ

τόν ὄντως Ὁραῖο. Ἄσχημα αἰσθάνεται ὅποιος ἀρνεῖται νά ἀποδεχθεῖ τό πόσο ἐπιθυμητός εἶναι γιά τόν Θεό. Ἡ ὁμορφιά εἶναι ἕνας τρόπος τοῦ σχετίζεσθαι.

Ἡ ὁμορφιά ἔσωσε τόν κόσμο στό ἐπίπεδο τῆς φύσης, ἀφοῦ ὁ Χριστός τόν ἀγάπησε ἄχρι θανάτου, «θανάτου δὲ Σταυροῦ» καί ἀπό καταβολῆς κόσμου βλέπει τόν ἄνθρωπο πάντοτε στήν ἀκέραια, τήν ὀλόκληρη ἐκδοχή του στήν τήν θεώμενη, στήν ἐσχατολογική του ὠραιότητα, στήν ὠραιότητα τῆς Παρθενίας Τῆς (του). Ἡ ὁμορφιά βρίσκεται στά μάτια τοῦ Θεοῦ, Ἐκεῖνου πού πρωτοκοιτάζει.

*Ἀλέξανδρος Κατσιάρας
Διευθυντής Σύνταξης*

Κωνσταντῖνος Παρθένης, τό λιμάνι τῆς Καλαμάτας

Ἡ Παναγία μας

Λίτσας Ἰ. Χατζηφώτη
Ἀρχαιολόγου-Ἱστορικοῦ

Ο ΚΑΙΣΑΡΙΟΣ Δαπόντες, σημαντική μορφή τοῦ 18ου αἰ. ἀπό τή Σκόπελο, πού χαρακτηρίσθηκε ὡς ὁ «μεγάλος ποιητής» τοῦ 18ου αἰ., ἔγραφε καί τόν Ὕμνο εἰς τήν Παναγίαν, πού συνιστᾶ σέ ἄλλη διάσταση, ἀπεικόνιση τῆς μορφῆς τῆς Παναγίας Μητέρας τοῦ Χριστοῦ μέ τή χρήση μόνον ἐπιθέτων: «Ἄνθρωπος Ἀναμάρτητος, Ἀληθινή, Ἀρχαία, Ἀσύγκριτος, Ἀκήρατος, Ἀγνή, Ἀδαμιαία. Βασίλισσα, Βιωφελής, Βελτίστη, Βασιλεία, Βασιλομήτωρ, Βοηθός, Βάτος, Βουλή, Βαθεῖα. Γλυκυδερχής, Γλυκύθυμος, Γυνή, Γαληνοτάτη, Γαλήνιος, Γηθόσυνος, Γρήγορος, Γλυκυτάτη. Δικαιοτάτη, Δέσποινα, Δαιμονοκαθαιρέτις, Δαβιτική, Δημοχαρής, Δακρυοαναιρέτις. Εὐλογητή, Ἐπέραστος, Ἐπίκουρος, Εὐσχημων, Εὐγενής, Εὐπαις, Ἐλλεκτή, Ἐνθεος, Ἐλεήμων. Ζωαρχική, Ζωοποιός, Ζεῖδωρος, Ζωοπόρος, Ζωάρκεια, Ζωήρρυτος, Ζαθέη, Ζωηφόρος. Ἡλιοτόκος, Ἡμερος, Ἡίθεος, Ἡδεῖα, Ἡδύπνους, Ἡλιόμορφος, Ἡίκοσμος, Ἡπία. Θρόνος, Θεόπαις, Θεουργός, Θεόφρων, Θεσπεσία, Θεοειδής, Θεόνυμφος, Θεογεννήτωρ, Θεία. Ἰλεως, Ἰλαστήριον, Ἰεροσολυμίτις, Ἰερομύστις, Ἰσχυρά, Ἰερά, Ἰσραηλίτις. Κυρία, Κοσμοπόθητος, Κυριοτόκος, Κρήνη, Κιβωτός, Κλίμαξ, Κηδεμών, Κόρη, Κρατίστη, Κλίνη. Λαμπτήρ, Λυχνία, Λυτρωτής, Λιμήν, Λαμπραυγεστάτη, Λα-

βίς, Λαμπάς, Λυσιτελής, Λώιον, Λαμπροτάτη. Μεγίστη, Μυριώνυμος, Μεσίτις, Μακάρια, Μονογενής, Μητρόθεος, Μυστήριον, Μαρία. Νοερά, Νύμφη, Νεουργός, Νεφέλη, Ναζηρέα, Νηοχαρής, Νικοποιός, Νήδυμος, Νεολαία, Ξανθή, Ξυλλήπτωρ, Ξεναγός, Ξοανοκαταλύτις, Ξυνήγορος, Ξυνητική, Ξένιος, Ξενοβλήτης. Οἰκτίρμων, Ὁδηγήτρια, Ὅρμαχος, Οὐρανία, Ὀλβιοδότης, Οὐρανός, Ὀμόθεος, Ὅσια, Παντάνασσα, Πανύμνητος, Παρθένος, Παναγία, Πάνσοφος, Παντοδύναμος, Πανάγαθος, Πραεῖα. Ρηίστή, Ρύστις, Ρωστική, Ρύσιος, Ρωμαλέα, Ρυτήριος, Ροδοειδής, Ράβδος, Ρητή, Ραγδαία, Σεραφείμ, Στάμνιος, Στολιστής, Συναπτική, Σοφία, Συνεκτική, Συστατική, Σελήνη, Σεβασμία. Τρισσολαμπής, Τερατουργός, Τελεῖα, Τροπαιοῦχος, Τιμαλφεστάτη, Τηλαυγής, Τέμενος, Ταμειοῦχος. Ὑψιστος, Ὑπερύμνητος, Ὑπερδεδοξασμένη, Ὑπερφυής, Ὑπερωτός, Ὑπερευλογημένη. Φῶς, Φωτοδόχος, Φοβερά, Φιλτάτη, Φλογοφόρος, Φιλάνθρωπος, Φυσίζωος, Φωτογενής, Φωσφόρος. Χερουβείμ, Χάρις, Χαρωπός, Χαρίεις, Χλεωλύτις, Ψυχωφελής, Ψυχαγωγός, Ψεκάς, Ψυχαποδόχος, Ψευδομισής, Ψάλμοφιλής, Ψαλτή, Ψάλματοδόχος. Ὠκεανός, Ὠφέλιμος, Ὠνιος, Ὠκυτάτη, Ὠραιόπαις, Ὠραϊσμός, Ὠδή, Ὠραιοτάτη».

Τήν εἶπαν ἀκόμη: Παναγία τοῦ Κύκ-

κου, Καρδιώτισσα, Χοζοβιώτισσα, Έκαστονταφυλιανή, Παναγία τῆς Τήνου, Κονταριώτισσα, Μυρτιδιώτισσα, Τρυπητή, Μεγαλοσπηλιανή, Ήλωνα, Προυσιώτισσα, Ξενιά, Σουμελά, Μηχανιώνα, Εικοσιφοίνισσα, Παμμακάριστο, Γαλακτοτροφούσα, Ἀμόλυντο, Φανερωμένη, Ἄξιόν ἔστιν, Πορταΐτισσα, Προδρομίτισσα, Γερόντισσα, τοῦ Ἀκαθίστου, Γλυκοφιλοῦσα, Γοργοῦπήκοο, Τριχεροῦσα, Ὁδηγήτρια, Κουκουζέλισσα, Παραμυθία, Ἐσφαγμένη, Ἀντιφωνήτρια, Ἐλαιοβρύτισσα, Πυροβοληθεῖσα, Βηματάρισσα ἢ Κτητόρισσα, Ἀμπελακιώτισσα, Ἐλεοῦσα, Μυροβλύτισσα, Ρίζα τοῦ Ἰεσσαί, Φυλλάτουσα, Λημνιά, Νεαμονήτισσα, Τριπολιτσαία, Παρηγορήτισσα, Κασσωπίτρα, Χρυσοδοφινώτισσα, Ροδιά, Καπνικαρέα, Ζωοδόχο Πηγῆ, Βλαχέρνα, Γουμένισσα, Μεγ. Παναγία, Παρηγορήτισσα, Κυρία τῶν Ἀγγέλων, τοῦ Πάθους, Κουνίστρα, Καισαριανή, Βρεφοκρατοῦσα, Θεοσκέπαστη, Καστριανή, «Ρόδον τό Ἀμάραντον», Ἀγγελόκτιστη, Ἀχειροποίητος, Σαῖτιώτισσα, Γαλόκτιστη, Λιμενιώτισσα, Χρυσορογιάτισσα, Χρυσελεοῦσα, Φωτολαμποῦσα, Σφαλαγγιώτισσα, Χρυσαιματοῦσα, Διορίτισσα, Χρυσοκουλουριώτισσα, Ἀγία Σκέπη, Γαλατοῦσα, Μεσπορίτισσα, Πολυσπορίτισσα, Θαλασσινή, Γιάτρισσα, Μεγαλόχαρη, Βοήθεια, Μαυριώτισσα, Πλατανιώτισσα, Μολυβδοσκέπαστη, Κρεμαστή, Μαρμαριώτισσα, Ὑπαπαντή, Μπαλουκλιώτισσα, Τρυπητή, Μαλεβή, Τσεμπεροῦ, Κουμάνα, τοῦ Γραβᾶ, Διασώζουσα, Οἰκονόμισσα, Λαμπρινοῦσα, Λεοῦσα, Ἐπακούουσα, Βροντοῦσα, Βαγανιώτισσα, Λαγκαδιώτισσα, Χαρακιανή, Καλυβιανή, Ἀκρωτηριανή, Ἐξακουστή, Χρυσοσκαλίτισσα, Κυρά-Χωστή, Φοβερά Προστασία, Σπηλιανή, τῶν Χαιρετισμῶν,

Σκιαδενή, Ὑψηνή, Τσαμπίκα, Καβουριανή, Μπαλουκλιώτισσα, Μουχλιώτισσα, Καλυβιανή, Καμαριώτισσα, Καταπολιανή, Κερνίτσα, Κοσμοσώτειρα, Νικοποιοῦ, Ὀλυμπιώτισσα, Παλαιοκαστρίτσα, Πελεκητή, Στρατηγάτισσα, Σκριποῦ, Τροοδίτισσα, Θεραπιώτισσα, Ἐρυθριανή, Ἐλευθερώτρια, Γοργόνα. Εἶναι καί ἄλλα πολλά. Τά συγκέντρωσε σέ κάπου τριακόσιες ἐνενήντα δύο σελίδες ὁ μακαριστός Μητροπολίτης Κορίνθου Παντελεήμων (Καρανικόλας) στό «κύκνειο ἄσμα» τοῦ *Θεομητορικά Προσωνύμια* (Ἀποστολική Διακονία, 207). Ἐπίθετα ἀπό θαύματα, ιδιότητες, τοποθεσίες, ἱστορικές πόλεις, νησιά, ὅπου βρέθηκαν εἰκόνες τῆς, ἀπό μονές ἢ ναοὺς πού θησαυρίστηκαν, ἀπό ποιητική ἔμπνευση, εὐχετήρια προσδοκία, καί τόσα ἄλλα. Κάποια πασίγνωστα, ἄλλα λιγότερο. Καραβάνια πιστῶν σ' ὅλα τά Προσκυνήματα τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου καί πιό πολύ στίς Παναγιές τοῦ Αἰγαίου, προσδοκοῦν κάθε χρόνο ἓνα «θαῦμα». Πολλοί ταῦτισαν τό θαῦμα μέ τήν ἐκπλήρωση μιᾶς ἐπιθυμίας.

Ἀνθρώπινες ἐπιθυμίες ὅσες κι οἱ πόνοι κι οἱ θλίψεις κι οἱ δυστυχίες. Δέν θά λησμονήσω ποτέ τό βλέμμα τοῦ παιδιοῦ πού ρώτησε ἓναν Δεκαπενταῦγουστο στό Κεχροβούνι: «Γιατί κλαίει ἔτσι αὐτή ἢ τσιγγάνα;» καί πῆρε τήν ἀπάντηση μέ ἓνα νεῦμα, γιατί ἀπάντηση δέν ἔβγαινε ἀπό τά χεῖλη. Τό νεῦμα ἔδειχνε δύο παλληκάρια εἰκοσιδύο καί εἴκοσι ἐτῶν καί ἓνα κορίτσι δεκαῆξι, τυφλά! Καί τά τρία παιδιὰ τῆς!

Ὅποιος κάθε πρωί ἀντικρίζει τόν ἥλιο, ἀπ' ὅπου κι ἂν βρισκεται, ἔστω καί σέ κάποιο ὑπόγειο καί βλέπει μόνο τό φῶς του, μπορεῖ νά ἐπιμένει πῶς δέν βλέπει ἓνα θαῦμα κάθε μέρα;

Πτυχές τῆς Θεοτοκολογίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ

Ἄγγελικῆς Δημ. Χατζηιωάννου, Δρος Θ.

Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ὁ Δαμασκηνός ἔζησε τόν Ἡ' αἰ. Στά ἔργα του ἀναφέρεται ἐξαιρετικῶς στό πρόσωπο τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καί τονίζει τόν καθοριστικό ρόλο Της στό σχέδιο τῆς θείας Οἰκονομίας, ἀναιρώντας μέ αὐτό τόν τρόπο τή διδασκαλία τοῦ Νεστορίου, ὁ ὁποῖος δέν δεχόταν τό μυστήριο τῆς Θείας Οἰκονομίας μέσω κακοδόξου θεωρήσεως τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Νεστόριος ὑποστήριζε ὅτι ἡ ἀποδοχή τῆς ἀπόψεως γιά τή γέννηση τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀπό τή Θεοτόκο εἶναι ἀδύνατη καί ὑποστηρίζε ὅτι αὐτός «παρῆλθεν» ἢ «συμπαρῆλθεν» δι' Αὐτῆς, καθώς θεωροῦσε ἀδιανόητο τό δεύτερο πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος, πού εἶναι Θεός, νά γεννηθεῖ ἀπό μία γυναίκα.

Ὁ Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός ἐκφράζοντας τό φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως διατυπώθηκε στους δογματικούς ὅρους τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καί ἀπαντώντας στίς αἰτιάσεις τοῦ Νεστορίου ὑποστηρίζει ὅτι «εἶναι ἡ ἁγία Παρθένος στήν κυριολεξία καί πραγματικά Θεοτόκος». Ἀναλύοντας τή θέση του σημειώνει ὅτι ὅπως ὁ Λόγος πού γεννήθηκε ἀπό τή Θεοτόκο εἶναι πραγματικός Θεός, ἔτσι καί ἡ Παναγία, ἡ ὁποία γέννησε ἀπό τά σπλάγχνα της μέ ἀνθρώπινη σάρκα τόν ἀληθινό Θεό εἶναι Θεοτόκος. Δέν ὀνομάζεται μάλιστα Θεοτόκος,

ἐπειδή τάχα ἡ θεία φύση τοῦ Λόγου προῆλθε ἀπό αὐτήν, ἀλλά διότι «ὁ ἴδιος ὁ Θεός Λόγος, πού γεννήθηκε ἀπό τόν Πατέρα προαιώνια καί ἔξω ἀπό τόν χρόνο, καί πού ὑπάρχει μαζί μέ τόν Πατέρα καί τό Πνεῦμα, χωρίς ἀρχή καί αἰωνίως, κατοίκησε μέσα στά σπλάγχνα της τίς ἔσχατες ἡμέρες γιά τή σωτηρία μας, καί σαρκώθηκε ἀπό αὐτήν, χωρίς νά μεταβληθεῖ, καί γεννήθηκε». Ἐπομένως, συνεχίζει ὁ Ἅγιος, ἡ ἁγία Παρθένος δέν γέννησε μόνο ἄνθρωπο, ἀλλά καί Θεό ἀληθινό σέ σάρκα καί «ἄχι Θεό πού κατέβασε τό σῶμα ἀπό τόν οὐρανόν καί πού ἐπέρασε μέσα ἀπό αὐτήν ὡσάν μέσα ἀπό σωλῆνα, ἀλλά Θεό πού ἔλαβε ἀπό αὐτήν σάρκα ἴδια μέ ἐμᾶς καί τῆς ἔδωκεν ὑπαρξή στό πρόσωπό του».

Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὑποστηρίζει νοηματοδοτώντας ὀρθόδοξα τόν ὄρο «χριστοτόκος», καί ἀποκλείοντας τή νεστοριανική του ἐκδοχή, ὅτι ἡ Παρθένος θά μπορούσε νά χαρακτηριθεῖ καί ὡς «χριστοτόκος» ἐπειδή γέννησε τόν Ἰησοῦ Χριστό, ἀλλά ταυτόχρονα πρέπει νά χαρακτηρίζεται καί ὡς «θεοτόκος», ἀφοῦ δέχθηκε ὡς ἔνοικο στή μήτρα της τόν Θεό Λόγο. Ὁ ὄρος Θεοτόκος εἶναι ἀπαραίτητος, διότι δι' αὐτοῦ τονίζεται ἡ πραγματικότητα τῆς ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ στή μία καί μοναδική ὑπόστασή Του. Σέ αὐτή τή συνά-

φεια ὁ Ἅγιος Ἰωάννης τονίζει ὅτι ἡ Θεοτόκος εἶναι «ἔμφυχος κιβωτός τοῦ ζῶντος Θεοῦ» θεωρώντας ὅτι ἐντός της ἐνοίκησε ὁ Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ, καί ὄχι ὁ «θεοφόρος ἄνθρωπος», ὅπως ὑποστήριζε ὁ Νεστόριος, τό β' πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος στό πρόσωπο τοῦ ὁποῖου ἐνώθηκε «ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀχωρίστως καί ἀναλλοιώτως» καί ἡ ἀνθρώπινη φύση. Αὐτός «διότι ὁ μονογενής Υἱός τοῦ Θεοῦ, ἐπειδή εἶναι Θεός, καί ὁμοούσιος τοῦ Θεοῦ, ἀπό αὐτήν τήν παρθένο καί καθαρό χῶμα ἔπλασε τόν ἑαυτό του ἄνθρωπο», σημειώνει χαρακτηριστικά. Ἄλλοῦ παρατηρεῖ: «Διότι ὁ Δημιουργός τῶν οὐρανῶν καί Κυρίαρχος, ὁ τεχνίτης κάθε ἐγκόσμιου καί ὑπερκόσμιου δημιουργήματος, ὄρατοῦ καί ἀόρατου, τοῦ ὁποῖου ὁ τόπος δέν εἶναι κάποιος ὀρισμένος, ἐφ' ὅσον ἐκεῖνο πού τά περιέχει ὀρίζεται ὡς τόπος. Μέσα σ' αὐτήν δημιουργεῖται γι' αὐτόν χωρίς σπορά βρέφος καί τήν ἀναδεικνύει ταμεῖο εὐρύχωρο αὐτήν πού καλύπτει τά πάντα μόνη της, θεότης, πού δέν εἶναι δυνατόν νά περιγραφεῖ, χώρεσε μέσα της χωρίς νά πάθει κάτι, και μένοντας τελείως ἐκτός καί ἔχοντας δικό του χῶρο πού δέν μπορεῖ νά χωρέσει πουθενά».

Ἄναλύοντας αὐτό τό βασικό θεολογικό δόγμα, πού ἀποτελεῖ ἀδιαπραγμάτευτη προϋπόθεση σωτηρίας σημειώνει: «Ἡ ἁγιαστική δύναμη τοῦ Πνεύματος ἐπεφοίτησε, καθάρισε καί ἁγίασε καί κατά ἕνα τρόπο ἐπότισε. Τότε σύ, ὁ ὄρος καί Λόγος τοῦ Θεοῦ, κατοίκησες ἐκεῖ κατά τρόπο ἀπερίγραπτο, ἀνακαλώντας τήν ἀπόμακρη ἐσχατιά τῆς φύσης μας πρός τό ἄπειρο ὕψος τῆς ἀκατάληπτης θεότητάς σου. Αὐτήν τήν πρῶ-

τη ἀρχή, σάρκα ζωντανή, ἔλαβες ἀπό τά πάντα καί ἄχραντα καί πανάμωμα αἷματα τῆς ἁγίας Παρθένου, μέ λογική καί νοῦ δημιουργήσες τόν ἑαυτό σου καί ἔγινες τέλειος ἄνθρωπος μπαίνοντας σ' αὐτήν, χωρίς νά πάψεις νά εἶσαι τέλειος Θεός καί ὁμοούσιος μέ τόν Πατέρα σου, ἀλλά ἔχοντας προσλάβει τήν ἀδυναμία μας χάρι στήν ἀφατη εὐσπλαχνία σου. Προῆλθε ἀπό αὐτήν ἕνας Χριστός, ἕνας Κύριος, ἕνας Υἱός τοῦ Θεοῦ καί ἄνθρωπος ταυτόχρονα, καί Θεός τέλειος μαζί καί ἄνθρωπος τέλειος, ὅλος Θεός καί ὅλος ἄνθρωπος, μία ὑπόσταση σύνθετη, σέ δύο τέλειες φύσεις, καί θεότητας καί ἀνθρωπότητας οὔτε γυμνός Θεός, οὔτε ἀσήμαντος ἄνθρωπος, ἀλλά ἕνας Υἱός Θεοῦ καί Θεός μέ σάρκα, Θεός μαζί καί ἄνθρωπος, πού δέν ὑπέστη σύγχυση οὔτε ὑπέμεινε διαίρεση, ὁ ὁποῖος φέρει μέσα του τίς δύο διαφορετικές φύσεις, ἀσύγχυτες ὡς πρός τήν ὑπόσταση καί συγχρόνως μέ ἀδιαίρετα ἐνωμένες τίς φυσικές ιδιότητες, τό κτιστό καί τό ἄκτιστο, τό θνητό καί τό ἀθάνατο, τό ὄρατό καί τό ἀόρατο, τό περιγραπτό καί τό ἀπερίγραπτο, θεῖο θέλημα καί ἀνθρώπινο θέλημα, θεῖα ἐνέργεια ἀλλά καί ἀνθρώπινη ἐνέργεια, καί αὐτεξούσια δύο, θεῖο καί ἐπίσης ἀνθρώπινο, τά θεῖα θαύματα καί τά ἀνθρώπινα πάθη, τά φυσικά, ἐννοῶ, καί ἀδιάβλητα».

Γιά τόν ἰ. Δαμασκηνό ἡ ἔνωση τῆς θείας καί τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ἔλαβε χώρα στή μήτρα τῆς Θεοτόκου καί ἡ ἔνωση αὐτή εἶναι πραγματική, ὁ Χριστός ἔχει δύο φύσεις «κᾶν Ἀκέφαλοι μαίνονται· μία ὑπόστασιν κᾶν Νεστόριοι διαρρήγγυνται». Αὐτή ἡ ἀλήθεια εἶναι ἀδιαμφισβή-

τητη, ὥστε ὁ μέγας αὐτός θεολόγος τῆς Ἐκκλησίας νά σημειώνει μέ ἔμφαση ἀπευθυνόμενος πρὸς τὴ Θεοτόκο ὅτι: «Σὰρξ αὐτοῦ ἐκ τῶν σαρκῶν σου καὶ τὸ αἶμα ἐκ τῶν αἱμάτων σου, καὶ γάλα μαστῶν σου ἐθήλασεν ὁ Θεὸς καὶ ἠνώθη τὰ χεῖλη σου τοῖς τοῦ Θεοῦ χεῖλεσιν», καὶ ἡ ἄρνηση αὐτῆς τῆς διδασκαλίας χωρίζει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸν Θεό «ἐάν κάποιος δέν ὁμολογεῖ ὅτι ἡ ἁγία Παρθένος εἶναι Θεοτόκος, εὐρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὸν Θεό». Ὁ Ἅγιος τονίζει ὅτι ἡ Παρθένος Μαρία εἶναι Θεοτόκος ἐπικαλούμενος τίς εἰκόνες καὶ τίς πρωτυπώσεις ἀπὸ τὴν Π. Διαθήκη πού ἀναφέρονταν στό πρόσωπό της καὶ τονίζουν τὴν πραγματικότητα τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θε-

οῦ στὴ μήτρα τῆς Θεοτόκου. Ἐτσι ἡ Παναγία χαρακτηρίζεται ὡς βάτος, ὡς ράβδος πού ἄνθισε «τὸν ἀπάντων Θεόν», ὡς σκηνή, ὡς «τόπος Κυρίου», ὡς οἶκος Θεοῦ, ὡς «Θεοῦ καθέδρα», ὡς θρόνος τοῦ Θεοῦ, ὡς χωρίον τοῦ Θεοῦ ὡς «Θεοῦ Μήτηρ» κ.ἄ.

Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγάλους θεολόγους τῆς Ἐκκλησίας. Μέ τὰ ἔργα του ὀρθοτόμησε τὸν «λόγον τῆς ἀληθείας» καὶ ὑπερασπίσθηκε σθεναρά τὴν ἀλήθεια τῆς πραγματικῆς ἐνώσεως τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως στὴν ὑπόσταση τοῦ Θεοῦ Λόγου, τὸ θεμέλιο τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου, πού ἀποτελεῖ τὴν καρδιά τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Οἰκονομίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ: 1. Γ. Μπέμπη, «Νεστόριος» Θ.Η.Ε. 9 (1966) 432. 2. Ἰωάν. τοῦ Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως, ΕΠΕ 1, σ. 333. 3. Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις, ΕΠΕ 1, σ. 333. 4. Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις, ΕΠΕ 1, σ. 333. 5. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Λόγος δεύτερος εἰς τὴν ἐνδοξὸν κοίμησιν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, PG 96, 722. 6. Δαμασκηνοῦ, Λόγος δεύτερος εἰς τὴν κοίμησιν, PG 96, 724. 7. Δαμασκηνοῦ, Λόγος δεύτερος εἰς τὴν κοίμησιν, PG 96, 725. 8. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐγκώμιον εἰς τὴν κοίμησιν τῆς πανυμνήτου, καὶ ὑπερενδόξου εὐλογημένης Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, PG 96, 704. 9. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Λόγος εἰς τὸ γενέσιον τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, PG 96, 664. 10. Δαμασκηνοῦ, Λόγος εἰς τὸ γενέσιον τῆς Θεοτόκου, PG 96, 672. 11. Δαμασκηνοῦ, Λόγος εἰς τὸ γενέσιον τῆς Θεοτόκου, PG 96, 668. 12. Δαμασκηνοῦ, Λόγος εἰς τὸ γενέσιον τῆς Θεοτόκου, PG 96, 689-692 καὶ 696. 13. Δαμασκηνοῦ, Λόγος εἰς τὸ γενέσιον τῆς Θεοτόκου, PG 96, 689-692 καὶ 696.

Περικλῆς Βυζάντιος, Ὑδρα

Τό προσκλητήριο τῆς Σοφίας Ἡ Κοίμησις τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Γ' ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑσπερινοῦ (Παρ θ' 1-11)

Μιλτιάδη Κωνσταντίνου*

Κοσμήτορος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

ΤΟ ΤΡΙΤΟ ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς ἀφιερωμένης στήν Κοίμησις τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου γιορτῆς προέρχεται, σύμφωνα μέ τή λειτουργική παράδοση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, ἀπό τό βιβλίο τῶν Παροιμιῶν. Ὅπως καί τά ὑπόλοιπα «Διδακτικά Βιβλία» τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τό βιβλίο τῶν Παροιμιῶν ἀνήκει σέ ἕνα ἰδιαίτερο γραμματεϊκό εἶδος, πού ἀπό τή σύγχρονη ἔρευνα χαρακτηρίζεται ὡς «Σοφιολογική Γραμματεία». Ὁ χαρακτηρισμός αὐτός ὀφείλεται στό κεντρικό θέμα τῶν συγκεκριμένων ἔργων πού εἶναι ἡ «σοφία». Στό πολιτισμικό περιβάλλον τοῦ Ἰσραήλ ὁ ὅρος «σοφία» δέν δηλώνει κάποια φιλοσοφική θεωρητική σκέψη πάνω στά μεγάλα προβλήματα τῆς ζωῆς ἢ ὑψηλοῦς ὀραματισμούς γιά τήν ἀλλαγὴ τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας ἢ τοῦ κόσμου, ἀλλά μία καθαρά ἐμπειρική σκέψη πού προκύπτει ἀπό τήν παρατήρηση τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀτόμου μέσα στήν καθημερινότητά του καί τοῦ τρόπου πού ἀντιμετωπίζει καί ξεπερνᾷ τίς ἀντιξοότητες τῆς ζωῆς. Πρόκειται γιά ἕνα εἶδος λαϊκῆς σοφίας μέ ἐλάχιστα θρησκευτικά ἐνδιαφέροντα, ἀποθησαυρισμένης σέ συλ-

λογές γνωμικῶν, εὐρύτατα διαδεδομένες τόσο στήν ἀρχαία Αἴγυπτο ὅσο καί στόν χῶρο τῆς Μεσοποταμίας καί τῆς Συρίας, πού στοχεύει νά διδάξει στούς ἀνθρώπους τρόπους μέ τούς ὁποίους θά ἐπιτύχουν στή ζωή τους. Ὡς γραμματεϊκό εἶδος ἡ «σοφία» ἀναπτύσσεται στόν Ἰσραήλ μετά τόν 5 π.Χ. αἰ., ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι θά χάσουν τήν πολιτική τους αὐτονομία καί θά βρεθοῦν διασκορπισμένοι μεταξὺ τῶν λαῶν πού συγκροτοῦσαν τή βαβυλωνιακή αὐτοκρατορία.

Παρά τίς κοινές ρίζες τῆς βιβλικῆς σοφίας μέ τά ἀντίστοιχα κείμενα τῶν λαῶν τῆς περιοχῆς, ἀπό τή μελέτη τους προκύπτει ὅτι ὁ Ἰσραήλ δέν παρέλαβε ἄκριτα αὐτή τή συσσωρευμένη ἐμπειρία τῶν γειτόνων του, ἀλλά σύντομα τήν προσάρμοσε στόν δικό του τρόπο σκέψης καί στή δική του ἰδιοσυγκρασία, μετασχηματίζοντάς την ἔτσι ἀπό ἐμπειρική σκέψη γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν δυσκολιῶν τῆς ζωῆς σέ ἐμπειρία ζωῆς μέ τόν Θεό. Ὁ ὅρος «σοφία» ἀποκτᾷ κατ' αὐτόν τόν τρόπο θρησκευτικά χαρακτηριστικά καί δέν ἀφορᾷ πλέον σ' αὐτόν πού φέρεται μέ ἐξυπνάδα προκειμένου νά ἐξαπατήσει τόν συνάνθρωπό του, ἀλλά αὐτόν πού φέρεται μέ δικαιοσύνη. Στά κείμε-

* Ο. κ. Μ. Κωνσταντίνου εἶναι Ἄρχων Διδάσκαλος τοῦ Εὐαγγελίου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

να τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὡς «σοφός» χαρακτηρίζεται ὁ δίκαιος καί εὐσεβής ἄνθρωπος καί ἡ σοφία ταυτίζεται μέ τήν εὐσέβεια, ἐνῶ ἀντίθετα ἡ ἀδικία καί ἡ ἀσέβεια χαρακτηρίζονται ὡς «ἀφροσύνη». Ἔτσι, κάθε συλλογή γνωμικῶν ἀρχίζει ἢ τελειώνει μέ τήν ὑπενθύμιση πῶς θεμελιώδης ἀρχή τῆς σοφίας εἶναι τό νά φοβᾶται κανεῖς τόν Θεό: «Ἀρχή σοφίας φόβος Κυρίου» (Παρ α' 7· θ' 10). Μέ τήν ἴδια ἐπισημάνση ὀλοκληρώνεται καί ἡ περικοπή θ' 1-11, πού διαβάζεται κατά τόν Ἑσπερινό τῆς γιορτῆς τῆς Παναγίας: *Θεμελιώδης ἀρχή τῆς σοφίας εἶναι ὁ φόβος τοῦ Κυρίου καί ἡ συμβουλή τῶν ἐναρτέων εἶναι ἡ σύνεση, ἐνῶ ἡ γνώση τοῦ νόμου προϋποθέτει ἀγαθή διάθεση· μ' αὐτόν τόν τρόπο γιά πολύν καιρό θά ζήσεις, τά χρόνια τῆς ζωῆς σου θ' αὐξηθοῦν*¹.

Ἡ περικοπή θ' 1-11 ἀνήκει στήν ἐνότητα τῶν κεφ η'-θ' τοῦ βιβλίου, ὅπου ἡ σοφία παρουσιάζεται προσωποποιημένη ὡς γυναικεία μορφή. Συνιστᾶ ἕνα ἀπό τά κύρια χαρακτηριστικά τοῦ σημιτικοῦ τρόπου ἔκφρασης ἢ ἀποφυγή τῆς χρήσης ἀφηρημένων οὐσιαστικῶν. Στή θέση μιᾶς ἔννοιας οἱ σημιτικοί λαοί προτιμοῦν συχνά ἕνα συγκεκριμένο οὐσιαστικό, πού ἀποδίδει συμβολικά τό νόημα τῆς. Ἡ ἔννοια «δύναμη», γιά παράδειγμα, ἀποδίδεται συχνά μέ τή λέξη «κέρας», ἐπειδή τά κέρατα τοῦ ταύρου συμβολίζουν τή δύναμή του, ὅποτε ἡ φράση «ὕψωθη κέρας μου ἐν Θεῷ μου» (Α' Βα β' 1) σημαίνει «ὁ Θεός μέ ἐνίσχυσε». Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον ἀπό θεολογική ἄποψη παρουσιάζει ἡ τάση νά προσωποποιῶνται ἀφηρημένες ἔννοιες ἢ ἀρχές πού ἀφοροῦν στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου, τάση πού προκύπτει ἀπό τήν πίστη ὅτι οἱ βασικές ἀρχές τῆς ζωῆς, πού

ἀποτελοῦν αὐτό πού δηλώνεται μέ τόν ὄρο «σοφία», προέρχονται ἀπό τόν Θεό. Ἔτσι, συχνά ἡ σοφία παρουσιάζεται ὡς γυναικεία μορφή (Παρ η' 1εξ, θ' 1εξ), ἡ ὁποία βρίσκεται κοντά στόν Θεό, μετέχει στό ἔργο τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καί παρεμβαίνει στήν Ἱστορία.

Στήν περικοπή Παρ θ' 1-11 ἡ προσωποποιημένη σοφία ἐμφανίζεται νά καλεῖ τοὺς ἀνθρώπους σέ συμπόσιο, προκειμένου νά γευτοῦν τά ἀγαθὰ πού προσφέρει: «Ἐχτισε ἡ σοφία σπίτι γι' αὐτήν καί τό στήριξε σέ στύλους ἐφτά· ἔσφαξε τά ζῶα τῆς, ἐτοίμασε μεσ' στό κανάτι τό κρασί τῆς κι ἔστρωσε τό τραπέζι τῆς· ἔστειλε καί τοὺς δούλους τῆς νά προσκαλέσουν τοὺς ἀνθρώπους γιά κρασί, λέγοντας μέ δυνατή φωνή: Ὅποιος εἶναι ἀνόητος σ' ἐμένα ἄς ἔρθει»². Ἡ πρόσκληση ἀπευθύνεται σέ κάθε «ἀνόητο» καί «ἄμυαλο» ἄνθρωπο. Μέ τοὺς ὄρους αὐτοῦς («ἄφρων» στό πρωτότυπο) δηλώνεται συνήθως στή σοφιολογική γραμματεία ὁ ἄνθρωπος πού ἀπορρίπτει πεισματικά τή σοφία, τήν ἀναγνώριση, δηλαδή, τοῦ ρόλου πού ἔχει ὁ Θεός στή καθημερινότητά του. Στήν περικοπή αὐτή ὁμως, ὅπως προκύπτει ἀπό τή συνάφεια τοῦ κειμένου, μέ τόν ὄρο αὐτόν χαρακτηρίζεται ὁ ἄνθρωπος πού δέν ἔχει ἐμπειρία τῆς ζωῆς. Ἡ σοφία ἐδῶ ἀπευθύνεται σέ ἀνώριμους καί ἄπειρους ἀνθρώπους, προφανῶς νεαρούς, καί τοὺς καλεῖ νά γευτοῦν τά ἀγαθὰ τῆς. Στούς ἴδιους ἀνθρώπους ἀπευθύνεται στή συνέχεια τοῦ κεφαλαίου καί ἡ ἀφροσύνη, ἐπίσης προσωποποιημένη, ἡ ὁποία τοὺς καλεῖ νά γευτοῦν τίς ἀπολαύσεις πού ἐκείνη προσφέρει (Παρ θ' 13-18).

Προκειμένου νά καλέσει τοὺς συνδαιτυμόνες τῆς ἡ σοφία χτίζει λαμπρό ἀνά-

κτορο πού στηρίζεται σέ έπτά στύλους καί έτοιμάζει μεγάλη γιορτή. 'Ο άριθμός τών στύλων παραπέμπει στό κοσμοειδωλο τής έποχής, σύμφωνα μέ τό όποιο όλόκληρος ό κόσμος στηρίζεται σέ έπτά στύλους, αλλά καί στους ναούς, οί όποιοι έπίσης διέθεταν λαμπρούς πυλώνες. Έτσι, ή πρόσκληση για είσοδο στό σπίτι τής σοφίας φαίνεται νά ισοδυναμεί μέ πρόσκληση για είσοδο σέ έναν κόσμο όπου κατοικεί ό Θεός. Η πρόσκληση πού άπευθύνει στους ανθρώπους ό Ίησοϋς για είσοδο στή Βασιλεία του Θεού περιγράφεται συχνά έπίσης σαν πρόσκληση σέ γιορτή (π.χ. *Λου ιγ' 29· ιδ' 15-24· κβ' 29-30· Ματ κβ' 1-14*). Τό φραστικό πού χρησιμοποιεί ή σοφία: «*Έλᾶτε, φᾶτε ἀπ' τό ψωμί μου καί πιείτε τό κρασί πού σᾶς έτοιμάσα*» παραπέμπει στό τελευταίο δείπνο του Χριστου μέ τους μαθητές του.

Γενικά τό φραστικό καί οί εικόνες του βιβλίου τών Παροιμιών φαίνεται πώς άσκησαν μεγάλη έπίδραση στην πρώτη χριστιανική κοινότητα. Καθώς, όπως αναφέρθηκε, ή έβραϊκή γλώσσα δέν χρησιμοποιεί άφηρημένες έννοιες, οί προσωποποιήσεις τής σοφίας έδωσαν τή δυνατότητα στην πρώτη Έκκλησία νά διατυπώσει στον έπηρεασμένο από τήν έλληνική φιλοσοφική γλώσσα κόσμο τής έποχής τή χριστολογία της. Έτσι, οί περιγραφές του ρόλου τής προσωποποιημένης σοφίας κοντά στον Θεό προετοιμάζουν τήν περί Λόγου του Θεου διδασκαλία τής Καινής Διαθήκης (*Ίωα α' 1-5· πρβλ Κολ α' 20 καί Έβρ α' 1-4*), καί έπι-

τρέπουν στον άπόστολο Παϋλο νά περιγράψει τον Χριστό ως «*Θεου δύναμη καί Θεου Σοφία*» (*Α' Κο α' 24*). Άλλά καί ή Έπιστολή Ίακώβου υιοθετεί τή θέση του βιβλίου τών Παροιμιών ότι πηγή τής σοφίας είναι ό Θεός (*Παρ β' 6*) καί ότι αυτή είναι διαθέσιμη σέ όλους: «*Αν κάποιος από σᾶς ύστερεί σέ σοφία, ᾶς τή ζητήσει από τον Θεό, κι αυτός θά του τή δώσει. Γιατί ό Θεός δίνει σέ όλους μέ άπλοχεριά καί χωρίς νά περιφρονεί κανέναν*» (*Ίακ α' 5*)³. Η ανταμοιβή όσων άποδεχτούν τήν πρόσκληση τής σοφίας θά είναι νά άποκτήσουν τή σύνεση πού φέρνει ή γνώση (*θ' 6*). Έπισημαίνεται όμως ότι ή άποδοχή τής πρόσκλησης από μόνη της δέν είναι αρκετή, αλλά άπαιτείται καί συνεχής προσωπική προσπάθεια νά παραμείνει κανείς συνετός: «*Δίνε άφορμή στον σοφό καί πιότερο σοφός θά γίνει· τον δίκαιο δίδασκε καί πιό πολλά θά μάθει*» (*θ' 9*). Άν ληφθει ύπόψη τό ειδικό θρησκευτικό βάρος πού έχουν οί όροι «*σύνεση*» καί «*γνώση*» στην συγκεκριμένη ένότητα (πρβλ *θ' 10*), ή πρόσκληση τής σοφίας ισοδυναμεί μέ πρόσκληση νά ακολουθήσει κανείς τον Θεό. Στον ρόλο τής σοφίας νά οδηγεί τους ανθρώπους στον Θεό είδε ή Έκκλησία νά προτυπώνεται ό ρόλος τής Θεοτόκου στό σχέδιο του Θεου για τή σωτηρία του κόσμου καί αυτός είναι προφανώς ό λόγος πού ή συγκεκριμένη περικοπή διαβάζεται σέ όλες σχεδόν τίς άφιερωμένες στην Παναγία γιορτές (8 Σεπτεμβρίου, 25 Μαρτίου καί 15 Αϋγ/στου).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ : **1.** *Παρ θ' 10-11.* Έλληνική Βιβλική Έταιρία, *Προφητολόγιον, Τά Λειτουργικά Άναγνώσματα από τήν Παλαιά Διαθήκη*, Άθήνα 2009, σελ. 438-441. **2.** *Παρ θ' 1-4.* ό.π. **3.** Έλληνική Βιβλική Έταιρία, *Η Άγία Γραφή. Μετάφραση από τά πρωτότυπα κείμενα*, Άθήνα 2006.

76. Πῶς ἡ μνήμη τοῦ θείου νόμου πιστοποιεῖ τή διαχρονικότητά του ;

Πρωτ. Κωνσταντίνου Παπαθανασίου

Ἐφμ. Ἰ. Ν. Κοιμ. Θεοτόκου Π. Φαλήρου, Ἰ. Μ. Νέας Σμύρνης

Η ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ, ἡ διαχρονικότητα καί ἡ ἀπαρασάλευτη ἰσχὺς τοῦ θείου νόμου τονίζεται στό ξεκίνημα τῆς περιήγησης ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὁμιλίας, ὅταν ὁ Ἰησοῦς μιλώντας πρὸς τοὺς μαθητὲς του καί τοὺς ὄχλους πού τόν ἀκολουθοῦσαν ἐπισημαίνει τόν κορυφαῖο χαρακτήρα τοῦ νόμου του: *Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφῆτας· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου ἕως ἂν πάντα γένηται* (Μτ 5:17-18). Ὑπογραμμίζει τὴν κορυφαία διάσταση τῆς διδασκαλίας του, πού ἕως τῆ συντέλεια τοῦ κόσμου δέν θά πάψει νά ἰσχύει ὁ θεῖος νόμος.

(α) **Ἡ διάρκεια τοῦ θείου νόμου.** Προηγῆθησαν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆτες. Ἀκολουθεῖ ἡ παρουσία τοῦ Θεανθρώπου μέ τὴν πλήρωση τοῦ νόμου. Γιά κάτι πού διαρκεῖ, τό συνεχίζειν προϋποθέτει τό ἀρχίζειν. Ἡ συνέχεια δέν εἶναι ἡ ἀρχή. Τό νά συνεχίζειν κάτι σημαίνει νά υπερβαίνει τόν ἀποκλεισμό τοῦ «μή-τώρα». Παρελθόν καί τώρα, ἀποκλείονται ἀμοιβαίως. Ὅμως, στόν νόμο τοῦ Θεοῦ υπερβαίνεται αὐτός ὁ ἀποκλεισμός. Τό νά διαρκεῖ εἶναι νά παραμένει ὁ ἴδιος.

(β) **Ἡ διαλεκτικὴ σχέση παρελθόντος καί παρόντος.** Τό δίπολο παρελθόντος καί παρόντος λειτουργεῖ στόν ἄνθρωπο

μέ τή διαλεκτικὴ σχέση τῆς μνήμης, μέ τὴν ὁποία ἀνακαλοῦμε αὐτό πού σημάδεψε τό παρελθόν καί συνιστᾶ γιά μᾶς κατευθυντήρια γραμμὴ. Στόν βαθμό πού ἡ ἐνθύμηση λειτουργεῖ στόν ἄνθρωπο, ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ἐπισυμβαίνει ὡς παρουσία τοῦ ἀπόντος. Τό ἐπέκεινα τοῦ χρόνου, τό παρελθόν, γίνεται συλλογικὴ μνήμη στό παρόν. Τό συντελεσμένο παρελθόν γίνεται ὁ «παρὼν τῆς ἱστορίας». Μέ τὴ μνημόνευση καταλύεται ἡ ἀποστασιοποίηση ἀπὸ τό παρελθόν σέ σχέση μέ τό παρόν.

(γ) **Ἡ μύχια συνείδηση τοῦ χρόνου.** Ὁ Κύριος ἐπισημαίνει: *Ἐως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ.* Μέ ἄλλα λόγια, τὴ φυσικὴ πραγματικότητα τὴν διαβρώνει ὁ χρόνος, ἔτσι ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρέρχονται, ἀφοῦ τά πάντα ρεῖ, δοκιμάζονται, σβήνουν. Ἡ ἐπισήμανση αὐτὴ δέν σχετίζεται μέ τόν νόμο του, ὁ ὁποῖος υπερβαίνει τὴ φθορὰ τοῦ χρόνου. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ πιστὸς ὀφείλει νά διατηρεῖ μέ τὴ μύχια συνείδηση τοῦ χρόνου μιὰ ἀληθειακὴ διάσταση τῆς μνήμης του.

(δ) **Ἡ σύγχρονη χειραγωγούμενη μνήμη.** Ὡστόσο, στόν νοῦ καί στήν καρδιά τοῦ χριστιανοῦ δέν μαρτυρεῖται ἡ πληρότητα τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας καί πίστεως. Αὐτό ἐπισυμβαίνει λόγω τῶν ἐνορχηστρωμένων μορφῶν χειραγώγησης ἢ ἐργαλειοποίησης τῆς

μνήμης, πού υπάγονται σέ ἀνθρώπινες ιδεολογίες. Ἡ τρέχουσα μνήμη μας εἶναι ἐν πολλοῖς τραυματισμένη ἢ ἀρρωστημένη μνήμη, πού ἀποβαίνει ἐντέλει χειραγωγούμενη μνήμη. Ἡ διενεργούμενη αὐτή ἀλλοίωση σημαδεύει καίρια τόν δυναμικό χαρακτήρα τῆς χριστιανικῆς ζωῆς ὡς σύζευξη δόγματος καί ἠθους.

(ε) **Ἡ Χριστοκεντρικὴ μνήμη τῶν Ἀγίων.** Στόν ἀντίποδα τῆς χειραγωγούμενης μνήμης, μέσα στήν Ἐκκλησία δεσπόζει ἡ στοχευμένη Χριστοκεντρικὴ μνήμη τῶν Ἀγίων τοῦ Θεοῦ. Φῶς τοῦ κόσμου εἶναι οἱ μαθητές τοῦ Χριστοῦ καί πάντες οἱ ἀκολουθήσαντες τίς προφητοαποστολικές παραδόσεις Ἁγιοί τῆς Ἐκκλησίας. Φωστήρες ἐπί γῆς ἀποτελοῦν οἱ θεοφόροι Πατέρες.

Πῶς ὅλοι αὐτοί οἱ θεομακάριστοι παρεῖδαν τῶν βασάνων τό πῦρ, τρυφῆς τήν ἀπόλαυσιν, τοῦ κόσμου τίς χάριτες, ἀκόμη δέ καί τῆς νεότητος τήν τερπνότητα; Πῶς ἐγκοπλώθηκαν τήν πρός Χριστόν ἀγάπη; Πῶς ἐπιθύμησαν μέ σφοδρότητα τήν ὠραιότητα, τήν ὑπέρ ἔννοιαν, τοῦ σεπτοῦ Νυμφίου τους; Ἡ ἀπάντηση ἔρχεται ἀπό πολύ μακριά, ἀπό τούς χρόνους τοῦ Μωυσῆ: *Κύριον τὸν Θεόν σου φοβηθήσῃ καὶ αὐτῶ λατρεύσεις καὶ πρὸς αὐτὸν κολληθήσῃ καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ὁμῆ· οὗτος καύχημά σου καὶ οὗτος Θεός σου, ὅστις ἐποίησεν ἐν σοὶ τὰ μεγάλα καὶ τὰ ἔνδοξα ταῦτα, ἃ εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου*

(Δευτ. 10:20-21). Οἱ θεούμενοι σέβονται τὸν Κύριο, αὐτὸν λατρεύουν, σ' αὐτὸν εἶναι ἀφοσιωμένοι, αὐτός εἶναι τό καύχημά τους, ὁ Θεός τους. Ἐδῶ ἐδράζεται σταθερά ἡ Θεοκεντρικὴ καί Τριαδοκεντρικὴ μνήμη τῶν Ἀγίων.

(στ) **Ἀπὸ τό ἠθικό στό ὄντολογικό ἐπίπεδο.** Ἡ ἀπάντηση τοῦ Κυρίου πρὸς τὴ Μάρθα (Λκ 10:42) ἀποβλέπει στή μετάβαση ἀπὸ τό ἠθικό στό ὄντολογικό ἐπίπεδο. Τό ἐπίπεδο τῆς ἠθικῆς ἢ ὁρατῆς ἀγάπης τῶν συνηθισμένων ἀνθρωπίνων σχέσεων εἶναι μὲν ἐπαινετό, ἀλλά δὲν μεταδίδει ἀκόμη τὴ θεία αἰωνιότητα. Αὐτό σημαίνει ὅτι διακρίνουμε δύο ἐπίπεδα στή βίωση τοῦ θείου νόμου: Τό πρῶτο ἀγγίζει τὰ ὅρια τῆς ἠθικῆς· στό δεύτερο γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἴδια τὴν αἰωνιότητα, δηλαδὴ τὸν Θεό. Τό οὐσιῶδες γνῶρισμα στήν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ χριστιανοῦ ἀποτελεῖ ἡ μετάβαση ἀπὸ τό πρόσκαιρο στό αἰώνιο, ἀπὸ τό ἠθικό στό ὄντολογικό. Μέ τό πλήρωμα τοῦ θείου νόμου, τό εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ, οἰκοδομεῖται ὁ ναός τοῦ Θεοῦ μέσα μας. Στήν ἀπίστευτη σύγχρονη ἀγριότητα καὶ καταπίεση τῆς ἀνθρωπότητας, τὴν ἐξωτερικὴ ὄψη τοῦ κόσμου, ἀντιπαρατάσσεται ἡ ἐσωτερικὴ πιστεύουσα ὑποκειμενικότητα, ἡ ὑποστατικὴ ἀρχὴ τοῦ θείου. Εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία ἐκτείνεται στήν ἀβυσσαλέα ἀπεραντοσύνη τῆς ἀσάλευτης βασιλείας τοῦ Θεοῦ (Ματθ. 25,35).

Γιὰ περαιτέρω μελέτη: H. D. Betz, *The Sermon on the Mount: A Commentary on the Sermon on the Mount, Including the Sermon on the Plain* (Mathew 5:3-7:27 and Luke 6:20-49) (Hermeneia; Minneapolis: Fortress Press, 1995). P. Ricoeur, *Ἡ μνήμη, ἡ ἱστορία, ἡ λήθη*, μτφρ. Ξ. Κομνηνός (Ἀθήνα: Ἴνδικτος, 2013). Σ. Σαχάρωφ (ἀρχιμ.), *Οἰκοδομώντας τὸν ναὸ τοῦ Θεοῦ*, τόμ. Γ' (Ἑσσεξ Ἀγγλίας: Ἱ. Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Τιμίου Προδρόμου, 2014).

Περί τοῦ ὕδατος τοῦ Μικροῦ Ἀγιασμοῦ

Παναγιώτη Ἰ. Σκαλτσῆ
Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ερώτηση: «Εἶναι σωστό νά εὐλογεῖται καί νά καθαγιαζεται τό νερό τοῦ μικροῦ ἁγιασμοῦ στήν συναπτή πού ἔπεται τοῦ Εὐαγγελικοῦ ἀναγνώσματος καί συγκεκριμένα στό ὑπέρ τοῦ ἁγιασθῆναι τό ὕδωρ τοῦτο τῆ δυνάμει καί ἐνεργείᾳ καί ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος»;

π.Δ.Μ.

α) Σχετικά μέ τό θέμα νά ἁγιαζεται ἀπό κάποιους ἱερεῖς τό νερό τοῦ μικροῦ ἁγιασμοῦ στά εἰρηνικά, ὁ μακαριστός καθηγητής τῆς Λειτουργικῆς Ἰω. Φουντούλης γράφει: «Τά εἰρηνικά εἶναι προτροπές τοῦ διακόνου, ἡ ἐλλείπει αὐτοῦ, τοῦ ἱερέως, πρὸς τόν λαό, καί θέτουν τά θέματα, πρὸς τά ὁποῖα θά συντονισθῆ ἡ προσευχή τῆς κοινότητος ἀνάλογα πρὸς τήν τελουμένη ἱεροπραξία. Δέν εἶναι εὐχές-δεήσεις γιά τόν καθαγιασμό τοῦ εἴδους τοῦ μυστηρίου ἢ τῆς ἱεράς τελετῆς. Τέτοιες διακονικές προτροπές ὑπάρχουν, ὡς γνωστόν, ὄχι μόνο στούς ἁγιασμούς, ἀλλά καί στό βάπτισμα, στόν γάμο, στό εὐχέλαιο, στά ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ κ.λπ. Πουθενά ὅμως δέν ἔχουν καθαγιαστική ἔννοια. Παντοῦ εἶναι προτροπές πρὸς προσευχή καί δέν συνδέονται μέ ἱερατική εὐλογία. Ἡ σταυροειδής εὐλογία μέ τό χέρι τοῦ ἱερέως, ἡ σφραγίς, συνοδεύει μόνο τήν ἐπικλήσι τοῦ ἁγίου Πνεύματος στήν ἱερατική εὐχή καί μαζί μέ αὐτήν ἔχει καθαγιαστικό χαρακτήρα. Οἱ ἄκαιρες εὐλογίες ἐξασθενοῦν τή σημασία τῶν λόγων τῆς ἐπικλήσεως καί τῆς εὐλογίας,

πού γίνεται κατ' αὐτούς, καί προκαλοῦν ἀπαράδεκτη λειτουργική καί δογματική ἀκόμα σύγχυσι».

β) Πράγματι σέ καμία Ἀκολουθία δέν ὑπάρχει τό ἐπικλητικό στοιχεῖο στήν συναπτή-εἰρηνικά, ἀλλά σέ συγκεκριμένη εὐχή προβλεπομένης τῆς διά τῆς χειρός τοῦ ἱερέα τριπλῆς σφραγίδος «Πάσας τὰς θείας τελετάς, γράφει ὁ ἅγιος Συμεών Θεσσαλονίκης, τῆ προσευχῆ τοῦ ἱερέως ἐν θείᾳ ἐπικλήσει καί τῆ τοῦ σταυροῦ σφραγίδι τήν τελείωσιν πιστεύομεν δεχέσθαι κατὰ τήν θείαν παράδοσιν». Τά εἰρηνικά τῆς ἐν λόγῳ Ἀκολουθίας ἔχουν ἐπηρεασθεῖ ἀπό τά εἰρηνικά ἄλλων Ἀκολουθιῶν, ὅπως π.χ. τῆς θείας Λειτουργίας μέ τήν ὁποῖαν ὁ μικρός Ἀγιασμός ἦταν συνδεδεμένος, καθὼς καί τοῦ μεγάλου Ἀγιασμοῦ ἢ τοῦ Βαπτίσματος. Τό περιεχόμενό των δέ ἔχει εἰσαγωγικό χαρακτήρα γιά τόν καθαγιασμό πού θά ἀκολουθήσει μέ τήν εἰδική καθαγιαστική εὐχή.

γ) Ἡ συνήθης καθαγιαστική εὐχή «Κύριε ὁ Θεός ἡμῶν ὁ μέγας τῆ βουλή...» μαρτυρούμενη στή χειρόγραφη παράδο-

ση από τον 11ο αιώνα και διατηρηθείσα στα έντυπα ευχολόγια, δεν έχει σαφή επίκληση, ειμή μόνο μία γενική αναφορά στην διά της μεταλήψεως του ύδατος και του ραντισμού ευλογία, χωρίς μάλιστα τριπλή σφράγιση. Με αυτή την μορφή υπάρχει και στο Μικρόν Ευχολόγιον ἢ Ἀγιασματάριον τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἔκδοση ΙΘ', 2012. Σέ κάποια βεβαίως ευχολόγια ἔχει προστεθεῖ στό σημεῖο αὐτό τό ἐξῆς, γιά τήν ἀνάδειξη προφανῶς τῆς ἐπικλήσεως «... τήν σὴν εὐλογίαν ἡμῖν κατάπεμψον, καί ἀγίασον τὸ ὕδωρ τοῦτο τὸ Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ. Καί φύλαττε, Κύριε, τοὺς δούλους σου».

Ἀπό τὴν ἴδια ἐποχή, 11ο δηλ. αἰῶνα, σέ λιγότερα χειρόγραφα καί έντυπα ευχολόγια, μαρτυρεῖται καί δεύτερη καθαγιαστική εὐχή «Ὁ Θεὸς ὁ μέγας καί ὕψιστος, ὁ ἐν Τριάδι ἁγία προσκυνούμενος...». Ἡ ἐπίκληση καί σέ αὐτή τὴν εὐχή δέν εἶναι σαφῆς καί πλήρης, οὔτε γίνεται ἀναφορά σέ τριπλῆ σφράγιση τοῦ ὕδατος γιά τὸν καθαγιασμό του «Διό, ἰκετεύομεν, κατάπεμψον ἡμῖν τήν σὴν εὐλογίαν καί τῶν ἱαμάτων τὴν χάριν ἐπὶ τὸ ὕδωρ τοῦτο». Κάποιες φορές βεβαίως ἐντός τοῦ κειμένου ἢ στό περιθώριο προστίθεται ἕνας σταυρός, ὅπως ἀκριβῶς καί στήν προηγούμενη εὐχή, «προφανῶς γιά νά δηλωθεῖ ὅτι ὁ ἱερέας τότε εὐλογεῖ τό νερό». Αὐτή ἡ εὐχή περιέχεται ὡς καθαγιαστική στήν ἔκδοση «Εὐχολόγιον Ἀἱ Ἀγιασματάριον» τῆς Ἱ. Μονῆς Σίμωνος Πέτρας, Ἁγιον Ὄρος 2001, σσ. 18-21.

Ὁ Παναγιώτης Τρεμπέλας δημοσιεύει καί τρίτη καθαγιαστική εὐχή τοῦ ὕδατος τοῦ μικροῦ Ἀγιασμοῦ «Κύριε, Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ μονογενῆς Υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς...». Πρό-

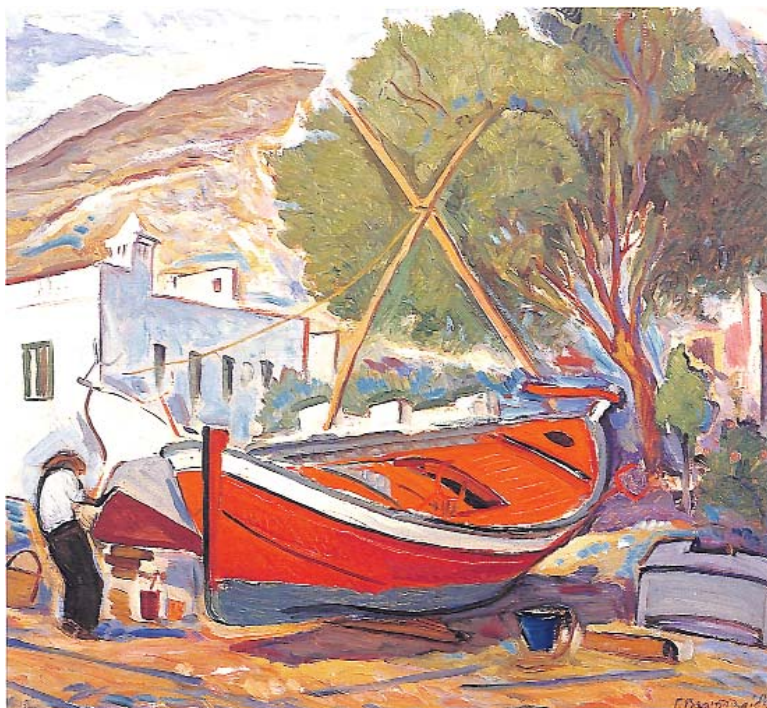
κειται γιά εὐχή, ΙΒ'-ΙΔ' αἰ., πιό σύντομη ἀπό τίς ἄλλες δύο, ἀλλά χωρίς νά ὑπάρχει καί σ' αὐτήν σαφῆς ἐπίκληση γιά τὸν καθαγιασμό τοῦ ὕδατος. Δέν ἀποκλείεται λοιπόν ἡ ἔλλειψη σαφοῦς ἐπικλήσεως εὐχῆς τοῦ μικροῦ Ἀγιασμοῦ, τουλάχιστον ἀπό τότε πού ἡ Ἀκολουθία αὐτὴ ἀρχίζει νά συγκροτεῖται στήν σημερινή της μορφή, νά συνέβαλε ὥστε κάποιοι ἱερεῖς νά ἐντάξουν τὴν ἐπίκληση στά εἰρηνικά ὄπου, ὅπως ἀναφέραμε, εἰσαγωγικά καί μόνο ὑπάρχει αἴτημα «ὑπὲρ τοῦ ἀγιασθῆναι τὸ ὕδωρ τοῦτο τῇ δυνάμει καί ἐνεργείᾳ καί ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος».

δ) Ἀπό τὴν ἱστορία πάντως τοῦ καθαγιασμοῦ τῶν ὑδάτων καί κυρίως ἀπό παλαιότερη παράδοση γνωρίζουμε ὅτι διασώζονται σύντομες εὐχῆς μέ σαφῆ ἀναφορά στήν ἐπίκληση τοῦ παναγίου Πνεύματος. Πρόκειται γιά τίς εὐχῆς «Ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τό πικρὸν ὕδωρ ...» καί «Κτίστα τῶν ὑδάτων, δημιουργεῖ τῶν ἀπάντων...» πού μαρτυροῦνται ἀπό τό ἀρχαιότερο χειρόγραφο Εὐχολόγιο, τὸν Βαρβερινό κώδικα 336, τέλη τοῦ 8ου αἰ. Τὴν πρώτη ἀναφέρει καί ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης στήν Τυπικὴ του Διάταξη, κώδ. Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν 2047, ὅπου περιγράφει τὸν ἁγιασμό τῆς ἑορτῆς τῆς Ἰνδίκτου. Ἀπὸ ἐκεῖ τὴν δημοσιεύει παρηλλαγμένη καί ὁ Θεόφιλος Καμπανίας, στό Ταμεῖον Ὁρθοδοξίας, ἔκδ. 7, Θεσσαλονίκη, σ. 149. Ἡ δεύτερη εὐχή ἀξιοποιεῖται ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Ἰωάννη Φουντούλη στήν συντεταγμένη μορφή τῆς Ἀκολουθίας τοῦ μικροῦ Ἀγιασμοῦ πού ὁ ἴδιος συνέταξε γιά τίς ἀνάγκες τῶν ἐγκαινίων τοῦ νέου κτιρίου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης, τὴν 11η Μαΐου

1971. Κάλλιστα τὰ δύο ἐν λόγῳ εὐχολο-
γικά κείμενα μποροῦν νά ἀξιοποιηθοῦν
καί σήμερα κατὰ τήν τέλεση τῆς Ἀκο-

λουθίας τοῦ μικροῦ Ἀγιασμοῦ, μέ κριτή-
ρια πάντοτε τήν ἐκφραστική λιτότητα καί
τόν σαφή ἐπικλητικό τους χαρακτήρα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ: 1. Ἰω. Μ. Φουντούλη, Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικάς Ἀπορίας, τόμ. Γ', Ἀποστολική Δια-
κονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 21991, σ. 270. 2. Συμεών Θεσσαλονίκης, Ἐρμηνεῖα περὶ τε
τοῦ θείου Ναοῦ, 88, PG 155, 740B. 3. Βλ. Νέναντ Μιλόσεβιτς, Ἡ θεία Εὐχαριστία ὡς κέντρον τῆς θεί-
ας Λατρείας. Ἡ σύνδεσις τῶν μυστηρίων μετὰ τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἐκδ. Π. Πουρναρῶ, Θεσσαλονίκη
2008, σσ. 289-293. 4. Ἰω. Μ. Φουντούλη, Κείμενα Λειτουργικῆς, τεύχος Β', Θέματα Εὐχολογίου, Θεσ-
σαλονίκη 1985, σ. 70. 5. Βλ. Ἰω. Μ. Φουντούλη, Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικάς Ἀπορίας, τόμ. Β', Ἀπο-
στολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 31989, σσ. 40-41. 6. Βλ. Ἰω. Μ. Φουντούλη, Κεί-
μενα Λειτουργικῆς, τεύχος Β', σσ. 91-94. Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρόν Εὐχολόγιον, τόμ. Β', Ἀθήναι 1955,
σσ. 64-67. 7. Εὐχολόγιον τό Μέγα, ἐπιμελεία Νικ. Παν. Παπαδοπούλου (Πρωτέρου), ἐν Ἀθήναις 1927,
σ. 257. Στὴν ἐν λόγῳ ἔκδοσιν τοῦ Σαλιβέρου, ἡ συγκεκριμένη ἐπίκληση ἀναφέρεται στό κάτω μέρος τῆς
σ. 257, ἀριθ. 1. Βλ. καί Ἰω. Μ. Φουντούλη, Ἀπαντήσεις, τόμ. Γ', σ. 271. 8. Βλ. Π. Ν. Τρεμπέλα, ὁ.π.,
σσ. 67-69. 9. Ἰω. Μ. Φουντούλη, Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικάς Ἀπορίας, τόμ. Ε', Ἀποστολική Διακο-
νία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2003, σ. 293. Π. Ν. Τρεμπέλα, ὁ.π., σσ. 63-64. 10. Βλ. Ἰω. Μ.
Φουντούλη, Κείμενα Λειτουργικῆς, τεύχος Β', σσ. 107-112.

Γεώργιος Βελισσαρίδης, τό κόκκινο καράβι

54. Βασικά θέματα τῆς κατήχησης Ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας

Πρωτ. Ἀλεξάνδρου Καριώτογλου

ΒΡΙΣΚΟΜΑΣΤΕ στό σημείο, ὅπου μετά τόν Τρισάγιο Ὑμνο πρέπει νά ἀκουστεῖ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. «Μετά τό μυστήριό τῆς Εἰσόδου ἀκολουθεῖ τό μυστήριό τοῦ Λόγου». Πρῶτα τό ἀποστολικό ἀνάγνωσμα, ὅπου ἀκολουθεῖ ἡ ψαλμωδία «Ἀλληλουία». Εἶναι ἓνας χαιρετισμός χαρᾶς τῆ στιγμή πού προσεγγίζει ὁ Κύριος. Ὁ π. Ἀλέξανδρος Σμέμαν τήν ἀποδίδει «Ἴδού Αὐτός!», παρατηρώντας ὅτι «εἶναι μία φτωχική καί ὥστόσο ἀρκετά πιστή μετάφραση τῆς ἀμετάφραστης αὐτῆς λέξης»¹. Ὁ ἱερέας προσεύχεται διαβάζοντας τήν εὐχή πού παρακαλεῖ νά λάμψει στίς καρδιές τό φῶς τῆς θεογνωσίας καί νά ἀνοίξουν τά μάτια τῆς ψυχῆς γιά νά κατανοηθοῦν τά λόγια τοῦ Εὐαγγελίου. Μετά διαβάζεται ἡ κατάλληλη περικοπή τοῦ Εὐαγγελίου καί ἀκολουθεῖ τό κήρυγμα. Τόσο τό διάβασμα τοῦ Εὐαγγελίου ὅσο καί τό κήρυγμα στήν Ἐκκλησία μας εἶναι λειτουργική πράξη, μέρος τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Λειτουργίας. Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής ἐπισημαίνει ὅτι ἡ ἀνάγνωση τοῦ Εὐαγγελίου «στή γενική ἐκδοχή της ὑποδηλώνει τή συντέλεια τοῦ κόσμου τούτου... Δείχνει ἡ ἴδια καί προτυπώνει τή ἀλήθεια, πού αὐτῆς εἶναι εἰκόνα καί ἀποτύπωση, κι εἶναι σάν νά φωνάζει μέ ὄλα αὐτά, ὅτι, ἀφοῦ κηρυχθεῖ σ' ὅλη τήν οἰκουμένη, ὅπως ἔχει γραφεῖ, τό Εὐαγ-

γέλιο τῆς Βασιλείας, μαρτυρία γιά ὄλα τά ἔθνη, τότε θά φτάσει τό τέλος. Θά φτάση τότε, κατά τή δευτέρη παρουσία του, ἀπό τόν οὐρανό, μέ ἀνείπωτη δόξα ὁ μέγας Θεός καί Σωτήρας μας Ἰησοῦς Χριστός». Μέ τήν ἀνάγνωση τοῦ Εὐαγγελίου δίνεται ἡ εὐκαιρία στόν πιστό νά δεῖ τήν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπινου γένους καί ὀλόκληρου τοῦ κόσμου ὑπό διαφορετική προοπτική, προοπτική ἐσχατολογική, καθώς ἀναφέρει τό ἀνωτέρω κείμενο τοῦ ἁγίου Μαξίμου.

Ὡς πρός τό κήρυγμα, τοῦ ὁποίου ἡ θέση βρίσκεται ἀκριβῶς μετά τήν ἀνάγνωση τοῦ Εὐαγγελίου, νά ὑπενθυμήσουμε μία σκέψη τοῦ π. Ἀλ. Σμέμαν, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι: «ἀπό τό ἓνα μέρος, στό ἐκκλησιαστικό κήρυγμα ἐκπληρώνεται τό χάρισμα τῆς διδασχῆς, τό δοσμένο στόν προϊστάμενο ὡς διακονία του στή σύναξη τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπό τό ἄλλο, ἀκριβῶς ἐπειδή τό κήρυγμα δέν εἶναι προσωπικό χάρισμα, ἀλλά χάρισμα πού δίνεται στήν Ἐκκλησία καί ἐκπληρώνεται στή σύναξή της, ἡ διδασχική διακονία τῆς ἱεραρχίας δέν διαχωρίζεται ἀπό τή σύναξη, ἀλλά σ' αὐτήν ἔχει τήν ἀστείρευτη πηγὴ της. Τό Πνεῦμα τό Ἅγιον ἐφυσχάζει πάνω σ' ὅλη τήν Ἐκκλησία».

Σέ ὅσα προαναφέρθηκαν προστίθεται ἡ Ἐκτενής Ἰκεσία μέ εἰδικές δεήσεις καί εὐχές ὑπέρ τῶν Κατηχομένων, ὅσων

δηλαδή προετοιμάζονται για τό Βάπτισμα καί ἔτσι ὀλοκληρώνεται τό πρῶτο μέρος τῆς Λειτουργίας, τό Μυστήριον τοῦ Λόγου. Στήν ἀρχαία Ἐκκλησία μέ τήν ὀλοκλήρωση τοῦ Μυστηρίου τοῦ Λόγου ἀποχωροῦσαν ἀπό τή σύναξη οἱ Κατηχούμενοι καί ἔμεναν μόνο οἱ πιστοί, δηλαδή οἱ βαπτισμένοι.

Ἀπό τό σημεῖο αὐτό ἀρχίζει τό μυστήριον τῆς προσφορᾶς καί τῆς θυσίας, ὅπως τό ὁμολογεῖ ὁ Ἄπ. Παῦλος: «ὁ Χριστός ἠγάπησεν ἡμᾶς καί παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καί θυσίαν τῷ Θεῷ» (Ἐφεσ. 5,2). Ἡ θυσία ὡς θρησκευτική πράξη ἦταν γνωστή σ' ὅλες τῆς θρησκείες στήν ἀρχαιότητα καί ἰδιαίτερα στήν Π. Διαθήκη. Ὁ Ἄπ. Παῦλος στήν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολή του δίνει μιάν ἀπάντηση γιά τό νόημα τῶν θυσιῶν γενικά καί τή διαφορὰ τους ἀπό τή θυσία τοῦ Κυρίου, ἡ ὁποία εἶναι τό κεντρικό γεγονός κατά τή Θ. Λειτουργία. Εἶναι δέ αὐτό κάτι πού οἱ κατηχούμενοι χρειάζεται νά τό γνωρίζουν. «Ἀφοῦ ὁ νόμος ἀποτελεῖ σκιά τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν καί ὄχι τήν ἴδια τήν εἰκόνα τῆς πραγματικότητος, δέν μπορεῖ ποτέ νά ὀδηγήσει στήν τελειότητα αὐτοῦ πού διαρκῶς κάθε χρόνο προσέρχονται γιά

νά προσφέρουν τίς ἴδιες θυσίες. Ἄλλιῶς, αὐτές θά εἶχαν πάψει νά προσφέρονται. Γιατί ἂν εἶχαν μία φορά καθαριστεῖ ὅσοι λάτρευαν μ' αὐτόν τόν τρόπο τόν Θεό, δέν θά εἶχαν πιά καμιά συναίσθηση ἐνοχῆς γιά τίς ἁμαρτίες τους. Μέ τίς θυσίες ὅμως αὐτές γίνεται κάθε χρόνο ὑπόμνηση τῶν ἁμαρτιῶν, γιατί τό αἷμα τῶν ταύρων καί τῶν τράγων δέν ἔχει τή δύναμη ν' ἀφαιρεῖ ἁμαρτίες... Ὅλοι οἱ ἱερεῖς λειτουργοῦν καθημερινά καί προσφέρουν πολλές φορές τίς ἴδιες θυσίες, πού ὅμως ποτέ δέν μποροῦν νά ἐξαλείψουν ἁμαρτίες. Ἀντίθετα, ὁ Ἰησοῦς πρόσφερε γιά τίς ἁμαρτίες μία θυσία γιά πάντα καί ἔπειτα κάθησε στό δεξιό τοῦ Θεοῦ. Ἀπό τότε περιμένει ὡστόσο ὑποταχθῶν κάτω ἀπό τά πόδια του οἱ ἐχθροί του. Γιατί μέ μία μόνο προσφορά ὀδήγησε στήν τελειότητα γιά πάντα αὐτοῦ πού ἐξαγνίστηκαν μέ τό αἷμα του» (Ἐβρ. 10,1-4.11-14). Αὐτή εἶναι ἡ Εὐχαριστία, κάτι διαφορετικό ἀπό τίς θυσίες τῶν θρησκειῶν. Ὁ Ἰησοῦς προσέφερε τόν ἑαυτό Του θυσία μέ ὑπακοή, ἀγάπη καί εὐχαριστία στό Θεό καί ἔδωσε τήν εὐχαριστιακή ζωή σ' ἐμᾶς. Χρειαζόμαστε τόν ἄρτο καί τόν οἶνο μέ τό νερό γιά τελέσουμε τήν Εὐχαριστία.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ : 1. Alex. Schmemman, *Γιά νά ζήσῃ ὁ κόσμος*, Δωδώνη, Ἀθήνα 1970, σσ. 51-52.

Θεόδωρος Λεκός, *Τό Λιμάνι τῆς Καβάλας*, 1954

Κυριακή ΙΑ΄ Ματθαίου

Πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη

Ἐφημ. Ἱ. Ν. Ἁγίας Παρασκευῆς Καλλιπόλεως, Ἱ. Μ. Πειραιῶς

«Δούλε πονηρέ... οὐκ ἔδει καὶ σὲ ἐλεῆσαι τὸν σύνδουλόν σου, ὡς καὶ ἐγὼ σὲ ἤλεῆσα» (Ματθ. ιη΄, 32-33)

ΤΗΝ ΠΑΡΑΒΟΛΗ τοῦ πονηροῦ δούλου μᾶς περιγράφει τὸ εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα: ἓνας βασιλιάς πού θέλησε νὰ ἀποδώσουν λόγο σ' αὐτόν οἱ δοῦλοι του. Ἀλλά ἐνῶ διαγράφει τὸ ὑπέρογκο χρέος ἑνὸς δούλου του ὁ ὁποῖος τὸν παρακαλεῖ γι' αὐτό, ὁ δούλος αὐτός δέν προβαίνει στὴν ἴδια κίνηση ἐλέους σὲ ἄλλον σύνδουλό του, ὁ ὁποῖος τοῦ χρωστοῦσε ἓνα εὐτελές ποσό, κάτι πού ἐπισύρει τὴν ὀργή τοῦ Κυρίου καὶ τὴν ἀπόδοση τῆς δικαιοσύνης. «Πονηρέ δούλε, δέν ἔπρεπε καὶ σύ νὰ ἐλεῆσεις τὸν σύνδουλό σου, ὅπως κι ἐγὼ σὲ ἐλέησα»; Τὸ ἴδιο, ἐξηγεῖ ὁ Κύριος, θά πάθει ὁποιοσδήποτε, τὴν ὥρα τῆς κρίσεως, ἀπὸ τὸν Θεό, ἂν δέν συγχωρήσει ἀπὸ τὴν καρδιά του τὰ παραπτώματα τῶν συνανθρώπων του.

1. Πρόκειται καταρχὰς γιὰ παραβολή πού δέν χρειάζεται ιδιαίτερη ἀνάλυση γιὰ τὴν κατανόησή της – ὑπάρχουν καὶ παραβολές τοῦ Κυρίου τίς ὁποῖες εἶπε πρὸς συσκοτίση – καὶ πού ὁ ἴδιος ὁ Κύριος δίνει τὸ δίδαγμα της: χωρὶς ἔλεος καὶ συγχωρητικότητα πρὸς τὸν συνάνθρωπο, ὁ ἄνθρωπος τὸ μόνο πού θά συναντήσῃ ἀπὸ τὸν Θεό, θά εἶναι ἡ ὀργή Του. Διότι ἡ ἔλλειψη αὐτῆ ἐλέους καὶ συγχώρησης συνιστᾶ τὴν ἴδια τὴν πονη-

ρία. «Δούλε πονηρέ», λέει. Τί σημαίνει αὐτό; Ὅτι ἡ πονηρία εἶναι ἡ ψυχικὴ κατὰστασις, κατὰ τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος ἀδιαφορεῖ γιὰ τίς ὁποῖες ἀνάγκες τοῦ συνανθρώπου του, μικρές ἢ μεγάλες, καὶ τὸ μόνο πού ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν εἶναι τὸ ἀτομικὸ του συμφέρον. Ἔτσι ἡ πονηρία ἀποτελεῖ σύμπτωμα τοῦ ἐγωισμοῦ, κι ἐπειδὴ ἐλλεῖπει ἀπὸ αὐτόν ἐντελῶς τὸ στοιχεῖο τῆς ἀγάπης – ὅ,τι συνιστᾶ τὸν τρόπο ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ – ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἴδια τὴν δαιμονικότητα. Μὴ λησμονοῦμε ὅτι πονηρός κατ' ἐξοχὴν ὀνομάζεται ὁ διάβολος.

2. Ὁ Κύριος λοιπὸν μᾶς ἀποκαλύπτει τὸν πιὸ εὐκόλο καὶ ἄμεσο δρόμο, προκειμένου οἱ ἄνθρωποι νὰ τύχουμε τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ, νὰ ἀπαλειφθοῦν οἱ ὁποῖες ἁμαρτίες μας, νὰ ἔχουμε καλὴ σχέση μαζί Του. Αὐτός δέν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸ νὰ εἶμαστε εὐσπλαγχνοὶ καὶ ἐλεήμονες ἀπέναντι στὸν συνάνθρωπό μας. Ἡ σχέση μας μὲ τὸν Θεό δηλαδὴ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν σχέση μὲ τὸν συνάνθρωπό μας. Εἶναι τόσο καιρία ἡ ἀλήθεια αὐτή, ὥστε ὁ Κύριος τὴν τόνισε ποικιλόμορφα, καὶ ὡς σαφῆ διδασκαλία καὶ ὡς παραβολή. Ὅλη ἡ ἀποστολικὴ διδασκαλία στὴ συνέχεια ἐκεῖ τελικῶς συγκεφαλαιώθηκε: «πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω» (Ἀπ.

Παῦλος), διότι «ἡ κρίσις ἀνίλεως ἐστὶ τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεος» (Ἀπ. Ἰάκωβος). Κατὰ συνέπεια, δέν εἶναι ὑπερβολή αὐτό πού οἱ ἅγιοι ἀββᾶδες τοῦ Γεροντικοῦ σημείωναν μέ ἐπιμονή: «Ἀπό τόν πλησίον ἐξαρτᾶται ἡ ζωὴ καί ὁ θάνατος. Ἐάν κερδίσουμε τόν ἀδελφό, τόν Θεό κερδίζουμε».

3. Τί εἶναι ἐκεῖνο πού αἰτιολογεῖ τήν ἐξάρτηση τῆς σωτηρίας μας ἀπό τόν συνάνθρωπό μας; Ἡ ἀπάντηση εἶναι σαφής: «Ὁ Θεός ἀγάπη ἐστὶ καί ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καί ὁ Θεός ἐν αὐτῷ». Δέν μπορῶ νά εἶμαι μέ τόν Θεό, πού εἶναι ἀγάπη, ἂν δέν βρίσκομαι στήν πορεία τῆς ἀγάπης. Μία διαφορετική ἐπιλογή, μία ἔχθρα ἄς ποῦμε, ἕνα μίσος, μία πικρία πού ἐπιμένει, δημιουργεῖ ἕνα τέτοιο κλίμα στήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, πού αὐτομάτως φυγαδεύει τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ὅπως εἶναι ἀδύνατον νά συντονίσει κανεῖς τό ραδιόφωνό του σ' ἕναν σταθμό, σέ ἄλλο μῆκος κύματος ἀπό αὐτό πού ἐκπέμπει ὁ σταθμός, κατὰ τόν ἴδιο τρόπο εἶναι ἀδύνατον νά συντονιστεῖ κάποιος μέ τόν Θεό, ἔξω ἀπό ἐκεῖ πού «ἐκπέμπει» πάντοτε Ἐκεῖνος: στήν ἀγάπη. Πρέπει συνεπῶς νά βρίσκομαι σέ ἀναλογία ζωῆς μέ τόν Θεό, γιά νά Τόν ἔχω στή ζωὴ μου.

4. Στήν παραβολή τοῦ πονηροῦ δούλου ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ταυτοποιημένη στό πρόσωπο τοῦ Κυρίου τῆς παραβολῆς, παίρνει συγκεκριμένο περιεχόμενο: ὁ Θεός μᾶς ἀγαπᾷ καί μᾶς ἔλεει, παρα-

βλέποντας τίς ἁμαρτίες καί τά σφάλματά μας καί μὴ λαμβάνοντας ὑπόψη Του τίς ὅποιες ὀφειλές μας. Μέ τήν προϋπόθεση ὅτι καί ἐμεῖς θέλουμε τήν ἀγάπη Του αὐτή, καθὼς φανερώνεται τοῦτο ἀπό τήν παράκληση: «Πᾶσαν τήν ὀφειλὴν ἀφῆκά σοι, ἐπεὶ παρεκάλεσάς με». Ἐδῶ ἴσως ὑπονοεῖται τό ὅλο σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιά τή σωτηρία μας, μέσα ἀπό τή σταυρική θυσία τοῦ Υἱοῦ Του: ὁ Χριστός μᾶς ἔλεει, γιὰ τὴν σιγήν τῆς δικῆς μας ἁμαρτίας καί μᾶς προσφέρει πλοῦσια τήν ἀγάπη Του. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτή, τό ζητούμενο καί ἀπό ἐμᾶς ἔλεος πρὸς τοὺς συνανθρώπους μας δέν τελειώνει μ' ἕνα τυπικό «συγγνώμη» καί μ' ἕνα «συγχώρησέ με». Ἀγαπάμε τόν ἄλλον, τόν ἐλεοῦμε, ὅταν κι ἐμεῖς εἴμαστε ἔτοιμοι νά σηκώσουμε τό δικό του βάρος, νά θυσιάσουμε κάτι –ἂν ὄχι ὅλον– ἀπό τόν ἑαυτό μας γιά τή σωτηρία του. Γιὰ τό μέτρο γιά τοὺς ἄλλους μᾶς τό δίνει ὁ ἴδιος ὁ Θεός: «ὡς καί ἐγὼ σέ ἠλέησα».

Εὐκόλο; Συγκλονιστικά δύσκολο καί μᾶλλον ἀκατόρθωτο, παρά μόνον ἂν εἶναι κανεῖς «ἠλεημένος Κυρίου», μέλος δηλαδή τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἐάν δέν εἶσαι μέλος Χριστοῦ καί οἱ δυνάμεις Ἐκεῖνου δέν ἐπενεργοῦν μέσα σου, εἶναι τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατον νά συγχωρήσεις τόν ἄλλον γιά τά σφάλματά του ἀπέναντί σου, πολύ περισσότερο νά σηκώσεις ἐσύ τό δικό του βάρος ἁμαρτιῶν.

Μάρκος Βενιός, Αἰγαῖο II, 1993 (ἀπόσπασμα)

Κυριακή Ζ΄ Ματθαίου

Τιτ. 3, 8-15· Ματθ. 5, 14-19

Ἄρχιμ. Παντελεήμονος Τζορμπατζόγλου
Δρος Θ., Βυζαντινολόγου
Γ. Προϊσταμένου Γ. Ν. Ἀγ. Ἀναργύρων Ψυρρῆ

ΣΤΗΝ ἐπί τοῦ Ὄρους Ὁμιλία ὁ Ἰησοῦς Χριστός παρομοιάζει τούς Χριστιανούς μέ τό φῶς τοῦ κόσμου. Ὡς γνωστόν στή ζωή τό φῶς τοῦ κόσμου εἶναι ὁ ἥλιος, ὁ ὁποῖος λόγω τῆς θέσεώς του φωτίζει ὅλη τήν γῆ σέ δύο φάσεις, ἡμέρας καί νύκτας. Ὁ ἥλιος, τήν ἡμέρα, εἶναι ψηλά γι' αὐτό φωτίζει τόν κόσμο, ἀλλά καί τή νύκτα στό σπίτι μας τοποθετοῦμε τό λυχνάρι, ἐκεῖνη τήν ἐποχή, τόν ἠλεκτρικό λαμπτήρα σήμερα, σάν ἕναν ἄλλο ἥλιο, σέ μέρος ὑψηλό ὥστε νά φωτίζει καλά τόν χῶρο. Ἄν, λέγει ὁ Χριστός, τοποθετήσουμε τό λυχνάρι, ἤ τό κάθε φῶς, κάτω ἀπό ἕνα δοχεῖο ἢ κουβά τότε μή περιμένουμε νά φωτισθεῖ το σπίτι· ἔτσι, λοιπόν, εἶναι καί ἡ συμπεριφορά τῶν Χριστιανῶν, εἶναι σάν τόν ἥλιο στόν χῶρο ὅπου κι ἄν βρεθοῦν. Ὅπως μία πόλη πού βρισκεῖται πάνω σέ ἕνα βουνό φαίνεται κι ἐλέγχεται ἀπό αὐτούς πού ζοῦν κάτω στήν πεδιάδα· ἔτσι, λοιπόν, κι ἡ ζωή τῶν Χριστιανῶν φαίνεται ἀπό παντοῦ κι ἐλέγχεται...

Μέ τήν παρομοίωση τῶν Χριστιανῶν ὡς τό φῶς του κόσμου ὁ Χριστός προσδίδει τεράστια σημασία στήν πρακτική ὄψη τῆς ζωῆς τῶν Χριστιανῶν καί τῶν εὐθυνῶν πού ἀναλαμβάνουν μέσα στόν κόσμο. Ὁ ἥλιος φωτίζει, θερμαίνει, ζωογονεῖ τόν κόσμο μέ τίς ἀκτίνες του καί ἀποτελεῖ τήν πηγὴ τῆς ζωῆς γιὰ τήν

πλάση ὅλη· ἔτσι, λοιπόν, ὅπως εἶναι ἀδιανόητη ἡ ζωή μας χωρίς τόν ἥλιο, ἔτσι εἶναι ἀδιανόητος κι ὁ κόσμος δίχως τούς Χριστιανούς.

Ὁ Χριστός εἶναι παρών μέ τούς Χριστιανούς παντοῦ καί πάντοτε. Ὁ κόσμος πού δέν μπορεῖ νά δεῖ ἢ νά γνωρίσει τόν Χριστό, ἀφοῦ δέν τόν ἀκουσε, βλέπει ὅμως καί γνωρίζει τούς Χριστιανούς καί τά ἔργα τους, μέ τούς ὁποίους συναναστρέφεται καθημερινῶς· ἔτσι, λοιπόν ἡ ὅποια ἐκτίμηση γιὰ τήν βιοτή καί δράση τῶν Χριστιανῶν ἔχει ἀντίκτυπο στόν Χριστό. Ἀλλά συμβαίνει τοῦτο τό παράδοξο μέσα στήν ἱστορία καί τήν καθημερινότητα: νά παρουσιάζουν πολλές φορές οἱ «Χριστιανοί» ἕναν Χριστό, ὁ ὁποῖος εἶναι τελείως ἄσχετος μέ Αὐτόν πού ἐναθρόνησε κι ἔζησε ἀνάμεσά μας, μέ συνέπεια νά διακρίνονται οἱ Χριστιανοί σέ καλοῦς καί κακοῦς, ὡς νά ἦταν ποτέ δυνατόν νά ὑπάρξει καλός καί κακός Χριστός!

Ὅχι πῶς ὁ Χριστός εὐθύνεται ἢ περιορίζεται ἀπό τήν συμπεριφορά τῶν Χριστιανῶν ἀλλά γίνεται αὐτό αἰτία νά δοξάζεται ἢ νά βλασφημεῖται τό ὄνομα Του, μέ ἄμεσες συνέπειες στήν πνευματική ζωή (πρβλ. Ματθ. 25, 31-46).

Μέ τόν τρόπο αὐτό δείχνει ὁ Χριστός τήν εὐθύνη πού ἀναλαμβάνουν οἱ Χριστιανοί μέσα στόν κόσμο· εἶναι οἱ πρε-

σβευτές, οί όποιοι φανερώνουν ποίος είναι ό Χριστός και διακονοϋν τήν καταλλαγή, τήν συμφιλίωση μεταξύ τών ανθρώπων και τοϋ Θεοϋ, (Β΄ Κορ. 5, 18-21).

Ή δικαίωση, ή όποία προσφέρεται από τόν Ίησοϋ Χριστό δέν συνδέεται μέ τά «καλά» μας έργα, ή τήν προσωπική καθαρότητα, αλλά παρέχεται δωρεάν και ως χάρισμα σέ όλους εκείνους πού πιστεύουν στόν Χριστό, δίχως άλλες προϋποθέσεις. Ό Απόστολος Παϋλος, μάλιστα, μέ έμφαση υπογραμμίζει τίς συνέπειες τής δικαιώσεως αυτής πού είναι ή ειρήνη μέ τόν Θεό και μās δίνει τό δικαίωμα να προσερχόμεθα στόν θρόνο Του μέ θάρρος και παρησία, άφοϋ είμαστε συγκληρονόμοι τοϋ Υίου Του, Ίησοϋ Χριστοϋ, (Ρωμ. 5,1-2).

Ή άποκατάσταση και ή καταλλαγή αυτή φαίνεται έξ άρχής στην ζωή τών Χριστιανών μέ τήν διαφορετική ποιότητα ζωής και τό θάρρος πού επιδεικνϋουν, όπως καταφαίνεται στην έπί τοϋ Όρους Όμιλία. Για παράδειγμα, ό «άλλος» τρόπος, μέ τόν όποιο βλέπουμε τόν κόσμο· ή καθαρή ματιά είναι αυτή πού μās δίνει τήν δύναμη και τήν έμπιστοσύνη στην πρόνοια τοϋ Θεοϋ. Ή πίστη αυτή χαρίζει στόν πιστό άνθρωπο ειρήνη και χαρά· τόν κάνει πιο έλεύθερο κι από τά πουλιά. Τό μυστικό για τήν κατάκτηση όλων αυτών είναι ένα, διότι αυτό πού επιζητεί κανείς να βρει καθορίζει και τήν κατάληξη· έτσι λοιπόν όσο

πιο άνώτερο αναζητεί κανείς τόσο περισσότερο έξυψώνεται· «ζητείτε πρώτον τήν βασιλείαν τοϋ Θεοϋ και τήν δικαιοσύνην αυτοϋ, και ταϋτα πάντα προστεθήσεται ύμιν».

Τήν προέκταση τών λεγομένων από τόν Χριστό στην έπί τοϋ Όρους Όμιλία βρίσκουμε στόν Απόστολο Παϋλο στό προκείμενο άποστολικό άνάγνωσμα, στό όποιο δίδονται συμβουλές πώς πρέπει να είναι ή ζωή τών Χριστιανών.

Όταν κάποιος πιστεύει σέ έναν τόσο μεγαλοπρεπή Θεό, ό όποιος έγινε άνθρωπος για χάρη και μās σώζει από όλες τίς άνάγκες μας, φυσικό είναι να φιλοτιμούμεθα κι έμεις να ανταποκριθούμε στή θυσία Του. Ό μόνος τρόπος για να φανοϋμε κι έμεις άντάξιοί Του είναι να αναλάβουμε πρωτοβουλίες για χάρη τών άδελφών μας, «να μάθουν κι οί δικοί μας να είναι προϊστάμενοι καλών έργων όπου ύπάρχει άνάγκη, ώστε να μήν είναι χωρίς καρπούς» (Τιτ. 3,14). Ή άσκητική τοϋ Χριστιανισμού λοιπόν είναι ή ένάσκηση τής αγάπης προς τούς άδελφούς μας.

Όταν στή Δευτέρα Παρουσία θά μās καλέσει ό Θεός για τόν άπολογισμό τής ζωής μας, έμεις θά τοϋ δείξουμε τά χέρια μας και θά Του ποϋμε: να Κύριε τά χέρια μας είναι καθαρά από τά αίματα τών άλλων, κι ό Θεός θά μās πει: μπορεί να είναι καθαρά, αλλά είναι άδεια. Τά χέρια σας είναι τρύπια από αυτά τά καλά πού δέν κάνατε!

Μάριος Βενιός, Αίγαίο II, 1993 (άπόσπασμα)

Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας ἸΘ' Τό ἐκκλησιαστικό ἦθος, β'

Δημήτρη Μαυρόπουλου

Συνεχίζοντας τήν ἐπισήμανση καί ἐξήγηση τῶν γνωρισμάτων πού χαρακτηρίζουν τούς πολίτες τῆς θείας Βασιλείας, ὅπως αὐτά τά προσδιόρισε ὁ ἴδιος ὁ Χριστός στούς λεγόμενους Μακαρισμούς, τούς ὁποίους ψέλνουμε κατά τή διάρκεια τοῦ Γ' Ἀντιφώνου στήν ἀρχή τῆς θείας Λειτουργίας (καί πού ἀντλοῦμε ἀπό τό Κατά Ματθαῖον εὐαγγέλιο, 5), προσεγγίζουμε τούς β' καί γ' μακαρισμούς:

β. «Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοί παρακληθήσονται»

Ὁ εὐαγγελιστής Λουκᾶς διατυπώνει τόν μακαρισμό αὐτό μέ τή λέξη «κλαίοντες»: «μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, ὅτι γελάσετε» (Λουκ. 6, 21). Πένθος καί λύπη, λοιπόν, γιατί ἀκόμη δέν ἔχει ἀποκατασταθεῖ ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ πλήρως. Γιατί ἡ φθορά καί ὁ θάνατος ἐξακολουθοῦν νά εἶναι παρόντα στή Δημιουργία, ἄν καί ἡ μεγάλη ρωγμή ἔχει γίνει μέ τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Τό κράτος τοῦ θανάτου ἔχει καταργηθεῖ, ἡ παρουσία του ὁμως μᾶς ὑπενθυμίζει πρὸς ποιά ζωὴ ἀποφασίσαμε νά πορευτοῦμε μέ τό βάπτισμά μας.

Μιά κατάσταση πένθους καί λύπης γιά ὅσα συμβαίνουν μέσα μας καί γύρω μας, μιά κατάσταση τῶν δακρύων, ὅπως ὕμνοлогεῖ ἡ Ἐκκλησία, ἐπιτρέπει νά

προσανατολιστοῦμε πρὸς τή χαρά τῆς Βασιλείας. Για νά τό ποῦμε διαφορετικά, μιά κατάσταση μακριά ἀπό τόν νυμφίο τῆς Ἐκκλησίας γίνεται συνειδητή μόνον ὅταν πενθοῦμε γι' αὐτή τήν ἀπουσία. Πρόκειται γιά τήν κατά Θεόν λύπη, ὅπως ἐξηγεῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται, ἡ δὲ τοῦ κόσμου λύπη θάνατον κατεργάζεται» (Β' Κορ. 7,10). Αὐτό τό χαροποιόν πένθος, ὅπως ὀνομάζεται στά κείμενα τῆς νηπτικῆς μας παράδοσης, αὐτή ἡ χαρμολύπη, γεννάει τή μεγάλη χαρά γιά τόν ἐρχόμενο Κύριο. Θυμηθεῖτε τό ἐπεισόδιο πού περιγράφει ὁ Εὐαγγελιστής Λουκᾶς, τό γνωστό ὡς πορεία πρὸς Ἐμμαούς. Οἱ μαθητές εἶναι σκυθρωποί, γιατί αἰσθάνονται ὅτι ὁ Κύριος τούς ἐγκατέλειψε. Αὐτή ἡ σκυθρωπότητα μεταβάλλεται σέ χαρά ὅταν ὁ Κύριος ἀποκαλύπτει τήν παρουσία του. Μόνον λοιπόν τό πένθος καί ἡ λύπη γιά τήν ἀπουσία τοῦ Κυρίου μπορεῖ νά φέρει τή λυτρωτική χαρά ἀπό τήν παρουσία του. Ἄν δέν ζήσουμε μέσα στό πένθος τῆς ἔνδειας, ἄν δέν ἀναζητήσουμε τή συνάντηση μέ τόν Κύριο, ἄν δέν συνειδητοποιήσουμε ὅτι ἡ ἀπουσία του μᾶς καθηλώνει σέ κατοίκους ἔρημης χώρας, πῶς θά λαχταρήσουμε τήν παρουσία του, πῶς θά ὀπλιστοῦμε γιά μιά ὁδοπορία πρὸς

αυτόν... Ἡ ἴδια ἢ παρουσία τῆς ἁμαρτίας, ὡς ροπῆς τῆς ἀνθρώπινης φύσης μας ἐκφράζεται μέ τά δάκρυα τῆς μετανοίας. Συγχρόνως ὅμως ἡ ἀναγνώριση τῆς ἁμαρτίας μας, πού θεμελιώνει ἐντός μας τήν διαρκῶς ἐνεργούμενη μετάνοια, προετοιμάζει τή χαρά (παρακληθήσονται) τῆς σχέσης μέ τόν Νυμφίο Χριστό, ἀπό τόν ὁποῖο ἄλλωστε ἀκοῦμε τόν χαιρετισμό «χαίρετε».

γ. «*Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τήν γῆν*»

Ἡ πραότητα πηγάζει ἀπό τήν ἀγάπη καί ἀναπαύεται στήν ἀγάπη. Τύπος καί ὑπογραμμός αὐτῆς τῆς πραότητας εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός: «μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρῶός εἰμι καί ταπεινός τῇ καρδίᾳ» (Ματθ. 11, 29). Ὁ ἴδιος ἐπομένως συνδέει τήν πραότητα μέ τήν ταπεινοφροσύνη, τό ἀντίθετο δηλαδή τῆς ἔπαρσης καί τῆς αὐθάδειας.

Αὐτή ἡ πραότητα χαρακτηρίζει τόν Θεό στή σχέση του μέ τόν κόσμο. Χαρακτηριστική εἶναι ἡ ἀποστροφή τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τοὺς μαθητές του, λίγο πρὶν εἰσελθεῖ στήν Ἱερουσαλήμ πρό τοῦ πάθους του, ἀντλώντας μιὰ εἰκόνα πού ἔρχεται ἀπό ἀρχαῖες προφητεῖες, συγκεκριμένα ἀπό τόν προφήτη Ζαχαρία: «Ἐῖπατε τῇ θυγατρὶ Σιών, ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεται σοι πραῦς καί ἐπιβεβηκῶς ἐπὶ ὄνον...» (Ματθ. 21, 5).

Πραῦς λοιπόν εἶναι αὐτός πού ἀκολουθεῖ στά ἴχνη τοῦ Χριστοῦ. Δέν ἀρκεῖ νά εἶσαι χριστιανός ἂν δέν κατακλύζεσαι ἀπό αὐτή τήν πραότητα τοῦ Ἰησοῦ, πού κατά τόν Ἀπόστολο Παῦλο συνοδεύεται ἀπό τήν ἐπιείκεια (βλ. Β' Κορ. 10, 1). Ὁ ἴδιος Ἀπόστολος, στήν ἐπι-

στολή του Πρὸς Γαλάτας, ἐπισημαίνει ὅτι ἡ πραότητα εἶναι καρπὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Αὐτό σημαίνει ὅτι δέν ἀρκεῖ ἡ ἐπιθυμία νά φτάσει κανεὶς σέ κατάσταση πραότητας, ἀλλὰ χρειάζεται νά παραδοθεῖ στήν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. «Ὁ δέ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἐστὶν ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια» (Γαλ. 5, 22-23). Αὐτή τήν παράδοση ἐνεργοῦμε στήν εὐχαριστιακή μας σύναξη, ἐνέργεια πού τήν διατυπώνουμε κατά τήν ὥρα τῆς ἐπίκλησης πρὸς τόν οὐράνιο Πατέρα νά μεταβάλλει τά δῶρα μας, τό ψωμί καί τό κρασί, σέ σῶμα καί αἷμα τοῦ Υἱοῦ του, ἀφοῦ προηγουμένως καταπέμφει τό Πνεῦμα τό Ἅγιον στοὺς συναγμένους πιστοὺς: «Κατάπεμψον τὸ Πνεῦμά σου τὸ Ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καί ἐπὶ τὰ προκειμένα δῶρα...». Γι' αὐτό καί διατυπώνουμε αὐτή τή συνθήκη ὡς κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (βλ. τήν ἐπισήμανση τοῦ προεστῶτος τῆς θείας Εὐχαριστίας λίγο πρὶν τῇ θείᾳ Κοινωνίᾳ: «... εἰς Πνεύματος Ἁγίου κοινωνίαν, εἰς βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν»), καί μάλιστα καταθέτουμε, μετὰ τῇ θείᾳ Κοινωνίᾳ ὅτι «ἐλάβομεν Πνεῦμα ἐπουράνιον». Ὅλα αὐτά σημαίνουν ὅτι καταστάσεις ὅπως ἡ πραότητα καί ἡ ταπεινοφροσύνη δέν γεννιῶνται καί δέν λειτουργοῦν μέσῳ προθέσεων καί ἰδίων ἐνεργειῶν, ἀλλὰ γεννιῶνται καί παγιώνονται μέσῳ σχέσης μέ τόν Θεό.

Ἐπάρχει ἐπίσης στόν στίχο μιὰ ἀπόδοση: «... ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τήν γῆν». Γιὰ ποιὰ κληρονομία μιλάει ὁ Χριστός καί γιὰ ποιὰ γῆ; Ἄν πᾶμε στίς πρῶτες πηγές τῆς πίστεως μας, στή διήγηση τῆς Ἁγίας Γραφῆς γιὰ τῇ Δημιουρ-

για, θά δοῦμε ὅτι ἀπ' ἀρχῆς τίθεται ὡς ἔργο τοῦ ἀνθρώπου ἢ διαχείριση αὐτῆς τῆς Δημιουργίας: «καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς ὁ Θεός, λέγων· αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς» (Γεν. 1, 28). Τό ἔργο αὐτό δὲν τό ἐπιτέλεσε ὁ ἄνθρωπος. Μὲ τὴν ἐνανθρώπησή του ὁ Υἱός καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὡς νέος Ἀδάμ, διορθώνει τό ἀρχέγονο λάθος. Μπορεῖ γι' αὐτό νά πει: «ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς» (Ματθ. 28, 18). Αὐτή ὅμως ἡ ἐξουσία εἶναι ἐξουσία διακονίας καὶ ὄχι κυριαρχίας. Τό περιεχόμενο αὐτῆς τῆς διακονίας προβάλλεται στοὺς μαθητές καὶ αὐτοὶ καλοῦνται νά τό ἀκολουθήσουν: «οἶδατε ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν. Οὐχ οὕτως ἔσται ἐν ὑμῖν, ἀλλ' ὅς ἐάν θέλῃ ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔστω ὑμῶν διάκονος [...] ὥσπερ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν» (Ματθ. 20, 25-28). Ἡ γῆ, τὴν ὁποία καλούμαστε νά κληρονομήσουμε, εἶναι ἡ γῆ τῆς θείας Βασιλείας, ἡ καινὴ γῆ πού μᾶς περιγράφει ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη, ἡ ὁμορφιά τῆς γῆς πού μᾶς περιγράφει ἐπίσης ὁ Παπαδιαμάντης στό ἔργο του, φτάνοντας νά τὴν χαρακτηρίσει «γωνία παραδείσου».

Κληρονομῶ τὴν γῆ σημαίνει ὅτι ἀναγνωρίζω καὶ ὑπηρετῶ τὴν ὁμορφιά τῆς Δημιουργίας τοῦ Θεοῦ. Καὶ μάλιστα τὴν κατ' ἐξοχὴν ὁμορφιά της, πού εἶναι ἡ Παναγία. Οἱ κληρονόμοι τῆς γῆς εἶναι διάκονοι τῆς δημιουργίας. Πρόκειται βέβαια γιὰ ἀνατροπὴ τῶν ὄρων τοῦ κόσμου τούτου. Νά κυριαρχεῖς διακονώντας, μέ ὄπλο μάλιστα τῆς ἰσχύος σου τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιείκεια, αὐτό σημαίνει ὅτι ἐγκαινιάζεται νέα δημιουργία, καινούργιος κόσμος. Τί μᾶς λέει ὁ συγγραφέας τῆς Ἀποκάλυψης; «Καὶ εἶδον οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινὴν· ὁ γὰρ πρῶτος οὐρανὸς καὶ ἡ πρώτη γῆ ἀπῆλθον, καὶ θάνατος οὐκ ἔστιν ἔτι» (Ἀποκ. 21,1). Ἄν ἀκούσουμε τὸν ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης, θά μάθουμε ὅτι οἱ πρᾶξεις θά κληρονομήσουν τὴ γῆ τὴ γεμάτη μέ τοὺς καλοὺς καρπούς, καὶ κατ' ἐξοχὴν μέ τὸν καρπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, τὴ γῆ τὴν κατάφυτη ἀπὸ πνευματικὰ χαρίσματα, στὴν ὁποία βλασταίνει ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, μέ γεωργό της τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ «... ἐκείνην πάντως τὴν γῆν τὴν τῶν καλῶν εὐφορον γεννημάτων, τὴν τῷ ξύλῳ τῆς ζωῆς κομῶσαν, τὴν ταῖς πηγαῖς τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων κατάρρυτον, ἐφ' ἧς ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ βλαστάνει, ἧς γεωργὸν τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἀκούομεν» (Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τοὺς Μακαρισμοὺς*, Β', PG 44, 1213).

Μᾶρκος Βενιός, *Αἰγαῖο II*, 1993 (ἀπόσπασμα)

Ἡ Ἁγία Σκέπη,
ὁ ναός τῆς Θεοτόκου Βλαχερνῶν
καί τά τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως

Σταύρου Γ. Γουλούλη
Δρος βυζαντινῆς τέχνης

Η ΑΓΙΑ ΣΚΕΠΗ, δηλαδή τό λεγόμενο Μαφόριο (ἐπανωφόρι) τῆς Θεοτόκου, εἶναι ἓνα ἀπό τά ἱερά κειμήλια πού μεταφέρθηκαν στήν Κωνσταντινούπολη, γιά τό ὁποῖο καθιερώθηκε εἰδική γιορτή. Αὐτό συνέβη, ἐπειδή ἡ Κωνσταντινούπολη κατά τά τέλη 4ου αἰῶνα, ἀρχές 5ου αἰῶνα ἐξελισσόταν σέ πόλη τῆς Θεοτόκου ἀπό πόλη τῶν Μαρτύρων, τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ, πού τήν εἶχε ἰδρύσει ὁ οἰκιστής της, σύμφωνα μέ τόν Εὐσέβιο [Βίος Κωνσταντίνου, ΙΙΙ. 48: «τὴν αὐτοῦ πόλιν τῷ τῶν μαρτύρων καθιέρου θεῷ»]. Σύντομα λόγω τῆς παρουσίας ἱερῶν λειψάνων θά θεωρηθεῖ καί νέα Ἱερουσαλήμ. Ἔτσι δέν εἶναι περίεργο πού μεταφέρονταν ἱερά κειμήλια ἀπό τήν Παλαιστίνη στή νέα πρωτεύουσα, τό πολιτικό κέντρο τοῦ κόσμου, πού ἐξελισσόταν σέ κέντρο τῆς Χριστιανοσύνης.

Οἱ ρίζες τῆς ἐορτῆς ἐντοπίζονται ἑκατόν πενήντα χρόνια μετά τήν ἴδρυση τῆς πόλης. Στό συγκρότημα τῶν Βλαχερνῶν, ἓνα ἀπό τά πιό ἀντιπροσωπευτικά τῆς χριστιανικῆς πρωτεύουσας τοῦ Βυζαντίου, τό ὁποῖο συνδέθηκε μέ τήν ἄμυνα τῶν τειχῶν, περιεῖχε ἓνα λουτρό, τό «Λού(σ)μα», τήν Ἁγία Σορό πού στέγαζε τό Μαφόριο τῆς Θεοτόκου, καί μία βασιλική πού κτίσθηκε ἀργότερα. Ἀρχικά βρισκόταν ἐκτός τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Θεωρεῖται ἀπό μερι-

κές πηγές ἴδρυμα τῆς εὐσεβοῦς αὐτοκρατείας Πουλχερίας (450-453) στήν περίοδο πού διατυπώθηκε ἡ θέση τῆς Θεοτόκου στήν Οἰκουμενική Σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος (451). Σύμφωνα μέ ἄλλη ἄποψη αὐτό δέν ἰσχύει, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν πηγές πού διαφωτίζουν ἐπί τοῦ θέματος. Ὑποστηρίχθηκε ἐπομένως ὅτι ἡ Ἁγία Σορός ὡς παρεκκλήσιο ἰδρύθηκε τό 473 ἀπό τήν ἐπίσης εὐσεβῆ αὐτοκράτειρα Βερίνα, σύζυγο τοῦ Λέοντα Α' (457-474) γιά νά κατατεθεῖ ἡ ἱερή «ἐσθήτα» (μαφόριο) τῆς Θεοτόκου, πού εἶχε μεταφερθεῖ ἀπό τήν Παλαιστίνη καί νά καθιερωθεῖ ἐορτή στίς 2 Ἰουλίου. Τά Ἐγκαίνια τῆς Θεοτόκου ἐτελοῦντο στίς 31 Ἰουλίου, δηλαδή ἓναν μῆνα πρίν ἀπό τά ἐγκαίνια τῆς Τιμίας Ζώνης τῆς Θεοτόκου τῶν Χαλκοπρατείων (31 Αὐγούστου).

Ἡ μεταφορά τοῦ Μαφορίου ἔγινε ἀπό τοὺς πατρικίους Γάλβιο καί Κάνδιδο, οἱ ὁποῖοι θεωρήθηκαν ὡς συγγενεῖς τῶν Ἄσπαρ καί Ἀρδαβουρίου, βαρβάρων ἀξιωματούχων πού ἀσπάσθηκαν τόν Χριστιανισμό. Οἱ πατρικίιοι μετά τή δολοφονία τῶν ἀνωτέρω συγγενῶν τους (471) ἀναχώρησαν μέ τήν «ἄδεια» τοῦ αὐτοκράτορα στήν Παλαιστίνη, ὅπου ἐντόπισαν τό ἅγιο Μαφόριο καί τό μέτεφεραν στήν Κωνσταντινούπολη. Τότε ἔκτισαν κοντά στό ἐξοχικό τους (προάστειον) στίς Βλαχέρνες ἓνα ναό τῶν

ἀγίων Πέτρου καί Μάρκου, ὅπου ἀπέθεσαν τό ἱερό κειμήλιο. Αὐτό πού ἔχει σημασία εἶναι ὅτι δύο βυζαντινοί ἀξιωματοῦχοι ἐνήργησαν ὕστερα ἀπό συνεννόηση μέ τόν αὐτοκράτορα, στήν οὐσία κατ' ἐντολήν του, δηλ. προϋπῆρξε πολιτική ἀπόφαση γιά τή μεταφορά ἐνός τόσο σημαντικοῦ κειμηλίου, προορισμένου νά ἀνανεώσει τή ζωή τῆς πρωτεύουσας.

Σύμφωνα μέ τήν προσέγγιση τοῦ C. Mango σέ μία ψηφιδωτή παράσταση «ἐπάνω τοῦ βήματος τῆς ἀγίας Σοροῦ» εἰκονιζόταν ἡ αὐτοκράτειρα Βερίνα, μέ τήν κόρη της Ἀριάδνη, τή σύζυγο τοῦ αὐτοκράτορα Ζήνωνα (474-491), «προσπίπτουσα» καί «βαστάζουσα» τόν ἐγγονό της Λέοντα. Ὅποτε δίνει τήν ἐρμηνεία ὅτι τό «βασταζόμενο παιδί ἦταν βρέφος, καί ἐπειδή γεννήθηκε τό 467 καί ἔζησε ὡς τό 474, δικαιολογεῖ ὅτι ὁ ναός κτίσθηκε περί τό 468. Πρόκειται γιά μία σημαντική ἐρμηνεία, πού πάντως δέν φέρεται ἱκανή νά ἐξοβελίσει τήν ἱστορία τῶν Γάλλου καί Κάνδιδου, ὅσον ἀφορᾷ στήν ἔνταξη τῆς δράσης τους μετά τό 471. Στή ρωμαϊκή διοίκηση πού εἶχε συνέχεια αἰῶνων, συνέβαινε ἄλλος αὐτοκράτορας νά θέτει σχέδια καί ἄλλος νά ἐκτελεῖ μετά ἀπό χρόνια. Οἱ αὐτοκρατορίες προσβλέπουν στό ἀπώτερο μέλλον, τό προγραμματίζουν. Ἔτσι δέν ἀποκλείεται ἡ Πουλχερία νά κατέθεσε τό σχέδιο καί ἡ Βερίνα νά τό ἔκανε πράξη. Ἄν συνδυαστοῦν ὁμως ὅλα, ἡ ἐνδιαφέρουσα ὁπωςδήποτε ἱστορία τῶν δύο πατρικίων, δείχνει κάτι ἄλλο: Ὅτι ναι μέν μπορεῖ νά εἶχαν κτήματα ἔξω ἀπό τά βόρεια τείχη, σέ περιοχή μέ ἀναβρῦουσα πηγή, ἀλλά γι' αὐτό ἀκριβῶς ἐπελέγησαν. Εἶχε ἀποφασιστεῖ νά κτισθεῖ

στόν συγκεκριμένον τόπο, δίπλα στά τείχη, ἕνα νέο ἱερό τῆς Θεοτόκου, γιά λόγους πού θά δειχθοῦν στή συνέχεια. Ἐπειδή ἴσως κατεῖχαν τά κτήματα προσφέρθηκαν νά ἀναλάβουν τό ἔργο. Οἱ εὐεργετημένοι ἀξιωματοῦχοι, παρεῖχαν ἀντιπαροχές. Δέν ξόδευε χρήματα τό κρατικό ταμεῖο σέ τέτοια ἔργα πού ἤθελαν πρωτοβουλία.

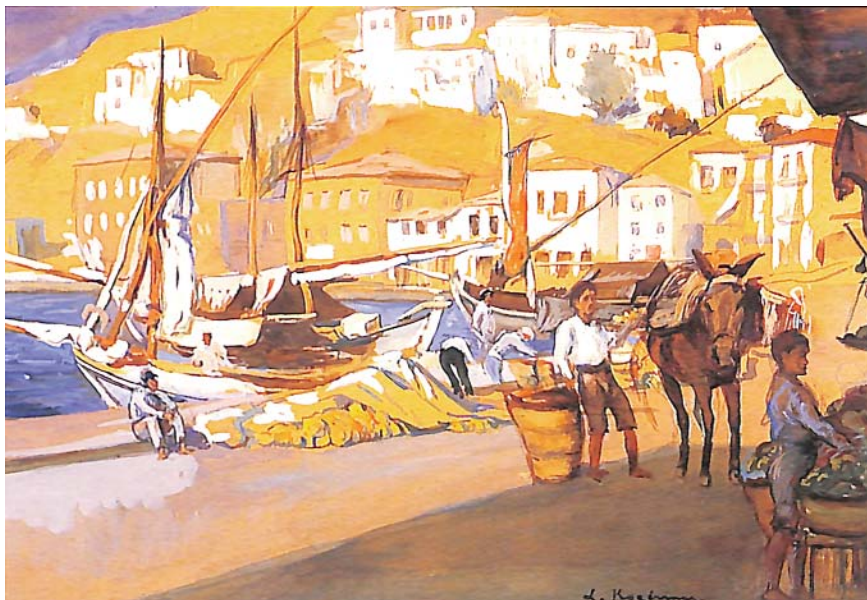
Πρῶτα ὁμως νά δοῦμε ποιὰ θά ἦταν ἡ ἀνάδειξη τοῦ χώρου στή συνέχεια. Ἐπί Ἰουστίνου Α' (518-527) κτίσθηκε μία βασιλική δίπλα στήν Ἀγία Σορό. Μετά ἀπό πενήντα χρόνια περίπου ἐπί Ἰουστίνου Β' (565-578) ἡ βασιλική ἀνακαινίσθηκε μέ τήν προσθήκη δύο ἀψίδων βόρεια καί νότια, ὥστε νά ἔχει σταυρική μορφή. Μετά ἀπό σύντομη μεταφορά τοῦ ἀγίου Μαφορίου ἐντός τῶν τειχῶν στήν Ἀγία Σοφία, ὅταν τό 623 οἱ Ἄββαροι πολιορκήσαν (γιά πρώτη φορά) τήν Κωνσταντινούπολη, τό 624 ἢ 625 ἔγινε ἐπίσημα νέα κατάθεση ἀπό τόν πατριάρχη Σέργιο, σύμφωνα μέ ὁμιλία πού ἀποδίδεται στόν Θεόδωρο Σύγκελλο.

Ὁ ναός τῶν Βλαχερνῶν στό μεγάλο ἀμυντικό προπύργιο τῆς Κωνσταντινουπόλεως στό εὐρωπαϊκό τμήμα της –οἱ βάρβαροι ἤδη ἀλώνιζαν τίς εὐρωπαϊκές περιοχές τῆς Βαλκανικῆς ἀπό τον 4ο αἰῶνα–, ἔρχεται νά ἀνανεώσει τήν πόλη τοῦ Κωνσταντίνου, προφανῶς μέ τήν αὐτοκρατορική βουλή μέ τό νά τεθεῖ ὑπό τήν προστασία τοῦ ἱεροῦ ἐνδύματος. Ἄν ἔπρεπε ποιητικά νά παρομοιασθεῖ τό νέο σκηνικό ἀντάξιο γιά μία οἰκουμενική πρωτεύουσα, θά ἀποδιδόταν ὡς ἕνα εἶδος «περιβολαίου», ὅπως ἡ ψαλμική «ἄβυσσος» τοῦ Θεοῦ πού περιβάλλει καί προστατεύει τόν κόσμον. Δέν εἶναι

μόνον νέο σκηνικό πού στήνεται πρὸς ψυχαγωγία (θεραπεία ψυχῆς), ἀλλὰ γιὰ ἐνίσχυση τοῦ φρονήματος τῶν κατοίκων, ἀνανεώνοντας τὴν πρωτεύουσα. Δηλαδή ἀναφέρεται στὴν ἀνανέωση τοῦ χώρου τῆς, ὅπως περιβαλλόταν ἀπὸ τείχη.

Φυσικά δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ προβληθεῖ ὡς κάτι ἰδιαίτερο, ὅτι ἀνάλογο μηχανισμό προστασίας, στό πλαίσιο τῆς ψυχολογικῆς στήριξης τῶν κατοίκων μιᾶς πόλεως, ὑπῆρξε ἡ παγιωμένη παράδοση (φιλολογική, εἰκονογραφική) τοῦ Ἀρχαίου Κόσμου ὅπου παριστάνεται ἡ Μητέρα τῶν θεῶν ἐπάνω στά τείχη πόλεων, προστατεύοντας τόν χώρο τους. Γιὰ τόν ἴδιον λόγο ἀνάλογο περιβάλλιο προστασίας κρίθηκε ὅτι εἶχε ἀνάγκη τό νεοελληνικό κράτος, συνέχεια ἀλλά καί κάτι διαφορετικό

ἀπὸ τό Βυζάντιο, ὅταν μετὰ τὰ συγκλονιστικά γεγονότα τοῦ 1940, ἡ ἑορτὴ μεταφέρθηκε ἀπὸ τό καλοκαίρι στίς 28 Ὀκτωβρίου, στὴν ἐπέτειο τοῦ «Ὁχι». Ὁ λόγος εἶναι ὅτι ὁ στρατός στίς δύσκολες ἡμέρες τοῦ ἀλβανικοῦ μετώπου ἀπέκτησε εἰδική σχέση μέ τὴν Παναγία. Ὅποτε κατ' ἀναλογία πρὸς τὴν 25η Μαρτίου, τὴν ἄλλη μεγάλη ἐθνική ἐπέτειο τῶν Ἑλλήνων, πού συμπίπτει μέ τόν Εὐαγγελισμό τῆς Θεοτόκου, τιμᾶται ἔκτοτε ἡ μνήμη τῆς Ἁγίας Σκέπης στὴ νέα ἐθνική ἐπέτειο. Οἱ ἴδιες ψυχολογικές ἀνάγκες δημιουργοῦν νέον ὀρίζοντα συμβολικῶν κινήσεων, πλὴν ὅμως σέ νέο θρησκευτικό καί ἱστορικό περιβάλλον. Ὁ καθαρός θεολογικός λόγος πάντα ἐπενδύεται ἀπὸ σύμβολα, πού ἀπλῶς συμβάλλουν στὴν κατανόησή τους.

Λυκουργὸς Κοζεβίνας, Ὑδρα

Σημείωμα στήν εξέλιξη τοῦ εἰκονογραφικοῦ τύπου τῆς Ἁγίας Μεγαλομάρτυρος Μαρίνας

Ἄρχιμ. Ἰάσων Κεσέν

Ἐφημ. Ἰ. Μ. Παναχράντου Ν. Ἡρακλείου Ἀττικῆς, MArts

ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟ τῆς Ἁγίας Ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Μαρίνας χρονολογικά τοποθετεῖται στό δεύτερο μισό τοῦ 3ου αἰ., τήν ἐποχή τοῦ αὐτοκράτορα Κλαυδίου τοῦ Β'. Ὁ πρῶτος Βίος πού διαθέτουμε ἀνακαλεῖ ὡς συντάκτη του κάποιον στρατιώτη μέ τό ὄνομα Θεότιμος, ὁ ὁποῖος –κατά τά γραφόμενά του– χρημάτισε φύλακας τῆς Ἁγίας Μαρίνας στό δεσμωτήριο παρακολουθώντας τήν καρτερική της διαγωγή κατά τίς τελευταῖες μέρες τῆς ἐπίγειας ζωῆς της, κομίζοντάς της τροφή, γενόμενος συνάμα αὐτόπτης μάρτυρας τῶν ἄοκνων προσευχῶν, τοῦ ἀόρατου πολέμου της μέ τόν φρικτό δράκο ὡς καί τοῦ ἴδιου τοῦ μαρτυρίου της. Ἐπιπρόσθετα, κατά πῶς ὁ ἴδιος πάντοτε δηλώνει, χρημάτισε τούς πρακτικογράφους τοῦ δικαστηρίου τῆς Ἁγίας ὥστε νά τοῦ ἀποδώσουν τά πρακτικά τῆς δίκης μέ στόχο νά τά ἐντάξει στόν Βίο πού συνέγραψε. Ἀξίζει ἀναφορᾶς ὅτι τά ἀρχαιότερα χειρόγραφα τοῦ Βίου ἀνήκουν στόν 9ο αἰ.¹

Ἐπειτα, κατά τόν 10ο αἰ., ἐποχή τοῦ Συμεών τοῦ Μεταφραστή καί τῆς ὑπ' αὐτοῦ σύνταξης τοῦ Συναξαρίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ μεγάλος ἀγιολόγος φαίνεται ὅτι ἀντλεῖ τίς πληροφορίες του ἀπό τόν Βίο τοῦ Θεοτίμου, συντάσσοντας τό εὐσύνοπτο συναξάρι τῆς Ἁγίας², τό ὁποῖο τοποθετεῖ τή μνήμη της

κατά τήν 17η Ἰουλίου σέ ἀντίθεση μέ τό Ρωμαϊκό Μαρτυρολόγιο στό ὁποῖο ἡ ἄθληση τῆς Ἁγίας Μαρίνας (Μαργαρίτας) μνημονεύεται τήν 20ή τοῦ αὐτοῦ μηνός³.

Τά ἱερά λείψανα τῆς Ἁγίας Μαρίνας κατά τόν 9ο αἰ. μεταφέρονται ἀπό τήν Ἀντιόχεια τῆς Πισιδίας, τόπο καταγωγῆς καί μαρτυρίου της στήν Κωνσταντινούπολη ἀλλά βρίσκονται ἀποθησαυρισμένα σέ διάφορα μοναστήρια καί σεβάσματα τῆς Πόλεως. Ἐπειτα ἀπό τήν ἄλωση τῆς Βασιλεύουσας ἀπό τούς Σταυροφόρους, λειψανοθήκες πού περιεῖχαν ἱερά της λείψανα μεταφέρονται στή Δύση. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ τιμή τοῦ προσώπου μιᾶς Ἁγίας ἀνατολικῆς προέλευσης ἀρχίζει νά γίνεται οἰκουμενική. Ὁ δυτικός κόσμος ὥστόσο, στό πρόσωπο τῆς Ἁγίας Μαρίνας ἀνέγνωσε τήν δική του Ἁγία Μαργαρίτα⁴.

Σήμερα, στό Μουσεῖο Corerr τῆς Βενετίας ἀπαντᾶται λειψανοθήκη τῆς Ἁγίας Μαρίνας, κωνσταντινουπολιτικῆς προέλευσης, ἡ ὁποία φέρει ἐπιγραφή καί μετᾶλλιο ἐντός τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἐγγράφη παραστάση τῆς Ἁγίας. Ὁ ἱστοριοδίφης τῆς ἀντιμεταρρύθμισης Flaminio Cornaro (1693-1778) κάνοντας ἐκτενῆ ἀναφορά στή λειψανοθήκη τῆς Ἁγίας Μαρίνας λέγει ὅτι κομίστηκε στή Βενετία λίγα χρόνια μετά τήν ἄλωση τῆς Βασι-

λεύουσας από τούς Σταυροφόρους (1213)⁵. Στο μέταλλο τῆς λειψανοθήκης εἰκονίζεται ἡ Ἁγία στηθαῖα, φέρουσα στήν δεξιὰ χεῖρα τόν τίμιο σταυρό. Βέλο καλύπτει τήν κεφαλή της, ἀκολουθώντας ἔτσι τό εἰκονογραφικό πρότυπο τῶν ἁγίων μαρτύρων γυναικῶν καί διατηρώντας συνάμα εἰκονογραφική συγγένεια μέ τήν ἱστορία τῆς Ἁγίας στόν ψηφιδωτό εἰκονογραφικό διάκοσμο τῆς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά Στειρίου. Ἐπί τῆς λειψανοθήκης ὑπάρχει ἐπιγραφή πού μνημονεύει τή νίκη τῆς Ἁγίας ἐπί τοῦ δαίμονα καθώς –σύμφωνα μέ τήν ἐπιγραφή– «ἔθλασε δράκοντο (ς) κάρας»⁶.

Ὅπως φαίνεται ἀπό τά εἰκονογραφικά προγράμματα τῶν ναῶν καί τίς φορητές εἰκόνες τοῦ ἑλλαδικοῦ, μικρασιατικοῦ καί κυπριακοῦ χώρου, ὁ εἰκονογραφικός τύπος τουλάχιστον μέχρι καί τόν 13ο αἰ., παραμένει ὁ ἴδιος, εἴτε ἡ Μάρτυς ἱστορεῖται στηθαῖα εἴτε ὀλόσωμη, ἀκολουθώντας τίς αὐστηρές φόρμες πού ὀρίζονται κατά τή μέση περίοδο⁷. Ἀπό τήν ἐποχή ὡστόσο τῶν Σταυροφοριῶν καί τήν διασπορά εἰκονογραφικῶν στοιχείων πού σχετίζονται ἄμεσα μέ τίς νέες καλλιτεχνικές τάσεις καί τήν ἀξιοποίηση πληροφοριῶν πού παρέχονται ἀπό τά ἁγιολογικά κείμενα, χωρίς νά μεταβάλλεται ἄρδην ὁ εἰκονογραφικός τύπος τῆς Ἁγίας –ἀφοῦ κατά τόν «κλασικό» τρόπο, ὅπως ὀρίζεται κατά τή μέση περίοδο, θά ἀπαντηθεῖ ἐξ ἴσου σέ φορητές εἰκόνες τῆς μεγάλης κρητικῆς τέχνης– εἰσέρχεται στό ἔκφραστικό προσκήνιο ἡ ἀναπαράσταση τοῦ γεγονότος τό ὁποῖο μέ τόσο λυρισμό ὁ Θεότιμος περιγράφει καί δέν εἶναι ἄλλο ἀπό τήν νίκη τῆς Ἁγίας ἐπί τοῦ δαίμονος, ὅπου σέ πολλές περιπτώσεις, ὀδεύοντας

στό σήμερα, θά ἀντικαταστήσει συχνά τήν ἴδια τήν λατρευτική εἰκόνα.

Ἡ πρώτη ἱστορία τοῦ γεγονότος αὐτοῦ, συναντᾶται στόν σπηλαιώδη ναό τοῦ Mar Marina, στήν κοιλάδα Quadisha, στόν σημερινό βόρειο Λίβανο. Στόν τόπο αὐτό, μέ τήν μακραίωνη χριστιανική του παράδοση, κατά τόν 10ο αἰ. ἰδρύθηκε Μοναστήρι στό ὄνομα τοῦ Ἁγίου Μάρωνα, ἰδρυτοῦ τῆς Μαρωνιτικῆς Ἐκκλησίας, καί περίξ αὐτοῦ ἀναπτύχθηκε εἶδος κελλιώτικου μοναχισμοῦ ἐντός τῶν σπηλαίων τῆς περιοχῆς. Σ' ἓνα ἀπ' αὐτά τά σπηλαία τιμήθηκε ἡ Ἁγία Μαρίνα –ἡ μετανομασθεῖσα Μαρίνος– μαζί μέ τήν Ἁγία Μεγαλομάρτυρα Μαρίνα τῆς Ἀντιόχειας. Ἐκεῖ, ἀπαντᾶται ἡ πρώτη ἀναπαράσταση τῆς Ἁγίας νά κατατροπώνει τόν δαίμονα καί ἀνάγεται στόν 11ο αἰ.⁸

Ἡ γεινίαση τοῦ τόπου καταγωγῆς καί τοῦ μαρτυρίου τῆς Ἁγίας Μαρίνης μέ τή νῆσο Κύπρο, ὅπως ἐπίσης καί ἡ κατάληψη τῆς Κύπρου ἀπό τούς Σταυροφόρους πού μετέφεραν τήν τιμή τοῦ προσώπου, ἀποτελοῦν παράγοντες καταλυτικούς τῆς διασπορᾶς τῆς τιμῆς της στήν Κύπρο. Ἀπό τόν 12ο αἰ. κι ἔπειτα σημαντικός ἀριθμός φορητῶν εἰκόνων καί τοιχογραφιῶν μνημονεύει τό γεγονός⁹.

Τό ἴδιο συμβαίνει στήν Κρήτη καί τήν Ἡπειρωτική Ἑλλάδα. Σπουδαῖος ἁγιογραφικός κύκλος μέ γεγονότα ἀπό τόν Βίο τῆς Ἁγίας Μαρίνας, συμπεριλαμβανομένης καί τῆς ἥττας τοῦ δαίμονα, ἀπαντᾶται στόν ναό τῆς Ἁγίας Μαρίνας στό χωριό Μουρνέ τοῦ Ρεθύμνου καί ἀνήκει στό τέλος τοῦ 13ου αἰ.¹⁰ Ἀντίστοιχα, ἡ Ἁγία νικήτρια ἐπί τοῦ δαίμονος μπορεῖ νά ἰδωθεῖ στή φραγκοκρατούμενη Πελοπόννησο καί συγκεκριμένα στήν Ἁγία

Τριάδα Κρανιδίου Ἀργολίδος, σέ εικονογραφικό πρόγραμμα τό ὁποῖο χρονολογεῖται στά 1244. Σέ εἰκόνα τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, σταυροφορικῆς προέλευσης, ἱστορεῖται στήν ἀΐψη ἀνάγλυφος ἐπί τοῦ ξύλου Ἅγιος Γεώργιος μέ σκηνές τοῦ βίου του καί στή β΄ ὄψη, οἱ Ἅγιες Μαρίνα καί Εἰρήνη δεόμενες μέ κλίση πρὸς τόν οὐρανό¹¹.

Ἡ ἐξάπλωση τῆς τιμῆς τῆς Ἁγίας Μεγαλομάρτυρος Μαρίνης κατὰ τήν σταυροφορικῆ περίοδο τό δίχως ἄλλο ἀποτελεῖ πραγματικότητα. Πιθανολογεῖται ὅτι στό πρόσωπο τῆς Ἁγίας παριστάνεται μιᾶ ἄλλη θεά Ἀφροδίτη, Venus Marina, ὅπως μπολιάζεται ἀπ' τήν σταυροφορικῆ συνείδηση¹². Διόλου ἀπίθανο, καθὼς τό

ἴδιο τό ὄνομα τῆς Ἁγίας Μαρίνας ἀποτελεῖ ἐπίθετο τῆς λατινικῆς γλώσσας σημαίνοντας τόν θαλάσσιο ἢ θαλασσία (marinus-marina), κάτι πού ἰσχυροποιεῖται ὡς ἄποψη δεδομένης τῆς ἐξάπλωσης τῆς τιμῆς τῆς Ἁγίας Μαρίνας στήν Κύπρο, ἀρχαία νῆσο τῆς Ἀφροδίτης, μέ τά πάμπολλα παραδείγματα ἱστορήσεώς της σέ ναούς τῆς σταυροφορικῆς περιόδου¹³. Ἔτσι, μαζί μέ τήν ἄλλη μεγάλη ἁγία του ἰδίου μηνός Ἰουλίου, τήν ρωμαϊκῆς καταγωγῆς Ἁγία Παρασκευή, οἱ Σταυροφόροι θά μεταφέρουν τήν τιμή τῆς Ἁγίας Μαρίνας στόν ἑλλαδικό χῶρο πού ἀγκαλίασε τίς δύο μεγάλες αὐτές ἁγίες σάν νά ἦσαν γεννημένες στόν τόπο αὐτό, σάν νά ἦσαν Ἑλληνίδες.

- ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ: **1.** F. Halkin, *Bibliotheca Hagiographica Graeca* (SubH, 8a), t. II, Bruxelles 1957, 84-86. **2.** Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως, *Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris*, *Synaxarium Ecclesiae*. **3.** *Martirologio Romano*, Pubblicato per ordine del sommo pontefice Gregorio XIII riveduto per Autorita di Urbano VIII e Clemente X, aumentato e corretto nel MDCCXLIX da Benedetto XIV, ed. IV, 181. **4.** J. Lafontaine-Dosogne, *Un theme iconographique peu connu: Marina Assommant Belzebuth, Byzantion*, vol. 32, No. 1 (1962), 251-259, 225. **5.** Iamino Cornaro, *Notizie storiche delle chiese e monasteri di Venezia e di Torcello*, Padoue, 1758, 45-46. **6.** M. C. Ross-G. Downey, *A reliquary of St. Marina*, *Byzantinoslavica*, XXIII, No. 1 (1962), εἰκόνες 1-7. **7.** S. Kimpel, *Margareta (Marina) von Antiochien*, *Lexikon der christlichen Ikonographie* 7, 495-496. **8.** Lafontaine-Dosogne (ὀ.π.), 251, εἰκόνες 253-254 καί J. Riley-Smith, *The Oxford illustrated History of the Crusades*, Oxford University Press 1995, 156. **9.** Περισπούδαστο ἄρθρο τῆς Μουρίκη σέ σχέση μέ τήν τιμή τῶν Ἁγίων στή νῆσο Κύπρο, μεταξύ τῶν ὁποίων ἡ Ἁγία Μαρίνα: D. Mouriki, *The Cult of Cypriots Saints in Medieval Cyprus as attested by Church Decoration and Icon Painting* στό *Bryer-Geroghalliades (ἐπιμ.)*, *The sweet land of Cyprus*, 237-277 καί J. Folda, *The Saint Marina Icon Maniera Cypria, Lingua Franka of crusader Art?* στό B. Davezac (ἐπιμ.), *For Icons in the Menil Collection*. Houston 1992, 106-133. **10.** Τ. Ἀλμπάνη, *Οἱ τοιχογραφίες τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Μαρίνας στό Μουρνέ τῆς Κρήτης. Ἕνας ἀγνωστος βιογραφικός κύκλος τῆς Ἁγίας Μαρίνας*, *Δελτίον Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας* 17 (1993-1994), 211-222. **11.** Ὁ κόσμος τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, Ἐκδόσεις Ἄγγρα (ἐπιμ.) Ἰνστιτούτο Πολιτισμοῦ: Βυζαντινὸ καί Χριστιανικὸ Μουσείο, 141, εἰκ. 111. **12.** H. Delehaye, *Les Légendes hagiographiques*, *Subsidia Hagiographica* 18, Bruxelles 1927, 186-194. **13.** D. Mouriki, *The Wall paintings of the Church of the Panagia at Moutoulas- Cyprus* στό I. Hutter (ἐπιμ.), *Byzanz und der Westen. Studien zur Kunst des europäischen Mittelalters. Mit ein Vorwort von H. Wien*, Verlag der oesterr. Akad. der Wissensch., 1984, 197 κ.έ.

Κωνσταντῖνος Πλακωτάρης, *Λιμάνι τοῦ Πόρου, 1963 (ἀπόσπασμα)*

Ἑλλην Λόγος καί Ὁρθοδοξία

Ἄρχιμανδρίτη Βαρνάβα Λαμπροπούλου

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ συνάντηση Ἑλληνισμοῦ καί Χριστιανισμοῦ, ἀρχικά στή μεσογει-ακή γωνιά τῆς Παλαιστίνης καί κατόπιν στόν ἑλληνικό χῶρο, θεωρήθηκε ἀπό πολλούς «θαῦμα». Μᾶλλον τό πήραμε πολύ ἐπάνω μας ὅτι ὁ Θεός μπῆκε στήν ἱστορία ἐπισκεπτόμενος πρῶτα τή γειτο-νιά μας. Ὁ Θεός δέν μᾶς ἔχει καί τόσο ἀνάγκη. Δέν ἔχει ἀνάγκη οὔτε τό δῆθεν ὑψηλό ἐπίπεδο τῆς γλώσσας μας οὔτε τή φιλοσοφία μας. Μπορεῖ καί ἀπό τίς πέ-τρες νά «ἐγείρη τέχνα τῷ Ἄβραάμ».

Φουσκωμένοι ἀπό τήν ἀρχοντοχωριά-τικη οἴησή μας κακοποιοῦμε βάνουσα καί τή σχετική παράγραφο τοῦ κατά Ἰω-άννην, ὅπου περιγράφεται ἡ συνάντηση τοῦ Χριστοῦ μέ τούς «Ἕλληνες». Ξε-χνᾶμε ἀφελῶς ὅτι ἐδῶ «Ἕλληνες» δέν σημαίνει φυλετική καταγωγή, ἀλλά «ἐθνικούς», εἰδωλόατρες τοῦ ἑλληνιστι-κοῦ περιβάλλοντος. Τό ὅτι «δόξα Του» ὁ Χριστός δέν ἐννοοῦσε τόν ἑλληνισμό ἢ ἔστω τήν δι' αὐτοῦ διάδοση τοῦ κηρύγ-ματός Του, τό μαρτυρεῖ ἡ συνέχεια τῶν λόγων Του. Ὁ Χριστός μιλώντας γιά τήν ἔλευση τῆς ὥρας πού θά δοξαστεῖ ἀνα-φέρεται μόνο στόν σταυρικό Του θάνατο καί σέ τίποτε ἄλλο. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος τό τονίζει ἐπιγραμματικά: «δόξαν ἔλεγε τόν σταυρόν». Ὅλα τά ἄλλα (ὅπως ἐπισημαίνει ὁ π. Γ. Μεταλ-ληνός) εἶναι «ἀκραῖες ἐθνικιστικές ἐρμη-

νεῖες, καρποί ἀντιεπιστημονικῆς συνθη-ματολογίας, ἐγκλωβισμένης σέ ἰδεολη-πτικά στερεότυπα γιά τήν ἐξυπηρέτηση παραταξιακῶν σκοπιμοτήτων, καί ὁπωσ-δήποτε ἀναιρετικά τῆς ἀλήθειας. Ἐδῶ θεμελιώνουν οἱ φυλετικά-ρατσιστικά σκεπτόμενοι τήν ἐξωφρενική ἀντίληψη ὅτι ὁ Ἑλληνισμός ἔσωσε καί σώζει τήν Ὁρθοδοξία!». Ἐξ ἴσου ἀπαράδεκτη εἶναι ἡ ἄποψη ὅτι στήν ἑλληνική παιδεία τοῦ Παύλου ὀφείλει ἡ Ἐκκλησία τό ὅτι γλί-τωσε ἀπό τόν κίνδυνο νά καταντήσει ιου-δαϊκή αἵρεση. Αὐτό εἶναι τόσο ἀληθές, ὅσο τό ὅτι ὁ Παῦλος στήν ἑλληνική του παιδεία ὀφείλει τό ὅτι «ἀνέβη μέχρι τρί-του οὐρανοῦ»! Μά πῶς εἶναι δυνατόν, παιδεία πού θεωρεῖ μωρία τό κήρυγμα τοῦ σταυροῦ, νά ἀνεβάξει κάποιον ἔστω καί πῆχυν ἕνα πάνω ἀπό τό ἐπίπεδο τῆς νηπιοφροσύνης της;

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ἐκφράζοντας τήν ἐκκλησιαστική αὐτοσυ-νειδησία, ξεκαθαρίζει ποιά εἶναι ἡ πραγ-ματική σχέση τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας μέ τήν ἑλληνική φιλοσοφία: «Κᾶν τις τῶν πατέρων τὰ αὐτὰ τοῖς ἔξω φθέγγηται, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ρημάτων μόνον· ἐπὶ δὲ τῶν νοημάτων πολὺ τὸ μεταξύ. Νοῦν γὰρ οὔτοι ἔχουσι Χριστοῦ, ἐκεῖνοι δέ, εἰ μὴ τι καί χειρόν, ἐξ ἀνθρωπίνης διανοίας φθέγγονται». Βεβαίως, μαζί μέ τόν π. Γ. Φλωρόφσκυ δέν θά ἀρνηθοῦμε ὅτι «ὁ

έλληνιστικός πολιτισμός ήταν κατά κάποια έννοια ώριμος ή προπαρασκευασμένος για μεταστροφή». Ούτε θα παραβλέψουμε ότι ο φιλόσοφος και Μάρτυς Άγιος Ίουστίνος, αναζητώντας περισσότερο συμπτώσεις παρά διαφορές ανάμεσα στον έλληνισμό και τον χριστιανισμό, απέδωσε τις όποιες ομοιότητες, (πού δέν αποδυναμώνουν βέβαια τις διαφορές), στον «σπερματικό λόγο».

Όλα αυτά δέν αναιρούν την αλήθεια, πού σαφώς διατυπώνει ό μακαριστός π. Έπιφάνιος Θεοδωρόπουλος: «Ό Χριστιανισμός έχει κοινόν πρός τόν Έλληνισμόν, ό,τι περίπου έχει κοινόν πρός πάντας τούς λαούς. Τοῦτο δέ, διότι στοιχειά τινα τοῦ Χριστιανισμοῦ (ώς λ.χ. ή θεοσέβεια) εἶναι πανανθρώπινα. Πέραν τούτου, ποίαν πραγματικήν συγγένειαν εἶναι δυνατόν νά εὔρωμεν μεταξύ Χριστιανισμοῦ καί Έλληνισμοῦ; Ποῖον συγκεκριμένον στοιχείον (οὐσιαστικόν, ἐννοεῖται) παρέλαβεν ό Χριστιανισμός ἐκ τοῦ Έλληνισμοῦ; Μόνον διά πνευματικῆς ἀλχημείας εἶναι δυνατόν νά προέλθῃ σύνθεσις τῶν έλληνικῶν καί χριστιανικῶν στοιχείων. Μοῦ φαίνεται ἀλλόκοτος αὐτή ή σύνθεσις καί παράνομος, μᾶλλον δέ ἀφύσικος. Ἐς μή λησμονῶμεν ἐπί τέλους, ότι ό Θεός, ᾧ σήμερον λατρεύομεν, δέν εἶναι ό θεός (γράφε οἱ θεοοί) τοῦ Όμήρου καί τοῦ Ησιόδου, τοῦ Πλάτωνος καί τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀλλ' ό Θεός τοῦ Ἀβραάμ καί Ἰσαάκ καί Ἰακώβ καί τοῦ σπέρματος αὐτῶν τοῦ δικαίου... Ἐάν ό Έλληνισμός μετέδωκεν ἄλλοις τόν Χριστιανισμόν, ὀφειλήν ἀπέδωκε καί οὐ παρέσχε χάριν. Εἰς τόν Έλληνισμόν ἄλλωστε ποῖος μετέδωκεν τόν Χριστιανισμόν; Οὐχί ό Ἰουδαῖος Παῦλος; Διατί μόνον τῶν Έλλήνων τάς ὑπηρεσίας βλέπο-

μεν; Ἐάν τέλος ό Χριστιανισμός ἔγραψεν εἰς τήν έλληνικήν γλῶσσαν, ἦν εὔρε διαδεδομένην, τοῦτο ὑποχρεώσεις καί καθήκοντα διά τούς Έλληνας γεννᾷ. Οὔτε παρέχει, οὔτε δημιουργεῖ προνόμια...».

Ό Άγιος Γρηγόριος Νύσσης γράφει: Ό Θεός «πραγμάτων ἐστὶ δημιουργός· οὐ ρημάτων ψιλῶν»· δέν δημιούργησε καμμιᾶ ἀνθρώπινη γλῶσσα, γιά νά καυχηθῆ ἕνας λαός ότι ή γλῶσσα του εἶναι θεόδοτη. Ἡ έλληνική, ἐν προκειμένω, ως γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι, ὅπως κάθε ἄλλη γλῶσσα, διακονική καί ποιμαντική. Δέν διεκδικεῖ ἔναντι τῶν ἄλλων γλωσσῶν κάποια προτεραιότητα ή κυριαρχία. Τό βάρος πέφτει πάνω στό προσφερόμενο, στό μήνυμα τῆς σωτηρίας, καί ὄχι στό ἔνδυμα καί ὄχημά του (στό «πορθμεῖον», ὅπως τό λέει ό Μ. Βασίλειος). Ἡ Ἐκκλησία ποτέ δέν ταύτισε τήν Ἀλήθειά Της μέ ὄρους φιλοσοφικούς.

Όπως χαρακτηριστικά ἀναφέρει ό π. Γ. Φλωρόφσκυ: «Οἱ παλαιοί ἀσκοί ἦταν φανερό ότι δέν μπορούσαν νά ἀντέξουν τό νέο κρασί. Γρήγορα ἔσπασαν. Καί φάνηκε ἐπιτακτική ή ἀνάγκη τοῦ ΚΑΙΝΟΤΟΜΕΙΝ ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ (κατά τήν φράση τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου)». Φάνηκε ή ἀνάγκη νά βρεθοῦν νέοι ὄροι. Ὅσοι ἀπό τούς παλιούς διατηρήθηκαν, ἀπέκτησαν νέο νόημα, καινούργιο «κρασί». Ἐπομένως ή Έλληνικότητα στήν Ἐκκλησία δέν εἶναι μέγεθος αὐτόνομο καί αὐθυπόστατο, ἀλλά μέσο καί ὄργανο, μεταπλασσόμενο καί μεταμορφούμενο μέσα στό Φῶς τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Ἐτσι ό φιλοσοφικός έλληνικός λόγος ΑΠΟφορτίζεται στους βασικούς του ὄρους νοηματικά, καί ΑΝΑφορτίζεται, γιά νά γίνει εκκλησιαστικός λόγος.

Σύγχρονοι Προτεστάντες Ψευδοπροφήτες (25 Περιπτώσεις)

Πρωτ. Βασιλείου Α. Γεωργοπούλου
Ἐπίκουρου Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Η ΨΕΥΔΟΠΡΟΦΗΤΕΙΑ ἀποτελεῖ ἀδιά-
ψευστη ἀπόδειξη τοῦ αἰρετικοῦ χα-
ρακτῆρα πού ἔχει ἡ διδασκαλία ἑνός χώ-
ρου ἢ μιᾶς κίνησης, ἢ ἑνός προσώπου,
ὅσο κι ἂν προβάλλουν πρὸς τὰ ἔξω κα-
τά τρόπο αὐτάρεσκο καὶ ἀπόλυτο ὅτι
εἶναι ἀπολύτως συνεπεῖς πρὸς τὴν Ἁγία
Γραφή. Δέν εἶναι ἐξ ἄλλου τυχαῖο τό γε-
γονός ὅτι ὁ Κύριος (Ματθ. 7, 15. 24, 24)
καὶ οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι (Α΄ Ἰωάν. 4, 1.
Β΄ Πέτρ. 2, 1) μίλησαν γι' αὐτό τό φαινό-
μενο, ἐφιστώντας διαχρονικά τὴν προσο-
χή τῶν πιστῶν γιὰ τόν κίνδυνο πού
ὑπάρχει ἂν πιστεύσει κάποιος τοὺς διά-
φορους ψευδοπροφήτες.

Στό παρελθόν ψευδοπροφητεῖες ὑ-
πῆρξαν στόν χῶρο τοῦ Ἀντβεντισμοῦ
(19ο αἰ.). Κατά τὴ διάρκεια τοῦ 20οῦ αἰ.
διατυπώθηκαν καὶ ἀπὸ τοὺς Μάρτυρες
τοῦ Ἰεχωβᾶ. Δυστυχῶς ὁμως κατὰ τὴ
διάρκεια τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ ἔχει ὑπάρξει
καὶ μέγας ἀριθμὸς ψευδοπροφητειῶν
καὶ ἀπὸ διάφορους ἐκπροσώπους καὶ κι-
νήσεις τοῦ προτεσταντικοῦ χώρου ἐντός
τῶν πλαισίων τῆς χαοτικῆς ὑποδιαίρεσής
του.

Εἶναι αὐτονόητο ὅτι στο πλαίσιο ἐνη-
μερωτικοῦ ἄρθρου δέν μπορεῖ νά γίνει
ἐκτενὴς καὶ συστηματικὴ ἀναφορὰ γιὰ
κάθε ἓνα προτεστάντη ψευδοπροφήτη.
Γι' αὐτό θεωρήσαμε χρήσιμο, μὲ μοναδι-
κό σκοπὸ τὴν ἐνημέρωση τῶν ὀρθοδόξων

χριστιανῶν, νά ὑπάρξει μόνο μία κατα-
γραφὴ αὐτῶν τῶν προτεσταντῶν ψευδο-
προφητῶν καὶ τῶν ψευδοπροφητειῶν
τους. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν παρουσιάστηκαν
ὡς «ὄργανα τοῦ Θεοῦ» γιὰ νά ἀφυπνί-
σουν τόν κόσμο. Χρησιμοποίησαν, κυ-
ρίως στίς Η.Π.Α., κάθε πρόσφορο τεχνο-
λογικὸ μέσο γιὰ νά διαδώσουν τίς «προ-
φητεῖες» τους ὡς ξεχωριστὲς δῆθεν ἀπο-
καλύψεις πού ἔκανε σ' αὐτούς ὁ Θεός.
Κάποιοι μάλιστα ἐξ αὐτῶν ἔγραψαν καὶ
βιβλία μὲ ἐντυπωσιακούς τίτλους, πού
ἔγιναν best-seller, πωλήθηκαν χιλιάδες
ἀντίτυπα μὲ μεγάλα οἰκονομικά ὀφέλη.

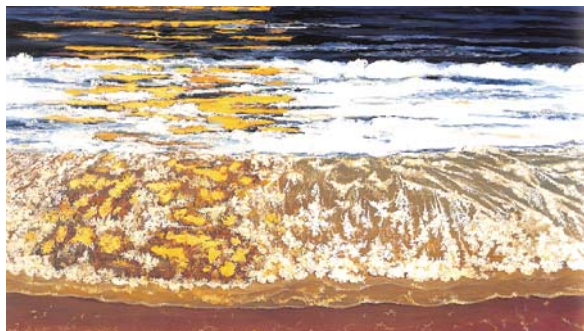
Οἱ ψευδοπροφητεῖες κινήθηκαν σέ
τρεῖς ἄξονες: α) ἄλλοι ὄριζαν ἡμερομη-
νίες ἀρπαγῆς τῆς Ἐκκλησίας, β) ἄλλοι
ὄριζαν ἡμερομηνίες πού θά συνέβαινε ἡ
Β΄ Παρουσία τοῦ Χριστοῦ καὶ γ) ἄλλοι
προσδιόριζαν ἡμερομηνίες πού θά γίνον-
ταν φυσικὲς καταστροφές, πόλεμοι
κ.λπ. Φυσικά, οἱ ψευδοπροφητεῖες δια-
φεύστηκαν. Πολλοὶ ἀπ' αὐτούς πού τίς
διατύπωσαν σιώπησαν καὶ ἄλλοι ἐπικα-
λέστηκαν κυριολεκτικὰ κωμικὲς δικαιολο-
γιές. Ἔσ δοῦμε αὐτούς τοὺς σύγχρο-
νους προτεστάντες ψευδοπροφήτες:

1. John Hinkle: Ἡ ἀρπαγὴ τῆς Ἐκκλη-
σίας θά λάμβανε χώρα στίς 9.6.1994.
2. Harold Camping: Στίς 6.9.1994 θά γίνει
ἡ Β΄ Παρουσία.
3. Edgar Whisenant: Ἡ
ἀρπαγὴ τῆς Ἐκκλησίας θά γίνει τό 1988.

Όταν διαφεύστηκε ξαναπροσδιόρισε ως έτος της άρπαγής τό 1989. 4. Marvin Byers: 'Η άρπαγή της Έκκλησίας θά γίνει τό 2000. 5. Jack Van Imre: 'Η Β' Παρουσία θά γίνει τό 2000. 6. Hal Lindsey: 'Η δεκαετία του 1980 θά ἦταν ἡ τελευταία δεκαετία της Ιστορίας. 7. J.R.Church: 'Η Β' Παρουσία θά γίνει τό 2000. 8. D.A. Miller: 'Η άρπαγή της Έκκλησίας θά γίνει τον Σεπτέμβριο του 1992. 9. Martin Hunter: 'Η Β' Παρουσία θά γίνει στίς 25.12.1999. 10. Salty Dok: 'Η Β' Παρουσία θά γίνει τό Νοέμβριο του 1996. 11. Rick Henry Hal: 'Η άρπαγή της Έκκλησίας θά γίνει τό 1991. 12. C. R. Taylor: Τό 2001 εἶναι τό έτος έναρξεως της Χιλιετοῦς Βασιλείας. 13. Joe Civelli: Τό 1996 θά λάμβανε χώρα ἡ ἐπιστροφή του Χριστοῦ. 14. Ron Reese: 'Η μεγάλη θλίψη θά γίνει τό 1992. 15. Joseph Good: 'Η άρπαγή της Έκκλησίας θά γίνει τό 2000. 16. Larry Wilson: Τό 1994 θά ισοπεδωθεῖ ἡ Καλιφόρνια καί τό 1998 θά γίνει ἡ Β' Παρουσία. 17. M. J. Agee: Τό Σεπτέμβριο του 2007 ἀστεροειδής θά συγκρουστεῖ μέ τή γῆ μέ ἀσύλληπτες συνέπειες καί στίς 6.8.2008 θά γίνει ἡ Β' Παρουσία. 18. Charles Taylor: 'Η άρπαγή της Έκκλησίας θά γίνει τό 1991. 19. David Webber: Μέ βάση τά Κεφ. 38-39 του προφήτη 'Ιε-

ζεκιήλ, τό 1983 θά γινόταν εἰσβολή της Ρωσίας στό 'Ισραήλ. 20. 'Η Mary Stewart Relfe: 'Η μάχη του 'Αρμαγεδδῶνα θά γίνει τό 1997. 21. Clyde Edminster: 'Από τό 1993 ἔως τό 1996 θά βασιλεύσει ὁ 'Αντίχριστος στή γῆ. 22. William Branham: 'Ο γνωστός 'Αντιτριαδικός Πεντηκοστιανός «θεραπευτής» εἶχε, μεταξύ τῶν ἄλλων, ἀνακοινώσει ὅτι τό 1977 θά ἀρχίσει ἡ Βασιλεία του Θεοῦ. 23. O.G. Stair: Οἱ Η.Π.Α θά καταστραφοῦν τό 1988 ἀπό πυρηνικό πόλεμο. 24. Byung Oh Ahn: 'Η άρπαγή της Έκκλησίας θά γίνει στίς 10.10.1992. 25. Colin Deal: 'Ο Χριστός θά ἐπιστρέψει τό 1988.

Όλοι αὐτοί οἱ ψευδοπροφήτες παρέσυραν ἀνθρώπους πού ἀγνόησαν τήν προτροπή του Θεανθρώπου. 'Επιβεβαιώνεται εν προκειμένῳ ἡ διαχρονικοῦ κύρους θέση του Μεγάλου Βασιλείου ὅτι: «δέν θά μπορούσε κανείς νά πάθει χειρότερο κακό ἀπό τό νά χάσει τό πολυτιμότερο ἀγαθό πού εἶναι ἡ ἀλήθεια» (ΕΠΕ 3, 165). Κάποιοι ἐξ αὐτῶν ἐντυπωσίασαν. 'Αποδείχθηκαν «πονηροί καί γόητες (...) πλανῶντες καί πλανώμενοι» (Β' Τιμ. 3, 13). Σοφά Εὐάγγριος ὁ Ποντικός ἀναφέρει: «Λόγοι αἵρετικῶν ἄγγελιοθανάτου καί ὁ δεχόμενος αὐτοῦς ἀπωλεῖ τήν ἑαυτοῦ ψυχῆν» (ΒΕΠΕΣ 78, 231).

Μάρκος Βενιός, Αἰγαῖο II, 1993

Νεοελληνικός Διαφωτισμός Ι

Νικολάου Τόμπρου

Λέκτορας Πολιτικής Ιστορίας στη Στρατιωτική Σχολή Εὐελπίδων

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ πού αναπτύχθηκε τον 18ο αιώνα στη δυτική και κεντρική Εὐρώπη ἐπηρέασε και την Ὄθωμανική Αὐτοκρατορία. Συνέπεια αὐτοῦ ἦταν νά διαμορφωθεῖ -ἀπό τά μέσα τοῦ 18ου αἰώνα και ἕως τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821- μία ἀντίστοιχη κίνηση στους ὀρθοδόξους χριστιανούς τῆς αὐτοκρατορίας ἡ ὁποία ὀνομάστηκε Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Ὁ συγκεκριμένος ὅρος δημιουργήθηκε τό 1946 ἀπό τόν Κ. Θ. Δημαρᾶ πού αὐτονόμησε τή συγκεκριμένη πνευματική κίνηση και τίς ἐκδηλώσεις πού τή συγκροτοῦσαν και διερεῦνε τά ἰδεολογικά και ἀνθρώπινα της συστατικά. Ὡς φορέας ἀλλαγῆς και ἀνανέωσης ὁ Διαφωτισμός σηματοδότησε στόν πνευματικό χώρο ἕνα πλῆθος ἐκδηλώσεων πού ἀποσκοποῦσαν στήν ἀνοδο τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τῶν Ἑλλήνων. Διακρίνεται σέ τρεῖς περιόδους, οἱ ὁποῖες ἀντιστοιχοῦν σέ ἀνάλογες περιόδους τοῦ Γαλλικοῦ Διαφωτισμοῦ: α) τόν Βολταῖρο β) τή Γαλλική Ἐγκυκλοπαίδεια γ) τούς Ἰδεολόγους.

Τήν πρώτη περίοδο τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ ἔντονη ὑπῆρξε ἡ παρουσία τοῦ Βολταῖρου στήν Ὄθωμανική αὐτοκρατορία και στίς ἑλληνικές παροικίες. Κατ' ἐξοχήν ἐκφραστές τῆς πρώιμης αὐτῆς περιόδου τοῦ Διαφωτισμοῦ ὑπῆρξαν οἱ Εὐγένιος Βούλγαρης και Ἰώ-

σηπος Μοισιόδαξ. Ἡ Ἐγκυκλοπαίδεια ἐπίσης δέν ἔμεινε ἄγνωστη στόν ἑλλαδικό χώρο. Ὁ Δημήτριος Καταρτζῆς και ὁ κύκλος του (Ρήγας Φεραῖος, Δ. Φιλιππίδης, Γρ. Κωνσταντᾶς κ.ἄ.) ἦσαν οἱ κυριότεροι ἐκπρόσωποι τῆς συγκεκριμένης περιόδου. Ὅσον ἀφορᾶ στους Ἰδεολόγους, αὐτοί παρέμειναν προσηλωμένοι στίς βασικές ἀρχές τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης (ἐλευθερία, ἰσότητα κ.λπ.), ἀλλά ἀποδοκίμασαν τή βίαιη ἐφαρμογή τῶν ἀρχῶν αὐτῶν, μέ συνέπεια νά διατηρηθοῦν μακριά ἀπό τήν πολιτική δράση ἕως και τή ναπολεόντεια περίοδο.

Ἡ οἰκονομική ἀνοδος τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας -ἀπό τόν 18ο αἰώνα και ἔπειτα- εὐνόησε τήν πνευματική τους ἀναγέννηση. Τά σχολεῖα πού ἰδρύθηκαν τήν περίοδο αὐτή σέ χωριά, κωμοπόλεις και πόλεις τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου ἤ στίς ἑλληνικές παροικίες, τά βιβλία, οἱ ἐφημερίδες και τά περιοδικά πού ἐκδόθηκαν τότε στό ἐξωτερικό (π.χ. Λόγιος Ἐρμῆς), εἶχαν ὡς σκοπό νά μορφώσουν τούς ὀρθοδόξους χριστιανούς. Μακροπρόθεσμα ἡ μόρφωση θά ἐπέτρεπε στους Ὄρθοδόξους νά διαμορφώσουν ἐθνική συνείδηση και μέσω αὐτῆς τῆς συνείδησης νά διεκδικήσουν τήν ἀνεξαρτησία τους ἀπό τήν κυριαρχία τοῦ Σουλτάνου.

Γιά τούς ἑλληνες λόγιους ἡ Παιδεία θε-

ωρήθηκε αναγκαία προϋπόθεση για τήν ἀπελευθέρωσή τους ἀπό τήν ἐξουσία τῶν Ὀθωμανῶν. Συνεπῶς ὁ φωτισμός τοῦ ἔθνους εἶχε γίνει γι' αὐτούς βασικός σκοπός. «Δράξασθε παιδείας» ἀνέφερε ὁ Κοραῆς, ὁ ὁποῖος προσπαθοῦσε μέ τό ἐκδοτικό του ἔργο ἀπό τή Γαλλία νά γνωρίσουν οἱ Ἕλληνες τούς προγόνους τους, ἀλλά καί τίς σύγχρονες ιδεολογικές τάσεις πού ἐπικρατοῦσαν στήν Εὐρώπη. Προκειμένου νά ἐπιτευχθοῦν οἱ ἀνωτέρω στόχοι τοῦ Κοραῆ κρίθηκε ἀναγκαῖο νά ὑπάρξει τό κατάλληλο γλωσσικό ὄργανο. Τό ζήτημα πάντως τῆς γλώσσας ὄχι μόνο ἀπασχόλησε ἔντονα τούς Ἕλληνες λογίους, ἀλλά καί τούς δίχασε. Ἡ μία ἄποψη θεωροῦσε ὅτι ἔπρεπε νά χρησιμοποιεῖται ἀποκλειστικά ἡ λαϊκή γλώσσα, οὕτως ὥστε νά καταστῆ ἡ Παιδεία προσιτή σέ ὅλους. Ἡ δεύτερη ἄποψη θεωροῦσε τή λαϊκή γλώσσα ἐκφυλισμό τῆς ἑλληνικῆς καί ὑποστήριζε ὅτι ἔπρεπε νά ἐπανέλθει ἡ ἀρχαία ἑλληνική ὡς καταλληλότερο ὄργανο γιά τή σύνδεση τῶν Ἑλλήνων μέ τούς προγόνους τους καί μέ τίς σύγχρονες τάσεις τῆς σκέψης. Στίς προαναφερθεῖσες ἀπόψεις ὁ Ἄδ. Κοραῆς ἀντιπρότεινε τή μέση ὁδό. Συντάχθηκε μέ τή δημοτική, προτείνοντας ὁμως τόν «καθαρισμό» τοῦ λεξιλογίου της, τήν ἀντικατάσταση δηλαδή τῶν ξένων λέξεων μέ ἑλληνικές καί τήν ἐπεξεργασία τοῦ συντακτικοῦ καί τῆς γραμματικῆς.

Κύριο αἶτημα τῶν φορέων τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ ὑπῆρξε ἡ «μετεκένωση» ἰδεῶν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Διαφωτισμοῦ στούς ὑπόδουλους Ἕλληνες. Στό πλαίσιο λοιπόν αὐτό ἐντάσσονται οἱ ὑποτροφίες πού παρείχαν οἱ Φαναριῶτες Ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας καί τῆς Μολδα-

βίας, ἀλλά καί πλούσιοι πλοιοκτῆτες καί ἔμποροι σέ νέους, προκειμένου νά σπουδάσουν σέ πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Ἀγγλίας καί νά γίνουν ἀποδέκτες τῶν εὐρωπαϊκῶν ἰδεῶν.

Στά χαρακτηριστικά τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ συγκαταλέγονταν ἡ στροφή στίς φυσικές ἐπιστήμες, ἡ ἀποδέσμευση τῆς σκέψης καί τοῦ πνεύματος ἀπό τή θρησκευτική αὐθεντία, ἡ καταπολέμηση τῶν προκαταλήψεων καί τῶν δεισιδαιμονιῶν, ἡ ἐξιδανίκευση τοῦ ὀρθοῦ λόγου, τῆς ἐπιστήμης καί τῆς προόδου, ἡ ἀποδέσμευση τοῦ πνεύματος ἀπό τά στεγανά τῆς μεσαιωνικῆς σκέψης, ἡ χρήση μεθοδολογικῶν ἐργαλείων ἀπό τίς νέες ἐπιστήμες καί τή φιλοσοφία γιά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τόν σκοταδισμό, ἡ διάπλαση σωστῶν πολιτῶν, ἡ στροφή πρὸς τήν ἀρχαιότητα καί τό δημοκρατικό της παράδειγμα, ἡ ἀπόρριψη τοῦ Βυζαντίου –τοῦ φορέα δηλαδή γιά τούς ἐκπροσώπους τοῦ Διαφωτισμοῦ τῆς ἀπολυταρχικῆς καί θρησκευτικῆς ἐξουσίας–, ὁ περιορισμός τῶν κοσμικῶν ἐξουσιῶν τοῦ κλήρου, ἡ ἐκκοσμίκευση τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἡ ἀνάδειξη τῆς ἐλευθερίας σέ κεντρικό αἶτημα τοῦ πνευματικοῦ καί τοῦ πολιτικοῦ βίου κ.λπ. «Νά γράφει, κανεῖς ὅ,τι θέλει, κατὰ τό δικαίωμα τῆς φυσικῆς ἐλευθερίας», «ὅποιος ἐλεύθερα συλλογᾶται, συλλογᾶται καλά» εἶναι ὀρισμένα μόνο ἀπό τά συνθήματα τῆς ἐξεταζόμενης περιόδου.

Ἡ ἐπιστημονική θεώρηση τῶν πραγμάτων καί ἡ ὀρθολογική σκέψη πού ἐπικράτησαν μέ τόν Διαφωτισμό, ἐπανατοποθέτησαν τίς βάσεις τῆς ἑλληνικῆς Παιδείας. Τό πνευματικό κίνημα τοῦ Διαφωτισμοῦ

πού επικράτησε στην Ὄθωμανική Αὐτοκρατορία βασίστηκε στή μετάφραση σημαντικῶν ἔργων τοῦ ἀντίστοιχου εὐρωπαϊκοῦ. Τά συγγράμματα τῶν Βολταίρου, Λόκ, Καρτέσιου, Νεύτωνα, Κάντ, Λάμπνιτς, Κοντιγιάν κ.ἄ., μεταφράστηκαν στά ἑλληνικά καί ἔγιναν γνωστά στήν Ὄθωμανική αὐτοκρατορία. Ὁ Νικόλαος Μαυροκορδάτος (1670-1730), ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης (1716-1806), ὁ Ἰώσηπος Μοισιόδαξ (1730-1800), ὁ Δημήτριος Καταρτζής-Φωτιάδης (1730-1800), ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης (1731-1800), ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς (1748-1833), ὁ Δανιὴλ Φιλιππίδης (1750-1832), ὁ Γρηγόριος Κωνσταντᾶς (1750/1753-1844), ὁ Ρήγας Φεραῖος (1757-1798), ὁ Βενιαμίν Λέσβιος (1759/1762-1824), ὁ Νεόφυτος Δοῦκας (1760-1845), ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας (1764-1829) καί πολλοί ἄλλοι δίδαξαν τίς νέες θεωρίες καί συγχρόνως ἐνδιαφέρθηκαν νά τελειοποιήσουν τό γλωσσικό ἐργαλεῖο, τήν ἐθνική ἑλληνική γλῶσσα. Ὁ Διαφωτισμός -πνευματικό κίνημα κατά βάση ἀνατρεπτικό- ὄχι μόνο συγκρούστηκε μέ τά κοινωνικά καί πνευματικά ρεύματα πού παραδοσιακά δέσποζαν στίς προηγούμενες χρονικές περιόδους, ἀλλά καί θέλησε νά τά ὑποκαταστήσει. Ὡς σημειωθεῖ πάντως ὅτι τό ἐν λόγω κίνημα ἀφοροῦσε μόνο στίς ἐγγράμματες ομάδες τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν τῆς Αὐτοκρατορίας καί ὄχι στούς ἀναλφάβητους πληθυσμούς τῆς ὑπαίθρου ἢ τῶν ἀστικῶν περιοχῶν, τήν τεράστια δηλαδή πλειονότητα τῶν ὑποδοῦλων χριστιανῶν, ἢ ὅποια δέν συμμετεῖχε, ἢ δέν μποροῦσε νά συμμετάσχει σέ πολιτισμικές δράσεις πού προϋπέθεταν ἐγγραμματοσύνη.

Ὡς ἀνακαινιστικό πνευματικό κίνημα ὁ

Διαφωτισμός ἔφερε νέα πνοή στήν ἐκπαίδευση. Μέ πίστη στόν ὀρθό λόγο καί τήν πρόοδο τό κίνημα αὐτό ἔδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα στήν ἀγωγή καί τήν Παιδεία γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου καί τήν ἀπαλλαγὴ του ἀπό πάσης φύσεως προκαταλήψεις. Βάσει τῶν ἀρχῶν τοῦ Διαφωτισμοῦ οἱ ἐκπρόσωποι του ἐπιχείρησαν ριζικές ἀλλαγές στό ἐκπαιδευτικό σύστημα τῶν ὀρθοδόξων. Σκοπός τους ἦταν νά δημιουργήσουν ἓνα σχολεῖο, τό ὅποιο θά ἦταν ἀπαλλαγμένο ἀπό τό σχολαστικισμό, θά ἔδινε ἔμφαση στή διδασκαλία τῶν ἐπιστημῶν καί συγχρόνως θά ἐφάρμοζε τίς σύγχρονες παιδαγωγικές μεθόδους. Ἀπό τό δεύτερο μισό τοῦ 18ου αἰῶνα, οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ ἐπισήμαναν τή διαφορὰ ἀνάμεσα σέ ἓνα σχολεῖο ὅπου παρεῖχε στούς μαθητές του μόνο στοιχειώδεις γνώσεις ἀνάγνωσης καί γραφῆς καί σέ ἓνα σχολεῖο ὅπου θά ἐφάρμοζε ἓνα σύστημα διδασκαλίας πού θά εἶχε ὡς στόχο τήν παράλληλη διαμόρφωση παιδαγωγικῶν ἀρχῶν, οἱ ὁποῖες θά ὀδηγοῦσαν στή διαπαιδαγώγηση τοῦ νέου τύπου ἀνθρώπου. Τό ἐνδιαφέρον τῶν ἐκπροσώπων τοῦ Διαφωτισμοῦ ἐπικεντρώθηκε στόν κοινωνικό προορισμό τῆς ἀγωγῆς τοῦ παιδιοῦ καί κατ' ἐπέκταση στόν ρόλο πού ἦταν δυνατόν νά διαδραματίσει ἡ Παιδεία στή διάπλαση μίας ἠθικῆς κοινωνίας.

Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ φορεῖς ἄν καί ἐνδιαφέρονταν γιά τήν Παιδεία τῶν χριστιανῶν, ἦσαν ἐπιφυλακτικοὶ στίς ἰδέες τοῦ Διαφωτισμοῦ. Ἡ ἐπιφυλακτικότητά τους ὀφειλόταν ἐν μέρει καί στή δυσπιστία τῆς Ὄρθόδοξης Ἐκκλησίας σέ ὅ,τι δῆποτε προερχόταν ἀπό τή Δυτική Εὐ-

ρώπη. Οί ιδέες τής Γαλλικῆς Ἐπανάστασης καί τοῦ φιλελευθερισμοῦ πού στρέφονταν κατά τοῦ πολιτικοῦ καί κοινωνικοῦ κατεστημένου δέν ἔπειθαν τήν Ἐκκλησία. Ἐνα ἄλλο σημεῖο πού ἀπασχολοῦσε ἔντονα τούς ἐκκλησιαστικούς φορεῖς ἦταν ἡ ἔλλειψη συμβατότητας τῶν διαφόρων ἐπιστημονικῶν καί φιλοσοφικῶν θεωριῶν μέ τήν παραδοσιακή κοσμολογική θρησκευτική παράδοση. Ἄρκετοί πάντως κληρικοί ἀνεξάρτητα ἀπό τόν Διαφωτισμό πρωτοστάτησαν στήν

ἴδρυση καί λειτουργία σχολείων, προστάτευσαν τήν ἑλληνική γλώσσα καί διατήρησαν τό ὄραμα τής ἀνασύστασης τοῦ Βυζαντίου. Σέ κάποιον βαθμό τό ἐνδιαφέρον τοῦ ἀνώτερου κλήρου γιά τήν Παιδεία ὑποκινήθηκε καί ἀπό τήν προσπάθειά του νά ἀποτρέψει τούς ἐξισλαμισμούς, πού σημειώθηκαν στήν Ἠπειρο καί τή Μακεδονία ἀπό τόν 17ο αἰῶνα καί ἔπειτα, καί οἱ ὁποῖοι ἔθεταν σέ κίνδυνο τήν τοπική πληθυσμιακή σύνθεση.

Κωνσταντῖνος Πλακωτάρης, λιμάνι τοῦ Πόρου, 1963

Ἀποστολικοί Κανόνες (ιγ΄)*

Παναγιώτη Μπούμη

Ἵομοτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

(συνέχεια ἀπό τό προηγούμενο)

ΚΑΝΟΝΑΣ ΝΕ΄ (55ος)

Κείμενο: *Εἷ τις κληρικὸς ὑβρίσοι (ἄλλες γραφές: «ὕβρισει») τὸν ἐπίσκοπον, καθαιρείσθω· ἄρχοντα γὰρ τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς.*

Μετάφραση: Ἐάν τυχόν κάποιος κληρικὸς βρίσει τὸν ἐπίσκοπο, νά καθαιρείται· γιατί (λέει ἡ Γραφή) δέν θά κακολογήσεις ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου.

ἹΑγιογραφικά χωρία: Ἐξόδ. 22,27, Πράξ. 23,5.

Παράλληλοι κανόνες: Ἀποστολικὸς ὁ νς΄, τῆς Ἁγίας Σοφίας ὁ γ΄.

Σχόλιο: Οἱ ἐπίσκοποι εἶναι εἰς τύπον καὶ τόπον Χριστοῦ.

ΚΑΝΟΝΑΣ ΝΣΤ΄ (56ος)

Κείμενο: *Εἷ τις κληρικὸς ὑβρίσοι πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἀφορίζέσθω.*

Μετάφραση: Ἐάν τυχόν κάποιος κληρικὸς βρίσει πρεσβύτερο ἢ διάκονο, νά ἀφορίζεται.

Παράλληλοι κανόνες: Ἀποστολικὸς ὁ νε΄, τῆς Ἁγίας Σοφίας ὁ γ΄.

Σχόλια: 1. Γίνεται λόγος γιά τόν μικρὸ ἀφορισμό, ὄχι γιά τό ἀνάθεμα. 2. Οἱ κανόνες 55ος καὶ 56ος βρίσκονται σέ ἄμεση σχέση μεταξύ τους. Οἱ πρεσβύτεροι

εἶναι «εἰς τύπον καὶ τόπον» τοῦ ἐπισκόπου. Ἡ διαφορὰ τῆς προβλεπόμενης παιδαγωγικῆς-διορθωτικῆς ἀντιμετώπισης («καθαιρείσθω-ἀφορίζέσθω») τονίζει τὴν ἀξία τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος.

ΚΑΝΟΝΑΣ ΝΖ΄ (57ος)

Κείμενο: *Εἷ τις κληρικὸς κωλόν, ἢ κωφόν, ἢ τυφλόν, ἢ τὰς βάρσεις πεπληγμένον χλευάσοι, ἀφορίζέσθω. Ὡσαύτως καὶ λαϊκός. (ἹΑλλες γραφές: «... κληρικὸς κωφὸν ἢ τυφλόν ... χλευάσει...»).*

Μετάφραση: Ἐάν τυχόν κάποιος κληρικὸς περιπαίξει κουτσό ἢ κουφό ἢ τυφλό ἢ ἐκεῖνον πού εἶναι ἀνάπηρος στά πόδια, νά ἀφορίζεται. Τό ἴδιο καὶ ὁ λαϊκός.

ἹΑγιογραφικά χωρία: Λευίτ. 19,14.

Σχόλια: 1. Οἱ κάθε εἴδους ἀνάπηροι ἔχουν προστάτη τὸν Θεό (πρβλ. Λευίτ. 19,14). 2. Ὁ κληρικὸς πρέπει νά εἶναι ὑπόδειγμα πρὸς τοὺς ἄλλους σέ κάθε ἀρετή (Ζωναράς).

ΚΑΝΟΝΑΣ ΝΗ΄ (58ος)

Κείμενο: *Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος ἀμελῶν τοῦ κλήρου, ἢ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ παιδεύων αὐτοὺς τὴν εὐσέβειαν, ἀφορίζέσθω· ἐπιμένων δὲ τῇ ἀμελείᾳ καὶ ῥαθυμίᾳ καθαιρείσθω.*

Μετάφραση: Ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ πρεσβύτερος πού ἀμελεῖ τόν κλῆρο ἢ τό λαό καί δέν τούς παιδαγωγεῖ στήν εὐσέβεια, νά ἀφορίζεται. Ἐάν μάλιστα ἐπιμένει στήν ἀμέλεια καί τήν ὀκνηρία, νά καθαιρεῖται.

Παράλληλοι κανόνες: Τῆς Δ' ὁ κε', τῆς ΣΤ' οἱ ιθ' καί π', τῆς Α'-Β' ὁ ιζ', τῆς Σαρδικῆς οἱ ια' καί ιβ', τῆς Καρθαγένης οἱ οα'/οθ', οδ'/πβ', οη'/πς', ρκα'/ρλα',

ρκγ'/ρλβ' καί ρκδ'/ρλγ', τοῦ Πέτρου ὁ ι', τοῦ Γρηγορίου Νύσσης ὁ ζ'.

Σχόλια: 1. «Τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα διδασκαλικὸν ἐστὶ» (Βαλσαμών). 2. Οἱ πρεσβύτεροι «κατὰ προτροπὴν ἐπισκοπικὴν καὶ οὐκ οἴκοθεν διδάσκουσιν» (Βαλσαμών). 3. Καί ἐδῶ φαίνεται ὅτι μιλάει γιὰ προσωρινή ἀκοινωνησία (μικρὸ ἀφορισμὸς), γιατί σέ δεύτερο βαθμὸ ἔχει τήν καθαίρεση, ὡς μεγαλύτερο ἐπιτίμιο.

* Σημείωση: Ἐκτὸς ἀβλεψία στό προηγούμενο τεῦχος ἡ ἀρίθμηση ἦταν ζ' ἀντὶ τοῦ σωστοῦ ιζ'. Ζητούμε συγγνώμη.

Ἀριστοτέλης Βασιλικιώτης, Καΐκια

Λίτσας Ί. Χατζηφώτη
Ἀρχαιολόγου - Ἱστορικοῦ

- Θεοτέκνης Μοναχῆς : *Τό Πέτρινο δάσος τόμος α΄ : Ἱερά Ἀσκητήρια*. ἔκδοση Ἱ. Κοινοβίου Ἁγίου Στεφάνου, Ἱ. Ἁγία Μετέωρα 2017.

Ἡ Ὁσιολογιότατη μοναχὴ Θεοτέκνη (Μητσικώστα), ἡ Ἁγιοστεφανίτισσα, εἶναι «παλαιόθεν» γνωστὴ ἀπὸ τὴν μελέτη καὶ τὴ συγγραφικὴ τῆς ἀφοσίωση στὸν Μετεωρίτικο Μοναχισμό, τὶς Μονές, τὰ Ἀσκητήρια, τοὺς Ἁγίους τῶν Μετεώρων, τοὺς ἀγῶνες τῶν μοναχῶν κατὰ τὶς διάφορες ἱστορικές περιπέτειες τῆς περιοχῆς κ.λπ. Τὸ νέο τῆς πόνημα συνιστᾷ τὸν πρῶτο τόμο εὐρύτερης σειρᾶς μελέτης τοῦ Ἁγιομετεωρίτικου Μοναχισμοῦ καὶ εἶναι ἀνασυγκρότηση παλαιότερης σχετικῆς ἔκδοσης ἐμπλουτισμένης μὲ νεότερα στοιχεῖα καὶ μὲ τὰ συμπεράσματα ὄλων τῶν ἀνακοινώσεων σχετικὰ μὲ τὰ Μετέωρα. Πρόκειται γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα ἐξαντλητικῆς ἔρευνας, μελέτης, διασταύρωσης πηγῶν, καὶ ἐπιμελημένης γραφῆς, στό ὁποῖο ἀπλώνεται ἡ μακροχρόνια καὶ συνεχῆς ἀναστροφή τῆς συγγραφῆς μὲ τὸ θέμα καὶ διακρίνεται ἡ γνώση καὶ ἡ ἀπόλυτη εὐχέρεια πιστῆς περιγραφῆς μνημείων, τόπων καὶ μορφῶν. Πέρα ἀπὸ τὴν παρουσίαση τῶν Ἱ. Μονῶν ἰδιαίτερη σημασία καὶ ἐκπληκτικὸ ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ ἱστορικὸ ὑλικὸ πού παρατίθεται γιὰ τὰ ἐρειπωμένα παλαιὰ μοναστήρια καὶ τὰ σπηλαιώδη μονύδρια. Καταγράφηκαν μὲ βᾶση τὶς γραπτές πηγές τριάντα πέντε ἐπώνυμα ἀσκητήρια καὶ προσευχάδια στὶς σπηλιές τῆς λιθουπόλεως τῶν Σταγῶν. Ἡ εὐρύτατη ἑλληνικὴ καὶ ξένη βιβλιογραφία, τὸ χρονολόγιο, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἡ πλουσιότατη εἰκονογράφηση τῶν 430 σελίδων τοῦ τόμου τὸν καθιστοῦν πολῦτιμο σύντροφο τοῦ προσκυνητῆ, τοῦ περιηγητῆ ἀλλὰ καὶ τοῦ μελετητῆ τῶν ἀγαπημένων Μετεώρων, στὰ ὁποῖα προσωπικὰ πολλὰ ὀφείλουμε.

- *Βασιλειῶν Δ΄. Κείμενο, Μετάφραση, Ἀνάλυση, Σχόλια ὑπὸ Ἱερεμίου Φούντα Μητροπολίτου Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως*, στή σειρά Ἑρμηνεῖα Παλαιᾶς Διαθήκης, Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2017.

Ἐγνωσμένη ἡ ἐνασχόληση καὶ ἡ μελέτη τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀπὸ τὸν Σεβασμιώτατο καὶ ὁ προκειμένος τόμος ἐπιβεβαιώνει τὴ γνώση καὶ τὴν ἱκανότητά του νὰ ἀναλύει καὶ νὰ σχολιάζει τὰ βιβλία τῆς, καθιστώντας τα προσιτὰ ὄχι μόνον στοὺς θεολογοῦντες μὲ τὸν ἐπιστημονικὸ καὶ ἐρμηνευτικὸ σχολιασμό του ἀλλὰ καὶ στὸν κάθε ἀναγνώστη πού θὰ ἤθελε νὰ ἐνημερωθεῖ γιὰ τὸ περιεχόμενο τῶν βιβλίων αὐτῶν. Προσιτὴ ἢ «ἀπόδοση» στὰ Νεοελληνικά (ἄς μὲ συγχωρήσει ὁ Σεβασμιώτα-

τος αλλά «μεταφράζουμε» ξενόγλωσσα κείμενα· τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά τὰ ἐρμηνεύουμε ἢ τὰ ἀποδίδουμε σέ Νεοελληνικά), πολύ ἐνδιαφέρουσα καί κατανοητή ἢ ἀνάλυση, μέ λόγο γλαφυρό. Ἡ ἀναφορά στήν Χαναναϊτική Θρησκεία προσφέρει πολλές πληροφορίες σέ συνοπτική ἀλλά περιεκτική μορφή, χρήσιμη καί στίς ἡμέρες μας, γιά ὁμάδα θρησκείων τῶν Χαναναίων ἀπό τίς ἀρχές τῆς ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ ὡς τὰ χριστιανικά χρόνια καί ἡ ἱστορική ἀναφορά στήν Ἀσσυριακή καί τήν Βαβυλωνιακή Αὐτοκρατορία τοποθετεῖ τό περιεχόμενο τοῦ βιβλίου σέ ἱστορικό πλαίσιο διευρύνοντας τούς θεολογικούς καί παιδευτικούς ὀρίζοντες τοῦ πονήματος. Ὁ ἐπισημονικός καί ἐρμηνευτικός σχολιασμός μέ πλούσια παραθέματα καί βιβλιογραφικά στοιχεῖα προσδίδει σημαντική παιδευτική βαρύτητα στό πόνημα.

- Κωνσταντίνου Ἰ. Χολέβα: *Τό Μακεδονικό Ζήτημα καί οἱ παγίδες τῆς σύνθετης ὀνομασίας*. Ἐκδόσεις «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», Θεσσαλονίκη 2018.

Συνοπτικό ἀλλά πολύ κατατοπιστικό γιά κάθε Ἕλληνα πού θά ἤθελε νά θυμηθεῖ ἢ νά πληροφορηθεῖ γιά τίς ἀπαρχές τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα, τόν Καπετάν Ἄγρα τῶν παιδικῶν μας χρόνων, τίς τέσσερις φάσεις τοῦ Μακεδονικοῦ Ζητήματος ἀπό τό 1870 ὡς σήμερα, πῶς κατασκευάσθηκε τό τεχνητό «Μακεδονικό» ἔθνος, γιά τούς σλαβόφωνους-δίγλωσσους Ἕλληνες τῆς Μακεδονίας, τήν ὀνομασία τῶν Σκοπίων καί τήν προστασία τῆς ταυτότητάς μας, τὰ συλλαλητήρια καί τή διαφύλαξη τῆς ἐθνικῆς μας ταυτότητας, τούς δεσμούς αἵματος καί πνεύματος Ἐκκλησίας καί Μακεδονίας. Μεστό, γλαφυρό, κατατοπιστικό, μαχητικό καί ἀποδεικτικό ἱστορικό κείμενο σέ καιρούς δυσχείμερους, πού ἀπαιτοῦν ἐθνική συνοχή ἀλλά πρό πάντων παιδεία καί γνώση.

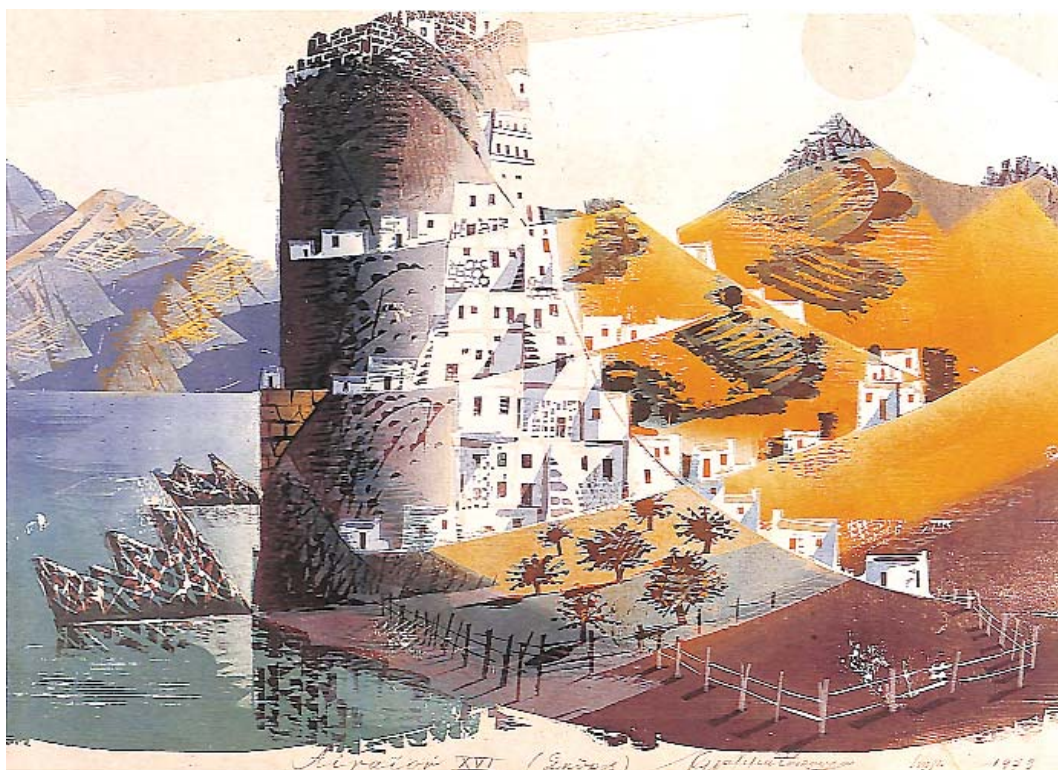
- Ἀρχιμανδριτοῦ Θωμᾶ Ἀνδρέου: *Σωφρόνιος Σταμούλης. Ὁ ἀπό Βερροίας Μητροπολίτης Ἐλευθερούπολης. Ὁ βίος καί τό ἔργο ἐνός λογίου Ἱεράρχη*. Διδακτορική Διατριβή. Ἀθήνα 2017.

Τό θέμα τῆς διατριβῆς τοῦ π. Θωμά εἶναι ὁ βίος καί ἡ πολιτεία ἐκκλησιαστικῆς προσωπικότητας πού ἀδικήθηκε καί τέθηκε στό περιθώριο, ἄν καί ὑπῆρξε ἐπί τριάντα χρόνια Μητροπολίτης Ἐλευθερούπολης, πρόσωπο μέ ἀδαμάντινο χαρακτήρα, σπουδαία παιδεία, ἀφιλοχρήματος καί μέ ἐκκλησιαστικό ἦθος, ἄνθρωπος ἀσυμβίβαστος, ιδιότητα πού τελικά τόν ἔβλαψε. Γιά τόν κυρό Σωφρόνιο, ἐκτός τῶν ἄλλων, ὑπῆρχε πολύτιμο καί τεράστιο ἀρχιερακό ὕλικό, ἰδίως στά ΓΑΚ, τό ὁποῖο ὁ συγγραφεύς μελέτησε ἐξαντλητικά, προκειμένου νά καταγραφεῖ ἡ πορεία τῆς ζωῆς του καί νά ἀποτελέσει ζωντανή πνευματική ἐστία χάρη στόν πλοῦτο τοῦ ἠθικοῦ καί πνευματικοῦ του ἀναστήματος. Ἡ λεπτομερῆς ἔρευνα καί ἡ συγκροτημένη ἀνάπτυξη τοῦ θέματος, ἡ προσεκτική παράθεση τῶν πηγῶν, ἡ εἰλικρινῆς ἀντιμέτωπιση τῶν προβλημάτων τὰ ὁποῖα, γιά λόγους ἀλλότριους ἀπό νομικές ἢ ἐκκλησιαστικές αἰτιάσεις καί κατηγορίες, ταλαιπώρησαν τόν Σωφρόνιο καί τόν ὑποχρέωσαν τελικά νά ἀπομακρυνθεῖ ἀπό τήν Μητρόπολή του, ἀναπτύσσονται κατά τρόπο πού σύν-

δυσάξει έπιτυχημένα τήν έπιστημονική έρευνα μέ τήν μυθιστορηματική βιογραφία σέ τρόπο ώστε, πέρα από ενδιαφέρον έπιστημονικό πόνημα, νά αποτελοούν και ένα προσιτό ανάγνωσμα γιά τό ευρύ κοινό, όπου γιά μιá ακόμη φορά «λάμπει» ή ισχύς τής άδικίας σέ βάρος προσώπου πού έμενε σταθερά επί τών άρχών, επί τών όποιων του έπέβαλλε ή θέση του νά έμμένει.

○ *Νέα Χριστιανική Κρήτη. Έπιστημονική Περιοδική Έκδοση 'Ι. Μ. Ρεθύμνης και Αύλοποτάμου, περ. Γ', τ. 35, Ρέθυμνο 2017.*

Στό ιστορικό πλέον και πολύτιμο γιά τήν ύλη πού σέ κάθε τεύχος περιέχει, έπιστημονικό περιοδικό παρουσιάζεται στό τεύχος αυτό σημαντικό άφιέρωμα στόν άπόηχο τών έκδηλώσεων γιά τήν Έκατονπεντηκονταετηρίδα του Όλοκαυτώματος τής 'Ι. Μ. Άρκαδίου, μέ πολυάριθμες και ενδιαφέρουσες συνεργασίες γνωστών ειδικών έπιστημόνων, πού αναφέρονται στή θυσία τών ύποστηρικτών του και σέ πρόσωπα, έργα τέχνης, στήν Πινακοθήκη τής Μονής, στίς αναπαραστάσεις του Όλοκαυτώματος, σχετικούς κώδικες και άλλα πολλά και ενδιαφέροντα, συμβάλλοντας μέ έπιτυχία και διάρκεια στή μελέτη τής ιστορίας και του πολιτισμού τής Μεγαλονήσου.

Κώστας Γραμματόπουλος, Αιγαίον XVI (Σκῦρος) 1973

Περί μισθολογικῶν κλιμακίων καί συντάξεων

Πρωτοπρ. Γεωργίου Βαμβακίδη
Γενικοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου Ἰ. Μ. Ζιχνῶν καί Νευροκοπίου
Ἀντιπροέδρου Ι.Σ.Κ.Ε.

Σέ συνέχεια τοῦ προηγούμενου τεύχους δημοσιεύουμε σήμερα ἀπό τόν *ΕΦΗΜΕΡΙΑΚΟ* ἓνα ἀντιπροσωπευτικό ὑπόδειγμα μέ τίς ἀποδοχές τῶν περιπτώσεων πού δημοσιεύτηκαν πρὶν ἀπό τό σημερινό τεύχος καί ἀναφέρονται στούς Κληρικούς οἱ ὁποῖοι ἀνήκουν στήν ΠΕ Μισθολογική Κατηγορία καί στίς περιπτώσεις πού εἴχαμε δημοσιεύσει. Τό τονίζουμε ἰδιαίτερα αὐτό γιατί τά αὐτονόητα πλέον δέν εἶναι δεδομένα. Ὁ συγκεκριμένος

πίνακας πού θά δημοσιευτεῖ ἰσχύει γιά τούς Κληρικούς τῆς ΠΕ Κατηγορίας καί γιά τά ἔτη ὑπηρεσίας πού εἴχαμε ἀναρτήσει στό προηγούμενο τεύχος. Εἶναι φυσικά ἀδύνατο σέ κάθε τεύχος τοῦ περιοδικοῦ νά δημοσιεύουμε ποιός εἶναι ὁ ἀκριβής μισθός τῶν Κληρικῶν μέ 1, ἢ 2 ἢ 3 κ.ο.κ. ἔτη ὑπηρεσίας. Τό σχέδιο εἶναι ὁ ὁδηγός γιά ὅλα τά ἔτη ὑπηρεσίας τῆς Μισθολογικῆς Κατηγορίας πού δημοσιεύεται.

Ἀποδοχές 31.12.2017

Βασικός Μισθός Μ.Κ. 3 1.120 €
Αὔξηση ἀποδοχῶν
ν. 4354/2015 60 € /4 =15 €.
Ἀπό 1.1.2017 καταβλήθηκε
ἡ 2η δόση τῆς αὔξησης καί ὑπολείπονται 2
Διαφορά ν. 4354 1.1.120-30=1.180 €
Προσωπική διαφορά 0
Σύνολο 1.180 €

Μ.Κ. 1.328 €
Ἀπό 1.1.2018 καταβάλλεται ἡ 3η δόση τῆς αὔξησης κανονικά καί ὑπολείπεται ἡ 4η.

1.328-15=1.313 €
Προσωπική διαφορά 0
1.113 € (1.180 €+15 €+118 €)

Στό ἐπόμενο τεύχος σὺν Θεῷ θά δημοσιεύσουμε περιπτώσεις μισθοδοσίας

Κληρικῶν πού ἀνήκουν στήν ΤΕ Μισθολογική Κατηγορία.

Μιχαήλ Οἰκονόμου, τό σπίτι πού ὀνειρεύεται